



T.C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI**

HİTİT HEYKELLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra CAM ÖZVERİ

BURSA 2022



T.C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI**

**HİTİT HEYKELLERİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

Esra CAM ÖZVERİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜNDÜZ

BURSA 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Hitit Heykelleri” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Esra Cam Özveri

Öğrenci No: 701925007

Anabilim Dalı: Arkeoloji

Programı: Arkeoloji

Statüsü: Yüksek Lisans X Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Esra Cam Özveri
Üniversitesi	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Arkeoloji
Bilim Dalı	: Arkeoloji
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisan Tezi
Sayfa Sayısı	: XII + 126
Mezuniyet Tarihi	: 18/08/2022
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜNDÜZ

HİTİT HEYKELLERİ

Hitit Devleti M.Ö 18. yüzyıl ile M.Ö. 12. yüzyıl arasında geniş bir yayılım alanına sahip olmuştur. Genel olarak Kızılırmak kavsi içinde yaşadıkları bilinse de ana nokta bu bölgeden ibaret olmakla birlikte zaman zaman batıda düşmanlarını Ege Adalarına kadar sürdükleri, güneyde Kizzuvatna bölgesinin onların vasalı olduğu, hatta Babil'e kadar ilerledikleri bilinmektedir. Haliyle kültürel anlamda geniş bir coğrafyayı da etkilediği ve bu bölgelerin kültürlerinden de etkilendikleri ortadadır. Kültür ve sanata dair etkileşimler sonucunda ortaya birçok kültürel miras ürünü çıkmıştır. Çalışmamız bu eserlerin bir kısmını oluşturan heykelticiler üzerine olacaktır. Çalışmamızın konusu günümüze kadar ortaya çıkan Hitit devletinin insan figürlü heykellerinin tipolojik olarak incelenmesi, tanrılar ve insanlar arasındaki tasvir farklılıklarının anlaşılabilmesi ve Hitit çivi yazılı metinlerinde anlatılan heykel tasvirleri ile ele geçen heykellerin benzerliklerinin ortaya konulması yönünde olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Hitit Heykelleri, Hitit Tanrı Heykelleri, Hitit Tanrıça Heykelleri, Amulet, Fırtına Tanrısı, Güneş Tanrıçası, İştar

ABSTRACT

Name and Surname	: Esra Cam Özveri
University	: Bursa Uludag University
Institution	: Institute of Social Science
Field	: Archaeology
Branch	: Archaeology
Degree Awarded	: Master
Page Number	: XII + 126
Degree Date	:18/08/2022
Supervisor	: Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜNDÜZ

HİTTİTE SCULPTURES

Hittite State between 18th century BC and 12th century BC, had a wide spread area. Although it is generally known that they live in the Kızılırmak arc, the main point is this region, but it is known that they sometimes drove their enemies to the Aegean Islands in the west, and that the Kizzuvatna region was their vassal in the south, and even advanced to Babylon. As a matter of fact, it is obvious that it also affects a wide geography in terms of culture and that they are also affected by the cultures of these regions. As a result of the interaction of culture and art, many cultural heritage products have emerged. Our work will be on the figurines that make up some of these works. The subject of our study will be the typological examination of the statues with human figures of the Hittite state, which has emerged until today, to understand the differences in depictions between gods and humans, and to reveal the similarities between the statue descriptions described in the Hittite cuneiform texts and the statues unearthed.

Keywords: Hittite Sculptures, Hittite God Sculptures, Hittite Goddess Sculptures, Amulet, Storm God, Sun Goddess, Ishtar

ÖNSÖZ

Hititlerin sanat eserleri arasında heykeltıraşlık eserler maalesef geniş bir yer tutmamaktadır. Kazı buluntusu eserler dışında yurt dışında veya yurtiçinde farklı müzelerde ya da özel koleksiyonlarda yer alan eserlerin pek çoğunun nereden çıktığı belirtilmediği için bazı Hitit heykelleri de maalesef bilinmemektedir. Tipolojik ve ikonografik özellikler itibari ile Hitit üslubunda olsalar da bunları kanıtlamak çoğu zaman çok güçtür. Çünkü Hitit heykel sanatının yayılım alanı geniş bir coğrafya ya yayılmaktadır. Bu çalışmanın konusunu Hitit heykellerinin tipolojik ve ikonografik özelliklerinin incelenerek tanrılar ve insan tasvirleri arasındaki farklılıklarına ve benzerliklere değinilecektir Hitit çivi yazılı metinlerinde bahsi geçen heykel tasvirleriyle çalışmamızda yer alan heykellerin karşılaştırmaları yapılmaya çalışılacaktır. Hititlerde özellikle son dönem buluntularını da içine alan heykel konulu toplu bir çalışmanın bulunmaması bu çalışmanın oluşturulma sebebidir.

Öncelikli olarak danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Serkan Gündüz'e çok teşekkür etmek isterim. Alanından farklı birçok konuda kendisini sıkıştırıp durduğum, pandemi sürecinde ve sonrasında daralan kafamın açılmasını sağlayan desteklerini hiçbir koşulda eksik etmediği ve bana katlandığı için. Ayrıca bu konuyu çalışmam konusunda bana fikir veren, çalışmalarına destek olan ve öğretim hayatımdaki bazı değerlerin önemini bana fazlasıyla gösterdiği için kıymetli hocam Prof. Dr. Mustafa Şahin'e teşekkür ederim.

Çalışmada bulunan eserlerin fotoğraflarına ulaşmam konusunda yardımcı olan ve gerekli bilgileri sorunsuzca gönderen Amasya Müze Müdürü Celal Bey'e ,taşınma sürecinde olmalarına rağmen yardımcı olan Afyon Müzesi yetkililerine, Sadberk Hanım Müzesi'nden Cihan Bey'e ve özellikle Vorderasiatisch Müzesi'nden Olaf Tessmer ve Alrun Gutow'a minnettarlığımı göstermek isterim gerçekten benim için umut oldunuz. Ve her ne kadar görüşmek için defalarca kere çabalasam da gerekli tüm evraklarla kimi zaman yüz yüze kimi zaman enstitü üstünden yazışmalarla bilgi almaya çalıştığım ve bazılarının dönüş zahmetinde bile bulunmadığı, benzer bahanelerle geri çevrildiğim Tokat, Çorum, Kahramanmaraş, Karaman, Kayseri, Alacahöyük, Boğazköy ve Adana Müzelerinin yetkililerinin ise mesleklere ve insanlara duyulan saygıyı ilgisizlikleri ve benzer sebeplerle inatla köreltmeye çalışmalarından duyduğum rahatsızlığı yazıya geçirmek isterim. Tabi son zamanlarda ellerindeki imkanlar dahilinde bana yardımcı olmaya çalışan Alanya Müzesinden Belgin Savaş'a, Gaziantep Müzesinden Onur Kaplan'a ve Çanakkale Müzesinden Kenan Bey'e ve Aydın Müzesi yetkililerine de ayrıca teşekkür etmek isterim.

Türk Tarih Kurumunda yaptığım uzun süreli çalışmalarında bana insanların işini nasıl aşkla yapabileceğini, özünde iyi insan olmanın, herkese karşı saygının aslında ne kadar basit olduğunu gösteren Mehmet Bey ve Gökçe Hanıma ne kadar teşekkür etsem azdır. Bursa Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü İhtisas Kütüphanesinde nerdeyse hiçbir yerde bulamadığım bazı ayrıcalıklı kitaplara ulaşmamı sağlayan ve bu kütüphaneyi oluşturan herkese ve tabi ki her zaman özveriyle yardımcı olmaya hazır yüksek lisans öğrenim sürecim boyunca yardımlarını hiç esirgemeyen Araş. Gör. Nur Deniz Ünsal ve Araş. Gör. Hazal Çıtakoğlu'na her şey için içtenlikle teşekkür ederim.

Çalışmanın hazırlık aşamasında çizimler ve fotoğraflar konusunda bana ders veren genç yetenek, ilk göz ağrım yeğenim Nart Burak Erden'e, bugünlerin sevincini birlikte yaşadığımız canım annem babam ve tüm aileme ayrıca bu süreçte varlığıyla yolumu aydınlatan, her şeyi yapabileceğime beni inandıran sevgili eşim Saltuk Özveri'ye ve tabi ki 'yaşanmışlığa olan tutkumu' bana bahşedene teşekkürler.

Bursa, Haziran/2022

Esra CAM ÖZVERİ

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	iv
TEZ İNTİHAL RAPORU	v
TEZ ONAY SAYFASI	vi
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1
I. Çalışmanın Amacı ve Önemi	3
II. Çalışmanın Kapsamı	3
III. Çalışmanın Yöntemi	4
BİRİNCİ BÖLÜM	6
1. HİTİTLER	6
1.1. Hitit Coğrafyası	6
1.2. Hitit Dini.....	15
1.3. Hitit Heykel Sanatı	18
İKİNCİ BÖLÜM	21
KRONOLOJİ	21
2. HİTİT ERKEK VE KADIN HEYKELCİKLERİ	21
2.1. Kadın Heykelcikleri	22
2.1.2. Kadın Heykel Başı.....	26
2.2. Erkek Heykelcikleri.....	27
2.2.1 Erkek Tanrı Heykelcikleri.....	35
2.2.2 Hayvanlı Tanrı Heykelcikler	37
2.2.3. Adak Çivileri	38
2.2.4. Heykel Başları	39
2.2.5. Süs Objeleri	40
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	41
3. İKONOĞRAFI	41
3.1. Hitit Metinlerine Göre Heykel Tasvirleri ile Karşılaştırma	41

3.2. Kaya Kabartmaları ile Karşılaştırma	48
3.2.1. Tanrıların Kabartmalarda Tasviri	48
3.2.2. Kralın kabartmalardaki tasviri	52
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	54
KISALTMALAR VE KAYNAKÇA	56
KATALOG	61
RESİM LİSTESİ	114
LEVHALAR LİSTESİ	116
LEVHALAR	117

GİRİŞ

İnsanlar çok eski çağlardan beri kendilerinden üstün güçlerin var olduğunu düşünmeye ihtiyaç duymuşlardır. İnsanlık tarihi kadar eski olan üstün güç ihtiyacının ne zaman ve nasıl ortaya çıktığını bilmek belki de imkansızdır. İnsanın gücünün üstündeki varlıkları görmesiyle veya ona yaşama dair hisleri fark ettirmesiyle kendinden güçlü varlıkları kutsallaştırmaya başlamış olabilir. İnsanlık tarihi kadar eski olduğu düşünülen kutsallaştırılan figürlere tapınım doğada saygı duyulan veya korkulan unsurlardan oluşmuş olmalıdır. İnsanların gök cisimlerini, doğadaki varlıkları, doğa olaylarını, kutsallaştırmaları sonucunda tapınım süreci ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu süreçten ötürü çoğu insan görsellere ihtiyaç duymuş kutsallaştırılan bu öğeler zoomorfik ve antropomorfik olarak karşımıza çıkmaktadır. Arkeolojik çalışmalar sonucunda ortaya çıkartılan bu tapınım öğelerinin yanı sıra, yazının bulunuşu artık yerleşik yaşama geçip uygarlıkları kuran insanlar hakkında daha çok bilgiler vermeye başlamıştır. Bunun sonucunda Anadolu’da yazıyı kullandığı bilinen Hititlerin inanç sistemleri hakkında da pek çok bilgi edinilmiştir. Hititler kendilerinden önce yaşayan insanlar gibi doğadaki her varlığı kutsal saymışlar ve hepsine tapınmayı seçmişlerdir. Önceleri sınırlı sayıda olan tanrısallaştırılmış öğeler zamanla yayılım alanının genişlemesi ve farklı halklarla kaynaşmaları sonucunda çoğalmıştır. Kendileriyle birlikte yaşayan diğer tüm halkların ve şehirlerin tanrılarına tapınmayı adet haline getirdikleri için Hitit panteonunda çok sayıda tanrı yer almıştır ve bunun sonucunda “*Bin Tanrılı Halk*” olarak anılmaya başlamışlardır. Bu tanrılar için çok sayıda tapınaklar ve heykeller yaptırmışlardır. Büyük Krallık Dönemi’nden sonra kralların kendilerini tanrılarla bir görmeleri veya öldükten sonra tanrı olduklarına inanmalarından ötürü kendi heykellerini de yaptırdıkları görülmüştür.

İki farklı dönemsel yapı gösteren Hititlerde MÖ 17. – MÖ 12. yüzyıl arasındaki evre Hititler Dönemi; MÖ 10. – MÖ 7. yüzyıl arasında Anadolu’nun güneyinde Hitit Dönemi izlerini taşıyan evreye ise Geç Hitit Şehir Beylikleri Dönemi olarak anılmaktadır. Çalışmamızın konusunu sınırlandıran dönem “Hititler Dönemi” olacaktır. Geç Hitit Dönemi bu konunun dışında kalacaktır. Hititler Dönemi’nde üretilen sanat eserlerinden heykelcikler bazen çok küçük boyutlarda amulet olarak karşımıza çıkarken

çoğunlukla 10 ila 40 cm boyutlarında değişecektir. Kolosol ölçülerde heykellerden metinlerde bahsedilse de tam olarak ele geçen eser maalesef yoktur. Büyük boyutlu heykellerin belli kısımları kazılarda ortaya çıkartılmış olup onlara da çalışmanın içinde yer verilecektir. Çalışmamızın içinde yer alan eserlerin bir kısmı kazılarda tapınaklarda veya yapılarda bulunan eserlerken, bir kısmı da satın alınma yoluyla müzelere kazandırılan eserlerdir. Geneli bronz döküm olan bu eserlerin altın, gümüş, fildişi, dağ kristali, kemik, taş gibi farklı malzemelerden yapılanları da mevcuttur.

Hititleri anlatan kitapların birçoğunda heykellerin genel görünümleri hakkında belli başlı örneklerle, genel geçer bilgilere yer verilmiştir. Ahmet Ünal “Hititler Devrinde Anadolu” kitabında Hititlerde heykel, kabartma ve mühürler gibi arkeolojik buluntularının yanında tanrıların ikonografisini en iyi anlatan kaynakların bulunan çivi yazılı metinler olduğu söyler. Bundan yola çıkılarak çalışmanın içinde envanter metinlerinin çevirilerine de yer verilecek ikonografik özellikleri ve isimlendirme çalışması için kaynak oluşturacaklardır. Bu metinlerde tanrıların cinsi, özellikleri, kıyafetleri, taşıdıkları amblemlerin yanı sıra tapınakları, onlara sunulmuş hediyeleri, kullanılan malzemelerinin de metinlerde belirtildiğini anlatır. Bu heykeller tanrıları temsil eder ve onların bakımlarına özen gösterilir. Sürekli olarak yıkanmaları, madeni olanların paslanmamaları için yağlanmaları, giydirilmeleri, eskiyen yerlerinin onarılması, yedirilip içirilmesi, yani insan gibi bakılmaları gerekmektedir¹. Ekrem Akurgal “Hatti ve Hitit Uygarlıkları” kitabında Hititlerin antropolojik yapıları hakkında aynı vücut ve yüz yapısına sahip olduklarını, yani kısa boylu, geniş dolgun yüzlü, büyükçe burunlu gösterildiklerini söylemektedir. Figürlerin duruşları erkek veya kadın olsun Hititlere öz bir şema içindedir. Tanrılar ve kralların bir kolları biraz diagonal durumda öne uzatılmış, öteki kolları ise göğüs hizasında yere paralel olarak durmaktadır. Tanrıçalarda ve kralielerde ise bir kol tam öne, diğer kol ise ileri ve yukarı kıvrılmış olarak tasvir edilmiştir. Eller bütün figürlerde yumruk biçiminde sıkılmıştır. Krallar tanrılara ibadet ve saygı sırasında iki ellerini yumruk biçiminde birleştirerek yüzleri hizasında tutarlar². Muhibbe Darga ise “Hitit Sanatı” kitabında tanrılar ve ölümlü insanların benzer şekillerde tasvir edildiğini, tanrıların simgeleri ile silahları sayesinde ayırt edilebildiklerini anlatır. Tanrılar genelde bedene yapışık kısa

¹ Ünal 2003: 81-82.

² Akurgal 2015: 86-87-88.

etekli, olasılıkla iki parçalı, belinde kalın kemerli tunikayı ve Anadolu için karakteristik olan ucu kıvrık ayakkabıları giyerler³. Trevor Bryce ise “Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum” kitabında gürz, mızrak ve yayın bazı tanrıların betimlemelerinde bulunmalarıyla birlikte, kavisli bir ağız ve hilal şeklinde bir başı olan kılıcın tanrıların standart silahı olduğunu söyler. Tanrıların yukarı doğru sivrilen, konik başlıkları vardır. Önden, arkadan ya da her iki yandan başlığın kenarlarında betimlenen boynuzlarla tanrıların statüleri belirlenir. Bu boynuzların sayıları arttıkça tanrının hiyerarşideki yeri de yükselmektedir. Tanrıçalar ise bedenleri bol ve uzun kollu, belden kemerli, topuklara kadar kıvrımlarla inen giysilere⁴, ek olarak Darga’da ayaklarında ucu kıvrık ayakkabılarla, başlarında ise konik ya da silindirik kimi zaman şehir surlarını andıran başlıkları ile tasvir ediklerini anlatır⁵.

I. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Anadolu coğrafyasının büyük bir kısmına yayılmış olan Hititlerin kültürel olarak miras bıraktıkları insan figürlü heykelciklerin tamamına ulaşmaya çalışarak bir katalog haline getirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu heykelciklerin tipolojilerini Hitit metinlerinde geçen heykel tasvirleri ve kaya kabartmalarındaki figürlerle karşılaştırarak sonucunda tanrılara mı insanlara mı ait olduklarının ayrımlarının yapılması ve aynı şekilde kabartmalar ve metinler yardımıyla isimlendirme çalışmaları yapılacaktır.

II. Çalışmanın Kapsamı

Detaylı bir çalışmanın sonucunda yurtdışında ve Türkiye’deki pek çok müzede yer alan eserler incelenmiştir. Türkiye de yer alan eserlerde tarihlendirme çalışmaları daha kolay yapılabilirken yurtdışında yer alan müzelerdeki eserlerin tarihlendirmeleri ve buluntu yerlerinin genellikle açığa çıkartılmamalarından ötürü seçilen eserlerin net olarak Hitit üslubunda olmasına özen gösterilmiştir. Yakın coğrafyalarda, benzer üslupta fakat bilindik Hitit öğelerinden farklı öğeler içeren eserler, çalışmanın içinde yer almayacaktır. Kenan bölgesi heykelleri ve onların üslubuna yakın olarak ticaret yoluyla Ege Adaları’nda buldukları düşünülen eserler bu sebepten çalışmaya dahil

³ Darga 1992: 95-96.

⁴ Bryce 2002: 176.

⁵ Darga 1992: 96.

edilmemiştir. Fakat Anadolu topraklarında bulunduğu söylenen ve üslup bakımından Hitit olduğu düşünülen tüm heykeller çalışma kapsamında yer alacaktır. Çalışma dahilinde Metropolitan Müzesi'nden 3, British Müzesi'nden 5, Vorderasiatisch Müzesi'nden 2 Tübingen Üniversite Müzesi'nden 2 Louvre Müzesi'nden 2 Türkiye müzelerinden 40, toplamda 53 adet 10'u kadın 43'ü erkek eser incelenmiştir.

İncelenen bu eserlerin müzelerden detaylı fotoğrafları alınmış ölçüleri ve bilgileriyle birlikte detaylı bir katalog hazırlanmıştır.

III. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın oluşum aşamasında daha önce sistematik bir çalışmanın yoksunluğu ve müzelerde bulunan eserlerin yerinde incelenmelerine izin verilmemesi büyük sorun oluşturmuştur. Böyle kapsamlı bir çalışma için müzelerin bilgi ve fotoğraf paylaşımlarında bulunmak istememeleri çalışmayı uzunca bir süre sıkıntıya sokmuştur. Sonra müzelerin ikna edilmesi ve detaylı fotoğraflara ulaşılması sonucunda çalışmalar hız kazanmıştır.

Çalışmanın ilk etabında var olan heykelcikler saptanmaya çalışılmış yurtdışında ve yurtiçinde bulunan müzelerin internet sitelerinde aramalar yapılmıştır. Daha sonra heykeller ile ilgili yapılmış tüm çalışmalar taranıp heykelcikler hakkında detaylı bilgiler elde edilerek katalog çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu bilgilerin taranması aşamasında özellikle iki kütüphaneden faydalanılmıştır. Hititler hakkında neredeyse her türlü yayının bulunmasına imkan veren Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ve burada bulamadığım yeni yayınları bana sunan Bursa Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü İhtisas Kütüphanesidir. Aynı zamanda çeşitli veri tabanlarından da faydalanılmıştır. Bunlar içinde de öncelikli olarak Hethitologie-portalmainz, Academia ve Uludağ Üniversitesinin sağlamış olduğu “Kampüs Dışı Erişim” kolaylığıyla JSTOR ile Zenon DAI yoğun olarak kullanılmıştır.

Metnin ilk bölümünde Hitit Coğrafyası anlatılacak daha sonra heykellerin oluşumuna zemin hazırlayan Hitit dini anlatılarak Hitit heykel sanatı ele alınacaktır. İkinci bölümde eserlerin tanımlaması yapılarak stil ve ikonografik özellikleri

incelenecektir. Üçüncü bölümde ise Hitit metinlerinde geçen heykel tasvirleri ve kaya kabartmalarının incelenmesi ile heykellerin isimlendirmesine çalışılacaktır.

Yapılan tüm araştırmalar ışığında elde edilen verilerin sonuçlarının anlatıldığı “Değerlendirme ve Sonuç” bölümünden sonra tüm eserlerin tanıtıldığı “Katalog” bölümü yer alacaktır. Katalog kısmında esere ait bilgiler; eser adı, buluntu yeri, sergilendiği yer, env. no, malzeme, ölçüler, tanım, karşılaştırma, kaynakça ve tarih olarak derlenecektir. Eserlere ait fotoğraflar için ayrıca levhalar bölümü oluşturularak katalog numarasına göre numaralandırılacaktır. Ayrıca katalog kısmında yer alan eserler dışında çalışma esnasında ulaşılan veriler içinde haritalar, resimler ve tabloların yer aldığı “Resimler ve Grafikler Listesi” ile çalışma sonlandırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HİTİTLER

1.1. Hitit Coğrafyası

Anadolu yarımadası eski çağlardan beri her zaman insanlar için yerleşilen, yurt edinilen bir bölge olmuştur. Bilinen en eski tapınlardan tutunda, yerleşik hayat ve tarıma dair izlere hep ilk bu topraklarda rastlanmaktadır. Anadolu coğrafik konumu itibari ile büyük ticaret yollarının üzerinde yer almasından ötürü birçok uygarlığın kurulduğu bir bölge olmuştur. Bu uygarlıklar içinde ilk siyasi birliği sağlamaları ve bir imparatorluğa dönüşmeleri ile Hititler ön plana çıkmaktadır. Orta Tunç Çağında Anadolu'da *Maraşantiya* (Kızılırmak)'nın çevrelediği bölgenin önemli bir kısmında uzun yıllardır Hattiler adı verilen bir halk yaşamaktaydı ve şehir devletleri şeklinde yaşayan bu halkların baş şehri Hattuş'tur. Hint – Avrupalı kavimlerden olan⁶ Hititlerin ise Anadolu'ya tam olarak nerden geldikleri tartışması uzun yıllardır devam etse de, izlerine ilk olarak MÖ 19. yüzyılda *Kaneş – Neşa*(Kayseri - Kültepe)'da rastlanmaktadır. Hatta bilinenin aksine Hititler kendilerine *neşumma*- “Neşa’lı”, dillerine de *neşunnili* “Neşaca” diyorlardı⁷. *Kuşşar* (Aksaray – Acmhöyük?)'da yaşayan Anitta'nın babası Pithana bir gecede Neşa'yı ele geçirmiş ve Neşalıları kendi anaları babaları yapmıştır⁸. Belki de bu yüzden daha sonraları kendilerinden Neşa'lı olarak bahsetmişlerdir. Pithana'dan sonra Anitta bölgedeki pek çok şehir ile Hattuşa'yı da ele geçirmiş ve Hatti halkı Hititlerle birlikte yaşayan halklardan biri halini almıştır. Fakat Anitta Hattuşa'yı lanetlemiş ve kendisinden sonra iskan edilmemesini istemiştir. Atasının bu isteğini yok sayıp kısa bir süre sonra kendisine “Hattuşa'lı” anlamına gelen ismi seçen Hattuşili tarafından Hattuşa Hitit Krallığının başkenti olarak kabul edilmiştir.

⁶ Alp 2001: 4; Akurgal 2015: 10; Klinger 2019: 29; Schachner 2019: 20; Bryce 2020: 14; Karasu 2020: 57 – 58.

⁷ Alp 2001: 5.

⁸ Alp 2001: 53.

Daha sonraki süreçte metinlerden anladığımız üzerine bizlerin “Hitit Krallığı” adını verdiğimiz krallık kendilerine “Hatti Ülkesi” demişlerdir.

Asur ticaret koloni merkezleri olan Kaneş Hattuş ve Ankuwa gibi merkezlerde yaşanan karışıklıkların 18. yüzyılın ortalarında ticaretin aniden kesilmesine neden olduğu düşünülmektedir⁹. Hattuşa’da kurulan krallığın ilk kralı Hattuşili de Asur bağlantısının kaybından kaynaklı olarak ekonomik kaygılarının sonucunda kendisine genişleme yönü olarak Suriye’ye seçmiştir. İlk kral Hattuşili ve ardıllarının politikaları bu bölgenin denetimi sağlamak üzerine olmuştur. Hattuşili Torosları geçip Kuzey Suriye’de Halpa (Halep) önderliğinde birleşen Alalah (Tel Açana), Karkamış, Ursu, Hassu(Tilmenhöyük?), Ugarit, Emar(Tel Meskene), Ebla (Tel Mardik) ve Tunip’ten oluşan Yamhad Krallığını üzerine yürümüş iki büyük sefer düzenleyerek bu krallığı yıpratmıştır¹⁰. Hattuşili seferlerini anlattığı tabletinde ayrıca Anadolu yarımadasının batısına da seferler düzenlediğini fakat bu bölgeden sadece sığır ve koyunlar aldığını çünkü Hanigalbat (Mittani) düşmanının ülkesine girdiğini anlatmaktadır¹¹. Ege kıyıları da dahil olmak üzere Batı Anadolu’nun büyük bir kısmı Mira, Hapalla ve Şeha Nehri Ülkesi Arzawa ülkeleri olarak bilinen devletler topluluğuna bağlıydı¹². Hattuşili’nin yazdırmış olduğu metinden anlaşıldığı kadarıyla toprak elde etmek yerine ganimetlerle yetinmek zorunda kalmasından ötürü amaçladıklarını çokta elde edemediği bir sefer yapmış olduğu görülmektedir.

Hattuşili’den sonra genç yaşta tahta geçen torunu Murşili ise Suriye üzerine düzenlediği seferlerle Hattuşili’nin yıpratığı Yamhad Krallığını dağıtmıştır. Murşili Halep seferinden sonra *Puran* (Fırat) ırmağını takip ederek Hammurabi tarafından kurulan ve hanedanının 300 yıldan uzun bir süre hükmettiği dönemin belki de en büyük şehri Babil’i ele geçirerek Eski Babil Dönemi’ne son vermiştir¹³. Murşili’nin bu bölgeleri egemenliğinde tutma isteği duymadığı, bu seferlerin daha çok kendini kanıtlamak amacı taşıyan gözü pek serüvenler olduğu bazı araştırmacılar tarafından dile getirilse de¹⁴ Murşili’nin tam olarak sonrası için planları anlaşılammış. Çünkü Hattuşa’ya döndükten kısa bir süre sonra halefi olacak Hantili tarafından öldürülmüştür.

⁹ Bryce 2020: 24.

¹⁰ Peker 2020: 43 – 44.

¹¹ Alp2001: 65.

¹² Macqueen 2018: 40.

¹³ Klinger 2019: 52.

¹⁴ Macqueen 2018: 48; Klinger 2019: 52; Bryce 2020: 42.

Bu seferlerin Suriye ve Babil topraklarında önemli etkileri olmuştur. Suriye’de en tehlikeli düşmanlarının bölgeye yayılmasını sağlamış ve bu bölgede oluşan siyasi boşluğu Hurrilerin İndo – Ari yönetici sınıfıyla ortaya çıkan Mittani Devleti doldürmüştür¹⁵. Babil’de taht Kassitler’in yönetimine geçerken¹⁶, kuzeyde ise dağlı halk Kaşkalar Hititler için kutsal olan Nerik kentini ele geçirmişlerdir. Arzava yeniden bağımsızlığını kazanmıştır¹⁷. Murşili’nin seferlerinin ganimet ve kültürel anlamda büyük bir getirisi olsa da sonraki yüzyıl için siyasi zorlukları da beraberinde getirmiştir. Murşili’nin Hattuşa’ya dönmesinden sonra aile içi taht kavgalarının yaşanması ve eniştesi tarafından öldürülmesi Hititler için kanlı taht mücadelelerinin başlangıcı olmuş yaklaşık 70 yıl kadar bir süre halefler seleflerini öldürmüşlerdir.

Telipinu’nun MÖ 1525 sıralarında başlayan saltanatı Eski Krallık olarak adlandırılan dönemin sonu Orta Krallığın başlangıcı olmuştur. Telipinu seleflerinin saltanatları sırasında kaybedilen toprakların önemli bir kısmını geri almış tahta çıkış yasası çıkartarak ülkeyi zayıflatan iç kavgaları önlemiştir.

..... “Birinci kadından doğan erkek çocuk kral olur. Eğer birinci sıradan bir prens yoksa ikinci sıradan olan erkek çocuk kral olur. Bir kral çocuğu, bir oğlan mevcut değilse bu durumda birinci sıradan olan kız evlendirilir, onun kocası kral olur”.....¹⁸

Telipinu öncesi dönemde hüküm sürmüş bazı kralların isimlerini Telipinu’nun yazdırdığı bir fermanla Hitit tarihini anlatması sayesinde öğrenmekteyiz Telipinu sonrası tahta çıkan kralların varlıkları ve tahtta kalış sürelerini ise kimi yerde kuşkulu olsa da kurban listelerinden ve toprak bağış belgelerinden anlaşılmaktadır. Telipinu’dan sonra tahta çıkan bazı isimlerde öncesinde tahta yer almış isimlerle sıra olarak büyük benzerlikler göstermektedir ve bu durum uzun süre araştırmacılar tarafından tartışma konusu olmuştur. Kimi kralların ise varlığından emin olunamayarak benzer isimlerinde kullanılması sonucunda araştırmacıların oluşturdukları kral listelerinde isim ve tarihler açısından büyük farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bizim çalışmamız sürecinde kullanacağımız dönem isimlendirmeleri ve krallık listesi levhalar kısmında yer almaktadır.

¹⁵ Bryce 2020: 42.

¹⁶ Peker 2020: 44.

¹⁷ Macqueen 2018: 48.

¹⁸ Akurgal 2015: 34. (CTH 19 Catalogue des Textes Hittites, Boğazköy’den çıkarılan çivi yazılı metinlerin toplandığı kataloğun ismidir. Ekrem Akurgal ise Hatti ve Hitit Uygarlığı kitabında metnin bizimle ilgili bu kısmını çevirmiştir.)

Telipinu'nun krallığında sonraki süreçte III. Tutmosis ile Mısır Suriye ve Filistin'in büyük kısmında etkin bir güç olarak Hitit sınırlarına kadar gelmişti¹⁹. Tutmosis'in ölümünden sonra bölgedeki Mitanni devleti Hitit topraklarına doğru genişlemeye başlamıştır. Ayrıca Anadolu'dan Suriye'ye geçişin yapıldığı Toros dağlarının da içinde olduğu ve büyük olasılıkla daha önceleri Hitit krallığına bağlı olan bölgede Kizzuvatna adlı yeni bir devlet ortaya çıkmıştır²⁰. I. Tuthaliya tahta çıktığında Hitit toprakları muhtemelen Kızılırmak kavsi içindeki Aşağı ve Yukarı Ülke diye ayrılan bölümle sınırlanmıştı. Tuthaliya kendisi Hattice bir isim alırken Hurri adı taşıyan ve muhtemelen Kizzuvatnalı ilk prenseslerden olan Nikalmati ile evlenmiştir²¹. Sonraki süreçte her alanda Hurri etkisi kendisini yoğun olarak hissettirmeye başlamıştır. Tuthaliya büyük ölçüde Hurri etkisinde olan Kizzuvatna ile anlaşma yoluna gitti. Mittani ile savaşında en azından tarafsız kalmalarını sağlamayı amaçladığı düşünülmektedir. Bu sayede Aşağı Fırat'taki Işuva ve Halep tekrar Hitit topraklarına katıldı²². Işuva Fırat kıyısında bugünkü Elazığ yakınlarındaki Ergani madenlerinin olduğu kıymetli bir bölgeydi. Hitit ve Mittani arasındaki düşmanlığın önemli etkenlerinden biri olarak görülebilecek bu yer doğudaki ülkelerden biriydi. Tuthaliya'nın ayrıca kuzeydoğuda yer alan Azzi-Hayaşa ülkesine de muhtemelen sefer düzenlediği düşünülmektedir²³. Tuthaliya ayrıca batıya seferlerde düzenlediğini, Arzava ve bir dizi ülkeyi fethettiğini esir düşen askerleri ve çok sayıda atı ganimet olarak aldığını yıllıklarında anlatmıştır. Fakat bu durum sonucunda Ege kıyılarında yer alan 22 devlet ve kent bir konfederasyon oluşturarak Hititlere savaş açmışlardır. Fakat Tuthaliya konfederasyona karşı kesin bir zafer kazandığı Aşşuva'yı fethettiğini iddia eder. Tüm tehditleri etkisiz hale getirmese de 10000 piyade ve seçkin savaş arabacıları da dahil 600 atlı asker ile Hattuşa'ya dönmüştür²⁴. Ayrıca Tuthaliya Dönemi(MÖ 1460-1440)'nin sorunlarından biri krallığın kuzeyindeki Kaşkalar idi. Daha önceden beri varlıkları zikredilen Kaşkalar Tuthaliya Döneminden itibaren Hititlere karşı hep yıpratıcı faaliyetlerini sürdürerek sorun çıkartmaya devam etmişlerdir. Daha sonra tahta geçen I. Arnuvanda saltanatı boyunca da Kaşkalarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Kabile

¹⁹ Macqueen 2018: 49.

²⁰ Bryce 2020: 61.

²¹ Von Den Hout 2020: 15.

²² Von Den Hout 2020: 16

²³ Macqueen 2018: 49.

²⁴ Bryce 2020: 67.

şeklinde olmaları bulunmalarını zorlaştırırken tek bir lider altından toplanmalarını da anlaşmaları geçersiz kılıyordu. I. Arnuvanda'nın oğlu ve ardılı II. Tuthaliya döneminde de Kaşka sorunları devam ederken Kizzuvatna'nın Mittani'ye katılması sorunu da mevcuttur. Batıdaki Arzava Kizzuvatna'nın batı sınırlarına kadar ilerlemişti. Mısır firavunları IV. Tutmosis ve ardılı III. Amenophis ile Mittani ve Arzava krallıklarının evlilik yolu ile bağlanmaları Mısır sorununu da ortaya çıkartıyordu²⁵. Bu karmaşık durum MÖ 1350'ye doğru babasının hükümdarlığı süresince de görev yapan kardeşi III. Tuthaliya'yı tahttan indiren I. Şuppiluliuma tarafından düzeltilmeye başlanmıştı²⁶. Daha tahta çıkmadan II. Tuthaliya devrinde de kuzeydoğuda, kuzeyde ve kuzeybatıda zaferler kazanarak kendisini kanıtlamıştı. Günah işleyerek tahta geçen bir kral olmasına rağmen Hitit tarihinin en güçlü komutanı ve en başarılı devlet adamı²⁷, Hitit krallığını ise gerçek bir imparatorluğa dönüştüren isim olmuştur²⁸. Şuppiluliuma Kargamış ve Halep'i ele geçirerek oğullarının yönetiminde uydu devletlere dönüştürmüştür. Bu iki devlet Hattuşa'daki krallık son bulduğunda bile Hitit izlerini yaşatmaya devam etmiştir. Evlilik bağlarıyla doğu sınırında Azzi-Hayaşa hükümdarına kız kardeşini, Mittani kralına kızlarından birini ve batıda Arzawa eski kralına da bir diğer kızını vermiştir²⁹. Kendisi de I. Murşili'nin aksine ırmak boyunca Babil'e inmek yerine Babil kralının kızıyla evlenerek bu bölgeyle de dostluk kurmuştur³⁰. Hitit İmparatorluğu Şuppiluliuma Döneminde Yakınoğu'nun egemenliğini Babil ve Mısır ile paylaşıyordu. Hatta Mısır bile etki alanına girmişti. Mısırlı dul kraliçe ki bu kimi bilim adamlarınca Tutankhamun'un eşi Ankhesenpaam olarak kabul görür³¹, Şuppiluliuma'dan oğullarından birini kendisine eş, Mısır'a kral olarak göndermesini ister. Fakat gönderilen oğul yolda öldürülür. Şuppiluliuma intikam ister kendisi ve sonrasında oğlu II. Arnuvanda Mısır'a saldırılarda bulunurlar ve maalesef getirdikleri bol ganimet ve esirler yüzünden ülkede uzun yıllar sürecektir bir salgını da başlatmış olurlar³². Şuppiluliuma'nın tahta geçmediği dönemde batıda Arzava'ya yapmış olduğu seferleri bilinmektedir. Tahta geçtikten sonra da bir sefer düzenlediği ama Arzava'yı

²⁵ Von Den Hout 2020: 17.

²⁶ Von Den Hout 2020: 17.

²⁷ Akurgal 2015: 45.

²⁸ Bryce 2020: 86.

²⁹ Von Den Hout 2020: 18.

³⁰ Macqueen 2018: 50.

³¹ Akurgal 2015: 46.

³² Van Den Hout 2020: 18.

fethedemediği ve krallığın güneybatı kesimlerinde sürekli tehdit oluşturdukları anlaşılmaktadır³³. Fakat kuzeybatıda durum biraz daha farklı olmuş Şeha Nehri Ülkesi ile ticari ilişkiler sıkı tutularak Arzava ile tampon bölge oluşturulmuş oluyordu. Ancak sonraki süreçte bu bölgelerdeki dengelerin değişiklik göstermesi II. Murşili Dönemi'nde daha farklı bir siyaset izlenmesine sebebiyet verecekti.

II. Murşili tahta geçtiği zaman genç yaşta olmasından sebep çevredeki tüm düşman ülkelerin ayaklandığından ve kendisini küçük gördüklerinden yakınmaktadır³⁴. Tarih yazıcılığı açısından kendisinden önceki hiçbir kralın yapamadığı kadar kapsamlı belge bırakmış olması büyük önem arz etmektedir. Kendi hükümdarlığı dönemini ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan “Kapsamlı Yıllıkları” ve ilk on yılını anlattığı “On Yıllıklar” iki önemli yazıcılık örneğidir³⁵. Ayrıca tanrılar için yazdırdığı ve “Veba Duası” olarak adlandırılan metin Hititçenin en güzel yazın örneklerinden biridir. II. Murşili'nin hükümdarlığının ilk iki yılı kuzeydeki Kaşkalarla mücadelelerle geçmiş sonrasında ise 3. ve 4. yıllarında batıda Arzava ülkesiyle mücadelelere girişmiştir. Batıya seferlere yönelmesi babası I. Şuppiluliuma zamanında doğu ve güneydoğunun aile bağlarıyla sıkıca bağlanmış ve sorunsuz durumda olmalarından sebeple seçilmiş olmalıydı. Her ne kadar Murşili başlangıçta herkesin onu küçük görerek ayaklandığını iddia etse de durum belli ki tam olarak o şekilde değildi. Arzava kralı Uhhaziti çevre kralları kendisine katılmayı teşvik etmeye başlamış ve hatta Ahhiyava kralının *Milavanda* (Miletos) sehrini ele geçirmesine fırsat vermişti. II. Murşili Arzava ülkelerini yendi ve Milavanda'yı tekrardan ele geçirdi. Aynı zamanda Arzava'yı Mira, Hapalla ve Şeha Nehri Ülkesi olarak üç bölüme ayırdı³⁶. Arzava kralı Uhhaziti “deniz üzerinden gitti”³⁷. II. Murşili bu savaş sırasında başlarına gelen bir doğa olayı sonucunda Uhhaziti'nin hastalandığından da bahseder. Metin yeri bu olayı şöyle anlatır³⁸:

“.....Yürüyüşüm sırasında Lavaşa Dağına geldiğimde, beyim güçlü Fırtına Tanrısı ilahi gücünü gösterdi. Bir ateş topu fırlattı. Bu ateş topunu benim askerlerim gördüğü gibi, Arzawa ülkesi de onu gördü. Ateş topu gitti gitti ve

³³ Macqueen 2018: 50.

³⁴ Alp 2001: 125.

³⁵ Klinger 2019: 119.

³⁶ Van Den Hout 2020: 19.

³⁷ CTH 61.1. (Çeviri yazara aittir.)

³⁸ CTH 61.1. (Çeviri yazara aittir.)

Arzava ülkesini vurdu; Uhhaziti'nin kenti Apasa'ya da vurdu. Uhhaziti'yi dizleri üzerine çöktürdü ve o hastalandı.....”

II. Murşili Arzava'nın başkenti kabul edilen *Apasa* (Efes)'ya kolaylıkla girmiş oldu. Batı seferlerini bu şekilde tamamlayan Murşili birçok esir ve ganimetle ülkesine döndü. Veba devam ederken tanrılara yakarışlarda bulunup dini görevlerini de ihmal etmeyen Murşili'nin saltanatının 7. yılında Suriye'de sorunlar çıkmaya başladı. Asur ve Mısır tehditleri aradaki tampon bölgelerde var olan ve yeni oluşan devletlerle tekrardan anlaşılmasını gerekli kılıyordu. Aynı zamanda Kargamış ve Halep'te krallık yapan abilerinin kısa süre arayla ölümleri bu bölgelere saldırıların artmasına neden olmuştu. Murşili ordularının başında yeğenleri ile birlikte saldırıları bertaraf ederek bölgeyi tekrardan kontrol altına aldı. Kargamış ve Halep'e babalarından sonra yeğenlerini tayin etti. Nunaşşi ve Kadeş'e saldırılar düzenleyerek yapılan yeni anlaşmalarla kendisine bağladı. En doğuda ise Azzi- Hayaşa'yı tekrar dizginleyerek tüm sorunlarını çözdü³⁹.

II. Murşili oğlu II.Muvatalli'ye istikrarlı bir krallık bıraksa da yeni kral için yeni sorunlar kapıdaydı. Muvatalli döneminde başkent Hattuşaş'tan Tarhuntaşşa'ya taşındığı için bu dönemde yaşanan olaylar oldukça az belge ile birleştirilebilir durumdadır. Öncelikli olarak batıda *Viluşa* (Troya) prensi Alaksandu ile yapılan bir antlaşma olduğu görülmektedir. Bu antlaşma gereği Hititler Mısır, Babil, Hanigalbat, Assur gibi büyük devletlerle sorun yaşarsa Alaksandu'nun ordusu ve atlı arabalarıyla II. Muvatalli'ye yardıma geleceği anlaşılmaktadır⁴⁰. Alaksandu da Arzava topraklarında çıkan bir isyan için Muvatalli'yi çağırdı. Arzava, Ahhiyava ve Şeha Nehri Ülkesinde yaşanan karışıklıklar için hızlıca bir sefer düzenlendiği ve anlaşmalar yapıldığı görülmektedir⁴¹. Batıda sorun kalmaması gerekiyordu çünkü güneyde Mısır tehdidi hiç olmadığı kadar baskın bir hal almaya başlamıştı fakat batıda sorunlar tam anlamıyla çözülememişti. Ayrıca kuzeyde her zamanki gibi Kaşkalar sorun çıkartmaya devam ediyorlardı. Kimi araştırmacılar tarafından Kaşkaların Hattuşa'ya kadar geldikleri ve şehri yağmaladıkları Muvatalli'nin başkenti bunun için Tarhuntaşşa'ya taşındığı düşünülmektedir⁴². Bu arada Asur Mitanni'yi kendisine bağladı. II. Muvatalli bu karmaşık durumların içinde tüm güçlerini Kadeş'te karşılaşmak üzere II. Ramses'in üstüne gönderdi. İki ordu içinde nihai bir sonucu olmayan bu savaşta Mısır'ın ele geçirmek istediği Kadeş ve Amurru

³⁹ Van Den Hout 2020: 20.

⁴⁰ Akurgal 2015: 50.

⁴¹ Macqueen 2018: 52.

⁴² Van Den Hout 2020: 22.

krallıkları Hitit hakimiyetinde kaldı. Her ne kadar Mısır tapınaklarında Ramses savaşı kazananın kendisi olduğunu iddia etse ve günümüz kültüründe bu şekilde kabul görse de savaş sonrası durumdan anlaşıldığı kadarıyla artık araştırmacılar savaşın bir kazananı varsa onunda Hititler olduğunu kabul etmektedirler⁴³. II. Muvatalli Kadeş Savaşında kısa bir süre sonra öldüğünde tahta varisi doğum ismiyle Urhi-Teşup krallık ismiyle III. Murşili çıktı. Saltanatı çok uzun süremeyen III. Murşili amcası III. Hattuşili tarafından tahttan indirildi. Yine II. Muvatalli dönemi hakkında bilgiler gibi III. Murşili dönemi hakkında da bilgiler kısıtlı ve yanlış olarak III. Hattuşili tarafından anlatılmaktadır. Hattuşili abisi döneminde de etkin bir komutan olarak yer almıştır. Abisi krallığın merkezini Tarhuntaşşa'ya taşıdığı zaman Yukarı Ülke'de Hakmiş'te kendisini kral ilan etmiştir. Kaşkalarla iyi ilişkiler içinde olmuş, kutsal kent Nerik'te onun idaresinde yer almıştır. Kadeş savaşından dönerken sahibesi Tanrıça İştar'a tören düzenlemek için Lavazantiya'da durduğunda oranın rahibinin kızı olan Puduhepa ile evlendi⁴⁴. Bu çift Hitit krallığının belki de en etkin çifti haline geldi. Dindeki tutuculuk ve Hurri etkisi çok daha belirginleşti. Dini siyasete alet ederek geçmiş zamanda sıkı sıkıya bağlı olunan Hatti kökenli Hitit dinini yaraladılar. Hattuşili dış politikada etkili bir yol izleyerek Mısır ile Kadeş antlaşmasını imzaladı. Babil ile Asur tehlikesi için birlik kurdu. Amurru kralına kızını vererek Suriye'de tekrardan tampon bir bölge oluşturdu⁴⁵. Fakat ne kadar uğraşsa da Asur tehlikesi İşuva bakır madenlerine kadar ulaştı ve buranın denetimi Hititlerden çıkmış oldu⁴⁶. III. Hattuşili'nin oğlu ve ardılı IV. Tuthaliya döneminde ise güneyde Asur tehlikesi devam ederken kimi seferler ve tampon bölge Amurru sayesinde bir süre daha sorunlar çözülmüş oldu. Aynı şekilde batıda ve kuzeybatıda Arzava ülkelerine seferler düzenlendi ve durum sabitlendi. Bu dönemde önemli bir fark ise *Alaşiya* (Kıbrıs) ele geçirildi. Belki de İşuva bölgesinin kaybedilmesi sonucunda yeterli miktarda bakır madeni bulunması açısından da Alaşiya'nın fethi büyük önem taşıyordu⁴⁷. IV. Tuthaliya dönemi daha çok sanatsal anlamda eserlerin varlığı ile kendini belli etmektedir. Hattuşa Yazılıkaya ve pek çok bölgede yaptırdığı kaya anıtları tezimizin konusunu oluşturan Hitit heykel sanatı içinde başvuru kaynaklarımızdan olacaktır.

⁴³ Akurgal 2015: 53; Macqueen 2018: 52; Klinger 2019: 128; Bryce 2020: 172; Van Den Hout 2020: 22.

⁴⁴ Alp 2001: 138.

⁴⁵ Klinger 2019: 135.

⁴⁶ Macqueen 2018: 54.

⁴⁷ Macqueen 2018: 54.

IV. Tuthaliya'dan sonraki dönem belki de o dönem çevre uygarlıkların hep birlikte yaşamak zorunda kaldıkları sancılı bir döneme denk gelmektedir. Artık Hitit İmparatorluğu tarih sahnesinden ayrılmak üzeredir. Sonraki dönem krallarından II. Şuppiluliuma'dan sonra Hattuşa ve çevre şehirlerde imparatorluğa dair izler sessizliğe gömülmüştür. Bu dönemlerde yaşanan kuraklık, kıtlık ve deniz kavimleri olarak anılan toplulukların ticaret yolları üzerindeki yıkıcı etkileri ve pek tabii Kaşka akınlarının da birleşmesi sonucunda imparatorluk süresini tamamlamıştır.

Hititler önce şehir beylikleri halinde, sonrasında bir krallık olarak ve en sonda imparatorluk şeklinde Anadolu ve çevre yerleşimlerde egemenlik kurmuşlardır. Yerli Anadolu kavimlerini özellikle Hatti ve Hurrileri hoşgörü ile yönetmişlerdir. Bu kavimlerin geleneklerinden dinlerinden büyük ölçüde etkilenmişler ve zamanla yayılım politikalarıyla doğru orantılı olarak başka uygarlıklarında hem etki alanında olmuş hem de pek çoğunu önemli ölçülerde etkilemişlerdir. Anadolu da batıdan doğuya, kuzeyden güneye zaman zaman alanlarını genişletmişler Arzava Suriye Babil ve Mısır ile etkileşim içine girmişlerdir. Bu bölgelere kültür öğelerini de taşımışlardır. Bundan sebeptir ki Anadolu'nun her bölgesinden tezimize konu olacak en az bir heykel yer almaktadır.

1.2. Hitit Dini

Din, toplumsal ve kültürel yaşamı etkileyen onu şekillendiren en önemli olgulardan biri olmuştur. İnsanlığın varoluşundan beri deneyimlediği temelde doğanın büyük güçleri ile arasındaki etkileşime dayanmaktadır. Yazının keşfedilip geçmişten bize seslenmesi sonucunda medeniyetleri kuran insanların inanç sistemleri hakkında da bilgiler edinmeye başlarız. Anadolu'nun yazılı kaynakları ışığında bilinen en eski medeniyeti olan Hattiler ve Hititler için din o dönemdeki tüm toplumlar gibi vazgeçilmez en önemli unsurlardan birisiydi. Federal devlet özellikleri gösteren bu uygarlık için din politik çıkarlar açısından da önem arz ediyordu. “*Bin Tanrılı Halk*” olarak anılmalarına sebebiyet verecek kadar çok tanrıya tapınıyorlardı. Başlangıçta eski krallık döneminde tanrı sayısının ve inanç sisteminin daha zayıf olduğu gözlemlenirken ele geçirilen yeni yerler ile birlikte Hitit panteonu fazlasıyla genişlemiştir. Metinlerde önceleri sıklıkla “- *şiusummi*” Bizim Tanrımız dedikleri bir tanrı ile ilahi çift Fırtına Tanrısı ve Güneş Tanrıçası ayrıca bu çiftin soyundan gelen bazı tanrı ve tanrıça adları yer alırdı⁴⁸. Onlara tapınaklar, heykeller yaptırılır adaklarda bulunulurdu. İlerleyen süreçte pek çok tanrı ve tanrıçaya benzer fonksiyonlarda olmalarına ya da yerellik düzeyine bakılmaksızın saygı ve aynı özenle yaklaşılmıştır. Hititlerin metinlerinde kesin olarak saptanabilecek en erken dini unsurlar ise Hatti etkisindeydi. Arinna'nın Güneş Tanrıçası, Fırtına Tanrısı, Güneş Tanrısı, Savaş Tanrısı, Taht Tanrıçası, Kaybolan Tanrı Telipinu gibi pek çok tanrı Hattilerin Hitit öncesi panteonunda yer alan tanrıları⁴⁹. MÖ 14 ve 13. yüzyıllarda Hurri ve Mezopotamya kökenli tanrılarda Hitit panteonunda etkin bir şekilde yer almışlardır. En önemlileri ise Halep'in Fırtına Tanrısı, Aşk ve Savaş Tanrısı İştâr ve Mezopotamya kökenli Yeraltı Tanrısı Nergal'dir⁵⁰.

Hitit krallığının baş tanrısı Fırtına Tanrısıydı ve tanrıların kralı olarak kabul görüyordu. Hititçe *-tarhu* yani “güçlü olmak” kökünden “*Tarhuna*” olarak adlandırılmıştır. Hattiler “*Tanu*”. Hurriler “*Teşup*” adıyla anarlardı. Fırtına Tanrısının eşi Güneş Tanrıçasıydı ve ana tanrıçaydı. Kutsal kenti *Arinna*'ydı ve metinlerde her

⁴⁸ Alp 2001: 53, 55, 64.

⁴⁹ Macqueen 2018: 123.

⁵⁰ Schachner 2019: 140.

zaman Arinna'nın Güneş Tanrıçası olarak yazılırdı. Fakat Hattiler “*Vuruşemu*” “Toprağın Anası”, Hurriler ise “*Hepat*” adıyla anarlardı⁵¹. MÖ 13. yüzyılda Hurri etkisinin güçlenmesiyle Hititlerde Fırtına Tanrısını “*Teşup*” Güneş Tanrıçasını ise “*Hepat*” olarak anmışlardır. Fırtına ve Güneş dışında doğadaki pek çok öğede tanrısallaştırılmıştır. Tüm doğa unsurları insani şekillere bürünmüş ve onların güçlerine tapınılmıştır. Gökyüzünü, ayı, yıldızları, dağları, ormanları, akarsuları, toprağı kutsal saymışlardır. Fakat tapınmak için görsellere ihtiyaç duyulmuş olacak ki bildikleri iki canlı formunda tanrılarını tasvir etmişlerdir. Hayvan ve insan şekillerinde tanrılar yapmışlar zaman zaman iki formu birlikte kullanmışlardır. Belli bir dönemden sonra sadece insani olarak betimlenen tanrılar, kutsal yaratıkları olarak gösterilen hayvanlara saygı duyulmaya devam edilmiştir.

Hititlere göre yeryüzünde tanrıların gölgesi onların ilahi güçleri ile destekledikleri yegane kişiler krallardı. Haliyle de kral ülkenin yöneticisi, halkın koruyucusu, komutan ve aynı zamanda dini bir liderdi. Tanrıların gözünde imparatorluğun tümünü etkileyebilecek olumlu ve olumsuz davranışların mesuliyetinde olan yegane kişilerdi. Bir kralın dini yükümlülüklerini yerine getirip getirmemesi, tahtı haksız yere ele geçirmesi gibi, tanrılarını memnun edecek davranışlarda bulunup bulunmaması tüm ülkeyi etkisi altına alacak refahın ya da olumsuzlukların kaynağı olabilirdi. Ele geçen arşivlerde yer alan dini içerikli metinler sayesinde dinin tüm imparatorluk için gündelik hayatta uyulması gereken kaideler bütünü olduğu anlaşılmaktadır⁵². Öyledir ki tanrılara yapılacak günlük ibadetler, bayramlar, kült gezileri için gereken çaba muazzam ölçüdedir. Tanrılara tapınım sürecinde farklı dönemlerde özellikle kutlanması gereken uzun süren bayramlar vardır. Bu bayramlar kimi zaman başkent dışında şehirlerde de özel törenlerin yapılmasını içerir ve kralında bu törenleri yönetmesi gerekirdi. Sadece günlük ibadetler bile gerçekten yadsınamayacak bir özen gerektirirdi. Tanrılar tapınaklardaki heykellerinde yaşarken onlara ibadet edenlerin onların tüm ihtiyaçlarını karşılamaları gerekmektedir. Her gün yıkanmaları, temiz kıyafetler giydirilmesi, güzel kokular sürünülmesi yiyecek içecek ihtiyaçlarının karşılanması zarar gören yerlerinin onarılması gibi⁵³. Karmaşık birçok dini yükümlülüğün yerine getirilmesi ve bunların merkez tarafından belirlenen

⁵¹ Martino 2020: 203.

⁵² Schachner 2019: 140.

⁵³ Bryce 2020: 124.

şekillerde ve usulüne uygun olarak gerçekleştirilmesi çok önemliydi. Bu din olgusu imparatorluğun tümünü kapsayacak bir sistemin oluşturulmasıyla merkezi iktidarın gücünü sergilediği önemli bir ögeydi.

1.3. Hitit Heykel Sanatı

Hitit sanat eserlerinde tanrılar ve insanlar farklı olarak işlenmiş, tanrılar simgeleriyle ve silahlarıyla genelde ayırt edilebilmişlerdir. Hitit heykellerinden kendi dönemlerinde üretilenlerin sadece çok küçük bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Bu sanat dalındaki betimlemelerin kökeni eski Anadolu sanatını yansıtmakla beraber, Mezopotamya kültürlerinin etkisinde olduğu da bir gerçekliktir. Bu etkilenmelerle birlikte kendilerine has yeni betim diliyle dikkati çekerler. Belirlenecek konulardan tutunda, betimleniş şekline kadar devlet idaresinde işçilikler yapıldığı anlaşılmaktadır. Yalnız son dönemlerde farklı bölgelerde yapılan kazıların ışığında yerel üslup diyebileceğimiz daha basit işçilikli ve daha sade eserlerde ortaya çıkmaktadır.

Hitit heykel sanatında tanrılar önceleri zoomorfik olarak betimlenirken sonraları antropomorfik olarak tasvir edilmişler ve daha önceki tasvir şekilleri de kutsal hayvanları olarak zaman zaman insani formlarının yanında yer almıştır. Tapınakların sellasında yer alan tanrı heykelleri kolosal boyutlarda olmalıydı. Bu heykeller her gün temizlenir yedirilir, içirilir giydirilir değerli maden ve taşlarla süslenirlerdi. Hitit merkezlerinde arkeolojik çalışmalar sonucunda ele geçirilen çivi yazılı tabletlerde pek çok konu gibi heykeller hakkında da bilgiler edinebilmekteyiz. Bu metinlerin bazılarında anıtsal boydaki heykellerin tahtadan yapılanlarının olduğu da bilinmektedir⁵⁴. Bu tahtadan heykeller birçok değerli maden ve kıyafetle süsleniyorlardı, organik eserler olmalarından ötürü günümüze ulaşmaları ise pek mümkün değildi. Günümüze ulaşabilenleri ise belki de anıtsal boyutlarda yapılan tahta ya da taş eserlerin temel özelliklerinde fakat daha ufak boylarda yeniden üretilenleridir⁵⁵. Metinlerde ayrıca tanrılarının yani heykellerin taşındıklarını, tanrılara adakta bulunmak için heykeller yapıldığını, yapılacak olan heykellerin ölçüleri, kompozisyon özellikleri ayrıntılı olarak ifade edilmektedir. Arkeolojik veriler ışığında

⁵⁴ CTH 501.

⁵⁵ Bryce 2002: 173.

ise çok daha küçük boyutlarda amulet olarak vücutta taşınan tanrı figürlerinden de bahsedebiliriz.

Hititçe *eşri / eşşari*- Akadca *SALMU* Sümerce **ALAM** olarak geçen kelimeler “şekil, imge heykel, temsil anlamlarına gelir **ALAM** kelimesi ile ifade edilen heykellerin tamamının insanları anlatması ve hiçbir tanrı tasviri için **ALAM** ifadesinin kullanılmadığı ise metin çalışmaları sonucunda ortaya konulmuştur⁵⁶. Heykel yapan kişi için ise Akadca *ESİ / ERU* sözcüğü kullanılmaktadır. Aynı zamanda metinlerden anlaşıldığı üzere ^{LU}**SİMUG.A** olarak anılan ve Erkut’a göre ‘Metal İşleyicisi’ olarak anılması gereken bir zanaatkar grubunun da tanrı tasvirleri yaptıkları, törenlerde yer aldıkları görülmektedir⁵⁷. Heykelcilik krallığa bağlı bir sanat dalı olarak görülürdü. Hitit kral ve kraliçelerinin heykel yapımına özen gösterdikleri devletlerarası yapılan mektuplaşmalar sayesinde bile anlaşılabilir⁵⁸. Hitit kralı III. Hattuşili ve Babil Kralı Kadashman-Enlil arasında geçen bir yazışmadan anlaşıldığı kadarıyla Hattuşili, Kadashman-Enlil’den kendisine bir heykeltıraş göndermesini istemiştir. Metinden daha önce de bu şekilde bir istekte bulunduğu anlaşılmaktadır. Lakin metin kırıklı olduğundan ve mektubun devamı niteliğinde bir belge ele geçemediğinden Babil’li ustanın Hitit sarayına gelip eser ortaya çıkartıp çıkartmadığına dair bir bilgi mevcut değildir. Ancak aynı metinde daha önceden geldiği söylenen Babil’li ustanın eser veya eserler ortaya çıkarttığı düşünülmelidir. Buda gösteriyor ki Hitit heykel sanatında yabancı sanatçıları etkilerini gözlemlemek gerekir.

Kendi içerisinde bütünlük gösteren bir üslup ve ikonografiye sahip olan Hitit heykellerini genel olarak şu şekilde tanımlayabiliriz: Öncelikle tipolojik olarak uzun geniş yüzlü, badem gözlü, iri ama düz burunlu, büyük kulaklı, ince ağız tebessüm eder şekildedir. Tanrılar ve krallar ellerinde bir şey taşısalar da taşımasalar da bir kolları öne uzatılmış, öteki kolları ise göğüs hizasında yere paralel uzanmaktadır. Ayakları yürüyüş pozisyonunda ucu kıvrık ayakkabılarla gösterilirler. Başlarında tanrılarda ucu sivri boynuzlu konik başlıklar olurken, krallarda takke gibi başı sıkıca saran bir başlık vardır. Tanrılar ya da kralların kulaklarında genelde halka şeklinde küpeler bulunmaktadır. Tanrıların olasılıkla iki parça kıyafetleri vardır. İnce vücuda oturan kısa kollu bir

⁵⁶ Çilingir-Cesur 2020: 201.

⁵⁷ Erkut 2003: 75.

⁵⁸ CTH 172.

gömlük ve işlemeli kemerle birleştirilmiş kısa eteklik ile tasvir edilirler. Krallar ise eğer tanrılaşmadılarsa yani ölmedilerse tören kıyafeti olarak da geçen ayaklara kadar uzanan tek parça belden kemerli kıyafetleri ile betimlenirler.

Bugüne kadar ele geçen bir kadın ya da kraliçe heykeli olmamasından dolayı kadınların nasıl betimlendiği yalnızca tanrıça figürü olarak kabul edilen örneklerden yola çıkarak yapılabilmektedir. Başlarında hale biçimli başlıkları üzerlerinde tek parça uzun kollu, geniş ayaklara kadar uzanan kıyafetleri ile tahtta oturmuş şekilde belirtilmişlerdir. Ayaklarında ucu kıvrık ayakkabılar kulaklarında halka küpeler, boyunlarında yuvarlak kolyeler ile tasvir edilebilirler. Hititli yüz biçemi dediğimiz şekilde badem gözlü, çıkık elmacık kemikli, düzgün ama iri burun ve kulaklı, ince ağız tebessüm eder şekilde gösterilirler.

İkonografi hep aynı kalmakla birlikte stil ayrılıkları göze çarpan heykelerde farklı toplumlardan etkilenen Hititler kendilerine has bir üslup oluşturabilmişlerdir. Kendilerinden sonra gelen uygarlıkları etkilemeye uzun süre devam eden Hititler dini öğelerin hayatlarında fazlasıyla yer almasından ötürü hayatlarını o olgulara göre şekillendirmişlerdir. Tanrıları bildikleri iki canlı formunda tasvir ederler. Kendileri gibi şekil verdikleri tanrı tasvirlerinde de Hitit toplumunun yaşamından unsurlar gözlenebilmektedir. İnsanların kıyafetleri takıları tipolojik özellikleri bu sayede anlaşılabilir. Ayrıca Hititlerde her ne kadar çalışmamızın konusunun içinde yer almasa da bahsedilmesi uygun görülebilecek dikilitaş kavramı vardı. Bu taşlar Hititçe metinlerde ^{NA4}huvaşi ya da ^{NA4}ZI.KIN olarak ifade edilirdi. Fakat metinlerden anlaşıldığı üzere bu dikilitaş kavramı taştan, ağaçtan, gümüşten ve demirden yapılabilirdi. Tanrı ve tanrıçaların heykellerinin yerine geçerlerdi ya da heykelleri bu taşların önüne ya da arkasına konulurdu. Genellikle tapınakların olmadığı açık havada ormanlık alanlarda bulunurlardı⁵⁹.

⁵⁹ Karauğuz 2019: 47.

İKİNCİ BÖLÜM

KRONOLOJİ

2. HİTİT ERKEK VE KADIN HEYKELCİKLERİ

Hititlerin kayalara oydukları tanrıların çok sayıda malzemedeki farklı ölçeklerde yaptıkları görülmektedir. Her ne kadar ele geçen büyük ölçekte tam bir eser mevcut olmasa da var olan parçalar ve günümüze ulaşan Hitit metinleri sayesinde büyük ölçekli eserler yaptıkları da anlaşılmaktadır. Çalışmamız içerisinde yer alan eserleri heykelcik olarak tanımlamak belki de daha doğru olacaktır. Pek çok müzede yer alan eserlerin incelenmesi sonucunda üslup olarak Hitit heykeli olarak tanımlanabilecek Anadolu menşeli toplamda 53 adet, kadın ve erkek heykelciği çalışmamız içerisinde yer alacaktır. Eserlerin tarihlendirme ve isimlendirme çalışmaları ise hem kendi içlerinde, hem de metinler ve kabartmalar sayesinde karşılaştırılarak yapılmaya çalışılmıştır. Tarihlendirmeler belli bir dönem aralığına yerleştirilseler de, isimlendirmek bazı eserler için pek mümkün olamamıştır.

Eserler katalog aşamasında öncelikli olarak “Kadın Heykelcikleri” ve “Erkek Heykelcikleri” olarak iki grup altında tüm özellikleri ile incelenmiş ve kronolojik bir düzlemde sıralanmıştır. “Kadın heykelcikleri” altında “Kadın Heykel Başı” adında bir başlık daha açılmıştır. “Erkek Heykelcikleri” ise “ Erkek Tanrı Heykelcikleri” başlığı altında ayrılmış ve bu gruba dahil olarak da ayrı başlıklar altında “Hayvanlı Tanrı Heykelcikleri”, “Adak Çivileri”, “Heykel Başları” ve “Süs Objeleri” başlıkları yer alır. Bu başlıkların oluşturulma amaçları ise bu eserlerin Hitit üslubunda heykeller olarak adlandırılıyor olmalarıdır.

2.1. Kadın Heykelcikleri

Bu bölümde kadınlara ait olan 10 adet eser incelenecektir. Bu eserlerden 2 tanesi tapınaklarda nişlerin içlerine yerleştirecek boyutlarda yapılan örneklerdendir. Diğerleri ise insanların üzerlerinde muska niyetine taşıdıkları düşünülen eserlerdendir. Bu boyuttaki eserlerin neden heykel olarak çalışmamızın içinde yer aldığına gelecek olursak, genel olarak yapılan tüm çalışma ve yayınlarda bu eserler heykel olarak anıldığı için bizde çalışmamızda hepsine yer vermek durumundayız.

Paleolitik çağlardaki Anadolu kadını hakkında çok fazla bilgiye sahip değiliz. Arkeolojik malzemenin de taş ve kemik aletlerle sınırlı kaldığı bu devirde kadının daha çok çocuklarla ilgilendiği daha sınırlı işleve sahip olduğu düşünülmektedir. Neolitik çağlara gelindiğindeyse kadın heykelcikleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlarda çoğunlukla üreme organları abartılarak belirginleştirilmiş şekilde karşımıza çıkar. Neolitik ve sonrasındaki kalkolitik dönemde de toplumda kadına verilen önemi ve dini anlamdaki yerini de belli eder niteliktedir. Yüksek ihtimal bu dönemlerde anaerki bir toplum düzeni egemendir. Anadolu Medeniyetleri Müzesinde bulunan ana tanrıça heykeli ve pek çok benzerleri bu düzenin göstergesi kabul edilebilir. Bu heykel o dönemlerde insanların doğanın doğurgan gücünü kadınlara özdeşleştirmelerini göstermektedir. Ana tanrıça kültürünün ilk ortaya çıkışının kadının doğuran, can veren ve besleyebilen bir varlık olmasından ötürü başladığı ve bunlardan sebep kutsal kabul edildiği düşünülmektedir. Sonraki süreçte Tunç çağına gelindiğinde ticaretin etkinleşmesi sonucunda şehirler siyasal örgütlenmeler ortaya çıkar ve erkek sahneyi devralarak toplumu koruyan, yöneten güç olarak erkek egemen toplum oluşturur. Bu dönemde kadınların sahip oldukları ruhsal ve dünyevi güçte erkek egemenliği altına girer. Yalnız bu dönemde kadının doğurganlık vasfından ötürü yaşamın devamlılığı ve bereketin simgesi olmaya devam ettiği gözlenir. İlk tunç çağında ana tanrıça figürü idoller ile devam etmiş fakat üç boyuttan iki boyuta indirilerek soyut şekilli insan formları oluşturulmuştur⁶⁰. Asur ticaret koloni çağı olarak adlandırılan dönemde ise daha çok Hitit etkisinde gözlenir kadın figürleri. Sedat Alp'e göre aslında bu dönem Erken Hitit Dönemi'dir⁶¹. Alp *Kaneş / Neşa'da* ele geçen tabletlerdeki çok sayıda

⁶⁰ Darga 2020: 61.

⁶¹ Alp 1997: 7.

Hititçe kelime sayesinde bu dönemde Hititlerin yerli halkı oluşturduklarını düşünmüş sonraki süreçte başka bilim insanları da bu görüşü desteklemişlerdir. Fakat çalışmamız içerisinde Asur ticaret koloni çağı olarak adlandırılan bu dönemden eserlere yer verilmemiştir. Bu dönemde ve sonrasında kadın annedir, eştir, tüccardır, müzisyendir, dini görevlidir, kraliçedir, tanrıçadır.

Çalışmamızda yer alan eserlerin hepsinin tanrıçalara ait olduğu kanısındayız. Bu kapsamda Kat. 1’de yer alan yurtdışına kaçırılan ve Metropolitan Sanat Müzesi’nde Norbert Schimmel koleksiyonunda yer alan eserin ikonografik özelliklerine bakıldığında disk şeklinde (2.2 x 2 cm) bir başlık⁶² ile tasvir edilmesi güneşi simgeler niteliktedir. Metinlerde Güneş Tanrıçası Arinna ve kızı Mezulla’nın altın ve gümüş disklerle tasvir edildiği belirtilir⁶³. Arkalıksız sandalyesinin kol kısımları ve ayakları iki tarafta da ikişerden dört aslan ayağı üzerinde gösterilmiştir. Aslan ayakları hem cepheden, hem de iki yandan görülebilir. Güneş tanrıçası Yazılıkaya’da Aslan gibi büyük kedigillerden bir hayvanın sırtında gösterilmiştir. Gözlerinin altındaki torbalardan, orta yaşlı biri olduğu düşünülebilir. Kaşları bitişik ve kalkıktır, burnu iri ve düz hatlara sahiptir. Hafif tebessüm eder şekildedir. Kucağındaki 1.5 cm boyundaki çıplak çocuk som altından ve döküm tekniğiyle ayrı bir kalıpta üretilip sonradan eklenmiştir⁶⁴. Cinsel uzvu, üçgen şeklinde işlendiği için bir kız çocuğu betimlemesi olduğu düşünülür. Metinlerde güneş tanrıçasının kız torunu Zintuhi’den sıkça bahsedilmektedir. Bu örnek amulet olması için biraz büyük ve ağır olmakla birlikte arkasında tanrıçanın diskinin arkasına lehimlenmiş daire biçimli parça sayesinde bu düşünce kabul görür. Bir yere konulduğunda kare tabanı sayesinde ayakta durabilmektedir. 4.3 cm yüksekliğinde 23.2 gr. ağırlığındadır. Boyutu ve ağırlığı itibariyle kolye ucu olmak için biraz ağır ve büyük olduğu düşünülmektedir. Lakin oluk bezemeli bir halka başlığın kurs şeklindeki tepe kısmına lehimlenmiştir⁶⁵. Bu pandantifteki tanrıçaya ikonografik olarak benzeyen örnekler Kat. 2’de yer alan Alaca Höyük Heykelciği ve Kat. 3’te yer alan Çiftlik Heykelcikleridir. Kat. 2’de yer alan ve Alacahöyük’ten ele geçirilen ve Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenen eserde tıpkı Kat. 1’de yer alan eser gibi disk şeklinde bir başlıkla tasvir edilmiş fakat bu eserin

⁶² Muscarella 1974: 125.

⁶³ CTH 295.

⁶⁴ Muscarella 1974: 125.

⁶⁵ Ensert 2017: 3.

başlığında şualar seçilebilmektedir⁶⁶. Bu da bizim daha önce belirttiğimiz gibi başlığın güneşi simgeler şekilde olduğu düşüncemizi destekler niteliktedir. Tıpkı altın pandantif örneğindeki gibi tahtında oturmuş, uzun elbiseli ama ayakları görünmeyecek şekilde gösterilmiştir. Elleri tahtının kollarındadır. Fakat Kat. 1 örneğinde olduğu gibi tahtın kollarında hayvan ayakları yapılmamıştır. Göğüsleri daha belirgin işlenmiştir. İri badem biçimli gözleri, büyük ama düzgün burnu ve hafif tebessüm eder ağzıyla karakteristik diyebileceğimiz Hititli yüz biçimine sahiptir.

Eserin boyutu ve şekli itibari ile tapınakta nişlerde yer alan bir heykel olduğu görüşündeyiz. Ele geçen bir metinden “yazılmış tabletlerin Arinna şehrinde Arinna’nın Güneş Tanrıçasının heykelinin önüne konulduğu ve onun mührüyle mühürlendiği” bilinmektedir⁶⁷. İkonografik olarak bir önceki örneklerle benzerlik gösteren Kat.3’te yer alan eser Kayseri Müzesi’nde yer alır ve Kayseri Çiftlikten bulunduğu için bu isimle anılır. Diğer eserlerde olduğu gibi arkalıksız bir tahtta oturur vaziyette başında disk şeklinde başlık ve ayaklarına kadar uzanan bir kıyafet giyer⁶⁸. Badem gözlü, kalın kaşlı ve iri burnun ucu geniştir. Kulakları küçük bir çukurcuk şeklindedir. Ağzın sol tarafı ve çenesi tahrip olmuştur. Altın heykelcik 1.85 cm uzunluğunda, 6.4 gr ağırlığındadır, T şeklindeki tabanı 0.45 x 0.40 cm.dir ve bir amulet örneğidir. Disk şeklindeki başlık ilk kez Anadolu’da Asur Ticaret Kolonileri Döneminde ortaya çıkar⁶⁹. Başlangıçta bu tip başlığın güneşi simgelediği ve Arinna’nın Güneş Tanrıçasının simgesi olduğu düşünülmekteydi⁷⁰. Yalnız artık kraliçelerinde bu başlığı giydikleri kabul görür. Benzer başlıklı kadın başlarını simgeleyen Lar. 15 ve 16 numaralı hiyeroglif işaretleri kadın ve büyük kadın, kraliçe anlamlarına gelmektedir⁷¹. Bu başlığın profilden tasvir edildiğinde sivri konik biçimli görüldüğü düşünülmektedir. Bu durumda Fraktin Kaya Anıtı’nda tanrıça Hepat ve Kraliçe Puduhepa, Alaca Höyük kabartmasında da tanrıçada bu tip bir başlık giyer(?).

Kat. 4 ve Kat. 5 numaralı eserler benzer tarzda görülmektedir. Tıpkı önceki eserlerde olduğu gibi vücudu saran ayaklara kadar uzanan tek parça elbiseyle gösterilen

⁶⁶ Darga 1992: 102.

⁶⁷ Karauğuz 2002: 106.

⁶⁸ Doğan 1970: 50.

⁶⁹ Kulaçoğlu 1992: 113.

⁷⁰ Muscarella 1974: 125.

⁷¹ Laroche 1960: 9-10.

figürlerde başlıklar farklılık göstermektedir. Bu iki eserde daha takke benzeri yuvarlak başlıklar takmışlar ve ellerinde yuvarlak bir nesne tutmaktadırlar. Kulakları iri ve belirgin olarak işlenmiştir. Bu eserlerde amulet olarak kullanılmaktadır. Kat. 4'te yer alan eser gümüşten yapılmış ve Metropolitan Sanat Müzesi'nde sergilenirken ve Kat. 5 numaralı eser altından yapılmış ve Hattuşa'da bulunmuş Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Bu eserlerinde bir ellerinde adak için kullanılan yuvarlak bir nesne tutmaları diğer ellerinin göğüsleriyle ilişkilendirilmesi takke tarzında başlıklar takmış olmaları bu özelliklere sahip bir tanrıça temsil etmek için yapıldıkları görüşünü düşündürür⁷².

Yine benzer öğeler barındırmasına rağmen başlıksız ve elleri göğüslerinde kavuşturulmuş olmalarından ötürü diğer eserlerden farklı olan Kat. 6 ve Kat. 7'deki kadınlar yine uzun kıyafetli bir tahtın ya da taburenin üstünde oturur şekilde betimlenmişlerdir. Yüz hatları çok seçilemeyen bu eserlerden Kat. 6 Alacahöyük'te bulunmuş ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenirken Kat. 7'deki eser ise Hattuşa'da ele geçirilmiş ve Çorum Müzesi'nde sergilenmektedir.

Diğer tüm kadın heykelciklerinden farklı olarak Kat. 8'de yer alan eser daha çok erkek heykelciklerin ikonografisine benzer görünse de Hitit panteonunda hem dişi, hem erkek olarak gösterilen bir figür olmasından ve dişi tarafının baskınlığından ötürü bu bölümde yer almasını uygun gördük. Günümüzde Metropolitan Sanat Müzesinde sergilenen eser, Hitit Panteonun da kanatlı bir heykelin nadir bir temsilidir. Yüksekliği yaklaşık 5cm olan eser bronz ve baş kısmından altın varaklıdır. Üzerinde kısa bir etek, başında yuvarlak bir başlıkla ve ucu kalkık ayakkabılarla betimlenmiştir. Sağ elinde, bir pala veya bir hiyeroglif sembolün eğrisiyle sonlandırılmış olabilecek, kısmen yok edilmiş bir çubuk tutar. Omuzlarından orak şekilli kanatlar çıkmıştır. Sol kanat kırıktır. Büyük boy heykellerin minyatür temsili olduğu düşünülebilir. Bronz, altın ve gümüşten yapılan, amulet olarak vücutta taşınan veya tapınaklara adanan parçalardan olabilir. Hitit metinlerinde yerel festivaller sırasında tanrılara, bazıları kanatlı ve hiyeroglif sembollerle tanımlanan küçük heykelcikler sunulduğu bilinir. Heykelciğin tanımlanması için en iyi karşılaştırma Yazılıkaya Açık Hava Tapınağındaki, Hitit Panteonunun da tanrı tasvirleri arasında yer alan Tanrıça İştar kabartmasıdır. Yükseltilmiş kanatları

⁷² Bilgi 2012: 422.

erkek tanrılar gibi boynuzlu başlığı, bir ayağı kısa bir ayağı uzun eteklikle gösterilen, belinde kemeri olan ve bir silah tutuyormuş gibi kolları bükülen tasvirle büyük benzerlikler görülür.

.....“İştar. Oturan (bir heykelcik), omzundan [kanatlar çıkmakta]. Sağ elinde altından bir kase [tutar], [sol elindeyse] bir “selamet” sembolü tutar. Altında altınla kaplı bir arslan, arslanın kanatlarının sağında ve solunda (ise) gümüşten yapılmış ve gözleri altınla kaplı Ninatta ve Kulitta (yer alır). Arslanın altında ahşap bir kaide durur”

(KUB 38.2)⁷³.

Kat. 9’da yer alan Tanrıça figürü ise diğerlerinden farklı olarak ayakta gösterilmiş, daha çok bir adak çivisi formunda olsa da uzun kıyafeti o forma uymuş ve heykel görünümünü korumuştur. Tıpkı Kat. 1,2 ve 3 örneklerinde olduğu gibi başında hale şeklinde başlığı zarar görmüş olsa da anlaşılabilir.

2.1.2. Kadın Heykel Başı

Bu başlık altında sadece bir eser yer almaktadır. O da kat. 10 da yer alan büyük boyutlu taştan bir heykelin baş kısmıdır. Geri kalan parçaları maalesef ele geçirilememiştir. Kendisi de tapınak duvarında devşirme malzemesi olarak kullanılmış şekilde bulunmuştur. Hatta bu yüzden hale şeklinde bir başlık takıyor olmasına rağmen gözden düşmüş bir kraliçeye ait olabileceği düşünülmüştür⁷⁴. Karakteristik yüz biçimindedir fakat yüzünde yaşlılığın izleri seçilebilmektedir. Aynı şekilde kraliçelerinde hale şeklinde başlık taktıkları hiyerogliflerle “hanım ve kraliçe” işaretlerinin kadın başlarının taşıdığı şapkaya benzer. Bu başlık kat. 1, 2 ve 3’teki örnekler gibi hale/diskus ile betimlenmiştir. Fakat Kat. 1’de de tanrıçanın gözlerinin altının torbalı ve ileri yaşlı bir görüntü verdiği için de daha önce bahsetmiştik⁷⁵.

⁷³ Ünal 2003: 83. (KUB 38.2 Keilschrifturkunden aus Bogazköi/Berlin. Boğazköy’den çıkarılan çivi yazılı metinlerin toplandığı serinin ismi. Ahmet Ünal ise Hititler Devrinde Anadolu II kitabında metnin bizimle ilgili bu kısmını çevirmiştir.)

⁷⁴ Darga 1992: 99.

⁷⁵ Muscarella 1974: 125.

2.2. Erkek Heykelcikleri

Bu bölümde erkeklere ait olan 43 adet eser incelenecektir. Bu eserler farklı boyutlarda ve farklı malzemelerden yapılmıştır. Tıpkı kadın heykelcik örneklerinde olduğu gibi muska şeklinde kullanılanları olduğu gibi 10 ila 40 cm arasında değişen boyda ve farklı ikonografik özelliklere sahip eserlerdir.

Çalışmamızın bu bölümünde yer alan eserlerin bir kısmının tanrılara ait heykeller olduğu bilinirken kimisi için ise kral mı tanrı mı ayrımı yapmak güçleşmektedir. Genellikle Tanrılar başlıklarında boynuzları ve ellerinde taşıdıkları sembol veya aletler vasıtası ile ayırt edilebilirken, krallarında benzer öğelerde tasvir edilmiş olmaları da mümkündür. Bu gibi sebeplerden ötürü kesinlikle tanrı olarak kabul görenler dışında isimlendirme bu bölüm içerisinde yapılmayacaktır. Eserlerin çoğunluğu için tarihlendirmeler genelde aynı dönemleri göstermektedir. Hititler dönemi için yüzyıllar olarak tarihlendirme yapılabildiği çok daha kısa zaman dilimlerinin belirtilmesinin çok karışık olduğunu söylemekte fayda vardır.

Anadolu'da Hitit dönemi olarak adlandırılacak erkek heykelciklerinin bir kısmı gövde yapıları, duruşları, hareketleri, yüz yapıları ve kıyafetleriyle büyük benzerlikler göstermektedir. Öncelikli olarak bu benzerliklere sahip olan heykelleri üslup olarak incelemeye Amasya Doğantepe'de bulunan ve Amasya Müzesinde sergilenen Kat. 11 numaralı eser ile başlıyoruz. Tanrı Teşup tasviri olarak adlandırılır fakat biz kesin olarak boynuzları olan heykelleri tanrı kısmında değerlendireceğimiz için bu heykeli bu bölümde incelemeyi uygun gördük. Bu eser Hitit heykel sanatının yurtiçinde kalmış nadide parçalarından biridir. Devrinin en büyük sanatçılarından birinin elinden çıktığı muhtemel olan bu heykelin kolları ve bacakları maalesef kayıptır. Omuzlarında ve eteğinin altında görülen yuvalardan sebep kolları ile bacaklarının takma olduğu anlaşılmaktadır. Bu parçaların farklı bir madenden yapılmış olmaları da mümkündür⁷⁶. Etek kısmında ve yüzünde tahribatlar gözlenmekle birlikte iyi şekilde muhafaza olduğu söylenebilir. Hititlerin bronz döküm tekniğinde ne kadar ileri seviyeye ulaştıklarını gösterir. Heykelin başında sivri konik şeklinde bir başlık bulunmaktadır lakin tanrılık ifadesi olan boynuzlara rastlanmamıştır. Figür saçsız ve sakalsız olarak

⁷⁶ Alp 1961: 200.

işlenmiştir. Derin olarak görülen göz çukurları döneminde değerli bir maden ile kaplı olmalıdır. Burun oldukça düz, dudaklar ince ve keskin, tebessüm eder şekildedir. Diğer eserlerde olduğu gibi iri kulaklı gösterilen eserin yüzünde vakur bir duruşun olması sanatçının ifade gücünü göstermektedir. Kıyafeti ise muhtemelen iki parçadan oluşmaktadır. İnce bir gömlek ve kısa bir eteklik kemerle birleştirilmiştir. Tek parça bir kıyafet düşüncesi de mümkündür yalnız Hitit metinlerinde erkeklerin kıyafetleri için gömlek anlamına gelen TUG. GU. E. A ideogramının kullanılması kıyafetin iki parça olabileceğini onaylar niteliktedir. Gömlek yakasında ve sırtında V şekilli kesitler vardır, sırtındaki kesit bele kadar inmekte açıklıktan sırt çizgileri belli olmaktadır⁷⁷. Gömlek ile eteğin birleştirici unsuru olarak düşündüğümüz kemerin yüksek kenarlıklı birer yarım kavis halinde sona eren iki ucu arasında tam belirginleştirilmemiş bir toka bulunur. Tokanın ortasından aşağıya doğru kemerin devamı niteliğindeki bir bant eteğin altına kadar sarkmakta saçaklı bir izlenim vermektedir. Etek heykelde belki de en çok özenilen kısım olmuştur. Kısa eteklik vücuda oturur şekilde kısa boşluklardan sonra balık kılıcı şeklinde bir desenle süslenmiştir. Eteğin sol kısmı hafif bir hareketle öne doğru gösterildiğinden yürür pozisyonda olduğu düşünülmektedir⁷⁸. Başlığında boynuz bulunmamasından ötürü heykelin gerçekten Fırtına Tanrısı Teşup olarak adlandırılması bizim için pek mümkün görünmemektedir. Son derece nadide işçilikte bir eser olduğunu kesin olarak kabul etsek de sadece incelikli yapılmasından sebep bu şekilde bir isimlendirilmenin yapılamayacağını, eğer Fırtına tanrısının heykeli olsaydı başlığında çok sayıda boynuzunun olması gerektiği kanısındayız. Eser Büyük Krallık Dönemine (MÖ 14.-13. yüzyıl) tarihlendirilmektedir⁷⁹. Sırada inceleyeceğimiz iki eser ise Doğantepe heykelciği ile büyük benzerlikler göstermektedir ve Alp'e göre aynı bölge ve hatta aynı atölyenin ürünleri olabileceği düşünülmelidir⁸⁰. Bu eserlerin vücutlarının tek parça, kollarının ve başlıklarının? sonradan ekleme olarak yapıldıkları anlaşılmaktadır. Üslup açısından birbirine çok benzeyen bu iki eserden Kat. 12 Hattuşa'da bulunmuş fakat Almanya Vorderasiatisch Müzesi'nde sergilenirken Kat. 13'ün ise Suriye Lazkiye'de bulunduğu öne sürülmüş ve Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir. İki eserde klasik Hitit tarzı kıyafetler içinde görülürken Hattuşa örneği daha sade Lazkiye örneği

⁷⁷ Alp 1961: 203.

⁷⁸ Alp 1961: 201.

⁷⁹ Alp 1961: 200; Akurgal 2015: 249.

⁸⁰ Alp 1961: 204.

ise tıpkı Kat. 13'teki eserde olduğu gibi balık kılıcı şeklinde daha incelikli bir işçiliğe sahip etekle karşımıza çıkmaktadır. Yüzleri ve kulaklarında görülen küpeleri neredeyse birbirinin aynı şekilde işlenmiştir. Göz çukurlarından daha önce değerli taşlarla süslü oldukları düşünülebilir. Kat. 13'teki heykelciğin sonradan takılmış olan kolları kayıp iken Kat. 12 de sağ kol yerinde durmaktadır ve dirsekten bükülerek öne doğru uzanmıştır. İki heykelciğinde başlarının üstü kesilmiş gibi görülmektedir ve muhtemelen bu bölgede tıpkı kollar gibi takılabilen başlıkları olmalıdır. Kat 12'te yer alan eserin fotoğraflarından anlaşılabilirdi üzere başının ortasında zıvana deliği tarzında bir boşluk vardır. Fakat Lazkiye heykelciğinin başından beline kadar uzanan çapraz çizgilerle örgü görüntüsü veren saçları varken Hattuşa heykelciğinin arkasında kırık düz bir zemin görünür belki de bu alanda tıpkı önceki örneklerde olduğu gibi üçgen tarzda sırta son bulan saçlar mevcuttur. İki eserde Hitit Büyük Krallık Dönemi (MÖ 14.-13. yüzyıl)'ne tarihlendirilmektedir^{81 82}.

Kat. 14 ve 15 de yer alan eserler üslup bakımından farklılık gösterirken birbirlerine çok benzemektedirler. Eserler Gaziantep Sakçagözünden çıkarılmış olup farklı müzelerde sergilenmektedirler. Birkaç ufak ayrıntıyla birbirinden ayrılan bu iki eserde ayakta yürür pozisyonda sergilenmişlerdir heykellerin sol ayaklar önde sağ ayakları arkadadır. Yuvarlak oval yüzler; içi boş badem şekilli gözler, kalın kaşlar, etli yanaklar ve dar bir alında çıkıntı yapan iri bir burun ile hafif tebessüm eder ince dudaklar şeklinde tasvir edilmiştir. Başlar kulak koruyucu konik bir miğfer ile örtülmüştür. Yüzler ve boyunların altın varak kaplaması korunmuştur. Gevşek bir şekilde bükülmüş bir şeritten düzleştirilmiş uçları dışa doğru yuvarlanmış gümüş parçalar boyunlarda görülmektedir. Uzun üçgen gövdeler, hafif belirgin köprücük kemikleri ile oldukça düz bir şekilde modellenmişlerdir. Omuzlar geniş, kollar yatay olarak öne doğru uzatılmış ve eller sıkı yumruk biçiminde ve deliklidir. Sol elin baş parmağı diğerlerinden açıkça tasvir edilen parmaklardan ayrılmıştır. Bacaklar dizlere kadar ince, dizlerin altında baldır kısmında yuvarlak şekilde kalıplanmıştır. Ayak parmakları görülebilmektedir. İki figür arasında belirgin olan farklar ise kat. 15'deki figürün geniş bir kemer ya da kuşakla tutturulan, karnına bağlanan ve etek ucunun

⁸¹ Akurgal 2015: 251.

⁸² Özgüç 1993: 493.

hemen altında kısa, dar şeritlerle süslenmiş bir etek giymesi ve belinden sarkan kemere tutturulmuş bir hançeri olmasıdır. Kat. 14 da etek süslemesiz ve hançer yoktur⁸³.

Kat. 16'te yer alan Kadıkalesi heykelciği ise konik başlıklı, yuvarlak yüzlü kepçe şeklinde kulaklı, iri burun ve iri-patlak gözlüdür. Eserin üçgene benzeyen gövdesinde kısa kollu bir giysi vardır. Heykelcik adım atarak yürür vaziyettedir. Kasık kısmına kadar bacağın hareketi hem önden hem arkadan gösterilmiştir. Bacaklar düz bırakılmamış diz kapağının alt bölümüne tombulluk da verilmiştir. Heykelcik sağ eli havada bir nesne tutuyor olmalıdır. Sağ kolun dirsek çıkıntısı da seçilebilmektedir. Öne doğru uzatılan diğer elin durumu uç kısmındaki oksitlenmeden dolayı tam olarak anlaşılammakla fakat yukarıya doğru kıvrılmış olduğu söylenebilir. Tarz üslup kıyafet açısından Dövk, Karaman ve Konya Heykelleri ile benzerlik gösterir. Başlığında tanrısallık simgesi olan boynuzlara ya da boynuz türü çıkıntılara rastlanmaz, herhangi bir yerinde de hiyeroglif işaret bulunmamaktadır⁸⁴. Başlığının arkasından omuzlarına uzanan saçlarının at kuyruğu şeklinde olduğu yorumu yapılmıştır Bu eserle benzer özellikler gösteren Kat 17 numaralı eserin Konya'dan bulunduğu öne sürülür ve Almanya Tübingen Üniversitesinin Müzesi'nde sergilenmektedir. Bu eserin hatları yuvarlak bir üslupla yapılmıştır. Başlığı, yüzü, ayakları yuvarlatılmıştır. Tarihleme açısından farklı görüşler mevcuttur. Darga MÖ 16. yüzyıla tarihlerken⁸⁵, Akurgal MÖ 14. – 13. yüzyıla tarihlenmektedir⁸⁶. Kat. 18 numaralı eser önceki eserlerle kolların ve bacakların duruşu klasik konik başlık, kıyafet ve Hititli yüz biçemi açısından benzeyen bir diğer eserimiz ise Tokat Aktepe'de bulunmuş Teşup Heykelciği olarak adlandırılmış eserdir. Yalnız biz yine bu isimlendirmenin hatalı olabileceği görüşündeyiz. Sadece konik başlıklı ve savaşçı formda olması bir heykeli Tanrı heykeline dönüştürmüyor. Evet bu konuda ellerinde tutmuş oldukları semboller duruyor olsaydı daha farklı yorumlamalar yapmak mümkün olabilirdi. Sembollerin anlamları hakkında gerekli bilgilendirmeler tanrı heykelciklerini anlattığımız bölümde yer alacaktır.

Kat 19 numaralı Karşehir Kütahya'da bulunduğu öne sürülen ve Louvre Müzesinde sergilenen bu heykelcik ayakta yürür pozisyonda tasvir edilmiş kısa kıyafetli iri gözlü, düzgün bir burun, dolgun dudaklar iri kulaklarla tasvir edilmiş. Heykel alışık

⁸³ Özgen-Summers 1993: 109-110.

⁸⁴ Akdeniz 2004: 26.

⁸⁵ Darga 1992: 37.

⁸⁶ Akurgal 2015: 252.

olunmuş sivri başlıktan farklı olarak başta toplanan top gibi saç(?) ya da o tarz bir başlıkla görülür. Sağ eli havada pazısın da bir takı bulunmaktadır. Sol el dirsekten bükülmüş öne uzanmaktadır. Belinde bıçak kabzası şeklinde bir figür vardır. Ayaklarının altında bir yere monte edildiğini gösteren uzantılar mevcuttur. Kat. 17'de olduğu gibi sanki daha yuvarlak hatlarda yapılmış gibidir ama eserin sadece çizimi elimizde olduğu için verilebilecek bilgiler sınırlıdır. Mesela Levant bölgesinde ve Yunan adalarında görülen tarzda ponponlu bir başlığı mı vardır, yoksa alışlagelmişin dışında saçlar başın tepesinde top gibi mi birleştirilmiştir. Veya belde görülen bir kamanın, hançerin kabı mıdır? Yoksa kendisi midir? Gerçekten tam anlaşılammaktadır. Bilgi'ye göre bu eser Anadolu insan tipidir⁸⁷. Kesinlikle benzer ögeler barındırmakta Anadolu'dan bulunduğu öne sürülmektedir fakat yukarıda saydığımız anlaşılmayan sebeplerden ötürü özellikle başlık tipi diğer bölgelerdeki ponpon başlık tipiye yanlış bir değerlendirme yaptığımızı gösterir. Yine aynı şekilde Louvre Müzesinde sergilenen ve Kat 20 olarak adlandırdığımız eserde aynı şekilde sadece çiziminden faydalandığımız bir eserdir. Konya'dan bulunduğu söylenen⁸⁸ eserde daha sert hatlara sahipmiş gibi görünse de çizimin yanıltmaları olabilir. Başında konik başlığı, Hititli yüz biçemi, kısa etekliki kıyafeti ve belinde görülen silahının başı ile kat. 19'daki gibi kafa karıştırıcı unsurlar olmadan doğrudan Hitit heykeli dememiz daha kolay olmuştur.

Hitit heykellerinde genel olarak oluşan tarzdan anlaşıldığı kadarıyla erkek heykelleri genellikle ayakta yürür pozisyonda gösterilmişler ve ellerde bu harekete eşlik eder şekilde görülmektedirler. Yalnız ellerde dikkat çekici bir unsur vardır. Genelde yumruk şeklinde sıkılmış ve ortaları boş görünmektedir. Bizlerde buraya bir takım nesnelere geldiği görüşündeyiz. Bazı heykelciklerden ellerde tutulan nesnelere vücutla birlikte dökülmüş olmaları da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Yalnız bu güne kadar ele geçen çoğu eserde ise kollar artık var olmayan eserleri tutmaya devam eder şekilde havada kalmıştır. Yalnız bu eserlerden Hatay'da bulunan ve Kataloğumuzda 21 numarada yer alan Alanya müzesi envanterine kayıtlı heykelcik elinde tuttuğu nesne ile bulunmuştur. Bilgilerine tam ulaşılamasa da görüldüğü kadarıyla elde tutulan nesne biraz kıvrılmış fakat neredeyse heykelin uzunluğu kadar olan bir mızrak izlenimi

⁸⁷ Bilgi 2012: 412

⁸⁸ Bilgi 2012: 412

vermektedir. Aynı zamanda eseri diğer eserlerden farklı kılan bir diğer özellik ise ayakları daha önde vücut biraz daha geride gibi görünmesidir.

Kat. 22’de incelediğimiz eserin buluntu yeri tam bilinmemekle beraber Anadolu menşeli ve Hitit dönemi olarak geçmektedir. Almanya Berlin Devlet Müzeleri kapsamında Ön Asya eserlerinin yer aldığı Vörderasiatisches Müzesinde sergilenmektedir. Ayakta durur vaziyette tasvir edilmiş heykelcik bronz üstü altın kaplamadır. Belden aşağısında kapla kısımları soyulmuştur. Bacaklar hareketli değil bitişik şekilde gösterilmiştir. Ve heykelin arka kısmı tamamen düzdür. Kollara vücudun aksine hareket kazandırılmış gövdeden bağımsız dirseklerden kırılarak sağ kol öne, sol kol yana uzatılmıştır. Eller kırıktır. Başında konik tipli bir başlık vardır uç kısmı sivri değil daha düzdür. Karakteristik Hititli biçeminde olan yüz kaplama plakaya kazınma tekniğiyle işlenmiştir.

Kat 23’te yer alan eser başında altın plaka ile kaplanmış sivri konik bir başlık takmıştır. Geniş yüzünde iri bir buruna, belli belirsiz çukurlar şeklinde işlenmiş gözler ve ağıza sahiptir. İri kulakları ve kulaklarının hemen altından başlayan ve çenesini saran sakal kabartısı yer almaktadır. Kolları gövdeye bitişik dirseklerden kıvrılarak göğüste çaprazlama birleştirilmiştir. Sağ elinde, sol omzuna dayalı ucu kıvrık bir asa tutmaktadır. Sol elinde ise tuttuğu obje aşınmalardan kaynaklı olarak tam anlaşılammamaktadır⁸⁹. Bu tarz bir görsel incelediğimiz eserler arasında çok sık karşımıza çıkmamaktadır. Kısa çizgilerle süslenmiş eteği ve adım atar pozisyonda görülen ayaklarında ucu kıvrık ayakkabılar vardır. Sağ ayakkabının ucu sol ayak topuğuyla birleşmiş ve sol ayakkabının ucu yukarıya dönmüş ve fazla kıvrılmıştır. Heykelciğin arkasında dikey askı deliği amulet olarak kullanıldığını gösterir.

Heykellerde tanrı figürlerini ayırt edebilmek bile kral figürlerini ayırt etmekte ciddi sıkıntılar yaşamaktayız. Fakat 24 numaralı katalogda yer alan heykellin bir krallara ait olabileceği kanısındayız. Heykelcik Afyon Ahurhisar da bulunmuş ve Afyonkarahisar Müzesinde sergilenmektedir. Eser kısa eteklikli ve takke biçimli başlıkla gösterilmiştir. Bu başlık tipi Güneş Tanrısı dışında sadece krallarda görülen bir başlık şeklidir. Figürün Güneş tanrısı olabilmesi için ise uzun kıyafetli ve başında güneş kursu ile gösterilmesi gerekirdi. O yüzden sebep figür bir krala ait olmalıdır.. Takke

⁸⁹ Kulaçoğlu 2000: 128.

biçimli başlığın kenarında boynuza benzer kırık bir şekil olduğu için ölü bir kralın tasviri olduğu düşünülebilir. Çünkü Hitit kralları öldükten sonra tanrı olacaklarına inanırlardı. “*Babam majestem tanrı olunca...*” ifadesi Hitit krallarının yıllıklarında sıkça geçen bir tabirdir. Figürün kolları ve bacakları tahrip olmuştur. Bacaklarındaki tahribata rağmen boyut olarak şimdiye kadar bulunan metal işçilikli en büyük eserdir. 35.1 cm yüksekliğindeki eser omuzdan 13.5 cm genişliğinde, 10.8 kg ağırlığındadır⁹⁰. Hitit Büyük Krallık dönemine (MÖ 14.-13. yüzyıl) tarihlendirilmiştir⁹¹. Buraya kadar incelediğimiz heykeller genel olarak kısa kıyafetli hareket eder şekilde, sivri ayakları ile tasvir edilirken Kat. 25’ten itibaren bu başlık altında inceleyeceğimiz eserlerde kıyafet, işleniş ve malzeme açılarından farklılıklar gözlenecektir. Mersin Tarsus Gözlükule’de bulunan ve Adana Müzesinde sergilenen Kat. 25 numaralı eser dağ kristalinden uzun elbiseli, sivri külahlı, kollarını önde birleştirmiştir. Başlığındaki ince şerit boşluktan anlaşılacağı üzere tıpkı Kat. 8’deki İhtar Heykelciğinin başının altın bir plaka ile çevrilmesi gibi değerli bir madenle süslenmiş olmalıdır. MÖ 14.-13. Yüzyıl Büyük Hitit Krallık Dönemine tarihlendirilmektedir. Yine uzun kıyafetle tasvir edilmiş ve Malatya bölgesinden satın alma yoluyla ele geçmiş ve Sadberk Hanım Müzesinde sergilenen eser çalışmamızda Kat. 26 ile numaralandırılmıştır. Bronz döküm tekniğinde yapılan eserin belden aşağısı dört yüzlü bir kaide gibi işlenmiştir. Uzun giysisi ayakları saklar şekilde, sivri külahlı, kolları öne kıvrık, elleri göğüs hizasında tasvir edilmiştir. Hititli biçiminde işlenmiş başı dışında işçilik açısından çok fazla ince detay barındırmamaktadır. Belden aşağısının dört köşe bir kaide şeklinde yapılmış olması açısından da başka bir örneğine henüz rastlanmamıştır.

Alaca Höyükte bulunan ve Mısırlı üslupta görülen Kat. 27’deki eser literatürde oturan adam heykelciği olarak geçmektedir. Bu heykelcik dua eder şekilde tasvir edilmiş Mısırlı saç kesimine ve kıyafetlerine sahiptir. Hitit büyük krallık dönemine tarihlendirmek istenen bu eserin Alaca Höyüğe nereden gelmiş olabileceği ise düşündürücüdür. Gerçi çok katmanlı ve inanç sistemleri açısından özgürlüklerle dolu olan bir uygarlıkta Mısır etkisi görmekte şaşırtıcı olmamalıdır. Biz ise Alaca Höyükten çıkması ve Hitit dönemi eseri olmasından ötürü çalışmamızın içine dahil etmeyi uygun gördük.

⁹⁰ İlaşlı 1993: 301.

⁹¹ İlaşlı 1993: 308.

Coğrafi olarak Anadolu'nun iç kısımlarında bulunan heykeller dışında batı Anadolu'dan gelen birkaç eserde vardır. Batı Anadolu dışından ege adalarından ve ege denizinin batısından gelen eserlerin Hitit etkisinde oldukları tartışma konusudur. Troya'dan çıkartılan bir eser ise genellikle araştırmacılar tarafından Hitit heykeli olarak anılmaya başlanmıştır. Troya b2 VII'den Geç Tunç Çağı yapı katından bulunması bu görüşü desteklemektedir lakin yeterli midir bilinmez. Hitit üslubunda görünen eserde üstünde bir kıyafet var mı tam anlaşılamamakla birlikte sanki başlık kısmı da kafa karıştırıcıdır. Lakin eserin farklı açılardan çekilmiş fotoğraflarının eksikliği heykeli tam olarak anlamayı güçleştirmektedir. Biz yine de kat. 28 olarak eserlerin içine dahil etmekteyiz. Bu tarz tartışmalı eserlerden biride Efes'ten çıkarıldığı iddia edilen ve Amerika da özel bir koleksiyonda yer alan bir heykelin ise Hitit eseri olduğu iddia edilmektedir. Kat. 29 numaralı bu heykel 6,2 cm yüksekliğinde tunçtan, öne doğru eğik formda, üç ayaklı bir şeyin üstünde duran bir kabı tutan uzun kıyafetli bir adam tasviridir. Saçları alışık olunan tarzın ötesinde kısadır. Başındaki başlığından ötürü Hanfmann a göre Hititli bir rahip olmalıdır ve MÖ 13. yüzyıla tarihlenebileceğini söylemiştir⁹². Eserde heykelin üç ayaklı bir kabın üzerine eğilmiş şekilde gösterilmesinden sebep mutfak görevlisi olarak yorumlayabiliriz. Hititlerin temizlik konusunda çok özenli olmaları ve yemeklerin bulunduğu alanda bu konuda çok titiz davrandıkları bilindiği içinde heykelin saçlarının alışılmışın dışında kısa olmasına bir sebep olarak gösterilebilir. Fakat heykel hakkında detaylı bilgilendirme yapılmaması ve sadece başlığından ötürü bir rahip olarak tanımlanması konusunda eseri sadece heykelcik olarak tanımlamayı uygun görüyoruz.

Hitit Krallık Dönemi sanatında metinlerde ayrıntılarıyla anlatılan heykellerden günümüzde kısıtlı miktarda eser ele geçse de sadece bir ya da bir kaçından taş eser olarak bahsedilebilir. Onlarda fazlasıyla zarar gördükleri için insani boyutlardaki taş eserler hakkında yorum yapmamız pek mümkün olmamaktadır. Ele geçen 3 örnekten ilki Kat. 30 Alacahöyük bulunan ve başı yok olmuş insan boyunu aşan uzun bir kıyafet giymiş erkek (?) heykelidir. Ayakları kapatan mantosu öne kıvrık sol kolu ve öne yönelik sağ kolu da örtmektedir⁹³. Uzun kıyafetli ve başsız olduğu için bir tanrıya mı yoksa bir krala mı ait olduğu bilinmemektedir. Arka kısmı az işlendiği için arkadan

⁹² Hanfmann 1962: 1-2-4.

⁹³ Darga 1992: 97.

görünmeyecek bir yerde sergilendiği düşünülmektedir. Kıyas kabul edecek bir örneğinin ve detaylarının olmamasından ötürü tarihlendirme yapılamamaktadır.

İnsani boyutlarda ele geçen tam bir örnek olmasa da Hattuşa'da bulunan ve iki ayrı heykele ait oldukları düşünülen parçalar Alacahöyük'te bulunanın başsız heykelin aksine, sadece başlardan parçalardır. Fazlasıyla parçalanmış durumda olmalarından ötürü bir görselleri çalışmamızın içinde yer almasa da Darga tarafından dolgun yanaklı, sıkı kapalı hafif tebessüm eder şeklindeki dudaklarıyla Yer kapının sfenkslerinin biçiminde oldukları belirtilmiştir⁹⁴. Tarihi katmanı belirlenemeyen bu eserin tarihlenmesinin bu benzer öğelerden ötürü MÖ 14. yüzyıldan daha erkene inemeyeceği 13. yüzyıldan da geç bir döneme tarihlenemeyeceği düşünülmektedir⁹⁵.

2.2.2 Erkek Tanrı Heykelcikleri

Hitit envanter metinlerine göre Fırtına Tanrısı ve diğer savaşçı tanrı heykelleri insan formunda tasvir edilmişler ve sağ ellerinde balta, mızrak, kılıç, taş atmak için sapan? *Dupau* adlı işlevi bilinmeyen bir eşya tutarlarken. Sol ellerinde ise genelde ayinsel simgeler olan eşyalar taşırlardı⁹⁶. Bu sembollerin adları ise *Tİ* "hayat", *SIG5* "sağlık", *Zİ* "can ruh" bilinmektedir⁹⁷. Aynı şekilde Fırtına Tanrısının silahın adı da Hititçe ^{gis} *kalmi-* ya da ^{gis} *kalmisana-* 'dır. Mancınık türünde ya da şimşekle bağlantılı bir alet olduğu düşünülmektedir⁹⁸. Çalışmamızın bu kısmında yer alan eserler Hitit Tanrılarına ait olduğu düşünülen heykellerdir.

Kat. 31 ve Kat. 32'de yer alan eserler amulet olarak kullanılmış neredeyse birbirinin eşi olan heykelciklerdir. Som altından yapılmış bu iki eserden Kat. 31'deki heykelciğin Yozgat'tan ele geçirildiği söylenir ve British Müzesi'nde sergilenmektedir. Kat. 32'deki heykelciğin ise Hattuşa'dan bulunduğu öne sürülürken Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir. Yürür pozisyonda ayakta duran heykelciklerin tek parça kısa bir eteklik giymiş olmaları muhtemeldir. Diz kapaklarına kadar inen kıyafetin uçları dikey çizgilerle şerit halinde belirginleştirilmiştir. Sivri başlıklarının yanlarında boynuz olarak

⁹⁴ Darga 1992: 99.

⁹⁵ Darga 1992: 99.

⁹⁶ Ardzinba 2010: 186.

⁹⁷ Darga 2020: 176.

⁹⁸ Ardzinba 2010: 127.

tarif edebileceğimiz iki sıra çıkıntı mevcuttur. Elleri göğüs hizasında birleştirilmiş ve uzun ince bir sembol tuttıkları anlaşılmaktadır. Daha önce bahsini ettiğimiz gibi tanrıların ellerinde hayat, sağlık, ruh anlamlarına gelen semboller tuttıkları bilinmektedir⁹⁹. başlıklarındaki boynuzlardan, ellerindeki sembollerden ve amulet olarak kullanılmış olmalarından anlaşılabilir üzere bu heykelcikler tanrı heykelcikleridir. Dönem olarak Hitit Büyük Krallık(MÖ 14.-13. yüzyıl) olarak tarihlendirilmektedirler¹⁰⁰.

Sivas Şarkışla Dövk'le bulunan ve Anadolu Medeniyetleri müzesinde sergilenmektedir. Bu eser çalışmamızda yer alan pek çok eser gibi döküm tekniğinde yapılmış ve tunçtandır. Tüm olarak ele geçen heykelin boyu 12 cm'dir. Sivri külâh benzeri başlığı kısa etekliği ve ucu kıvrık ayakkabıları ile tasvir edilmiştir.¹⁰¹ Yüzünde ve vücudunun üst kısmında oluşan tahribattan ötürü bazı detayları vermek güç olsa da vücudunun üst kısmında bir kıyafet olduğu düşünülür. Hatta Özgüç midenin üst kısmında düğme görünümünde bir parçanın olduğunu ve bunun da vücudun üst kısmının bir kumaş ile örtülü olma ihtimalini güçlendirdiğini söyler¹⁰². Ensesi kalın görülse de heykelin arkasından bakıldığında saçlarının omuzlarından aşağı üçgen formda uzandığı ve bu durumda enseyi kalın gösterdiği anlaşılmaktadır. Vücudun duruşuna bakılacak olduğunda bacakları sanki hareket halinde gösterilmiş, sağ eli havada bir şey atar şekilde sol eli ise bir şeyi tutar şekilde kapatılmıştır. Vaktiyle bu elinde bir sembol tuttuğu düşünebilir. bu heykelciğin başlığında bir çift boynuz ile tasvir edilmiş olması heykelimizin bir tanrı heykeli olduğunu göstermektedir. Eserin ayaklarının altındaki çıkıntıdan anlaşılabilir üzere bir tür kaide üzerine geçirildiğini göstermektedir. Kat. 33'de yer alan bu eser genel olarak Eski Hitit Dönemine (MÖ 16. – 15. yüzyıl) tarihlendirilmektedir¹⁰³. Hitit tanrıları genel hatlarıyla benzer öğelerle tasvir edilseler de farklı bir üslupta yapıldığı muhtemel olan bir tanrı tasviri bulunmaktadır. Çalışmamız içerisinde kesin olarak isimlendirebileceğimiz ender tanrı heykellerinden birisi Kat. 34'de yer alan Dağ Tanrısı figürüdür. İri gözkapakları, sivri kalkık uçlu burnu, ve sakallı olmasıyla Hititli yüz biçiminden farklıdır. Hitit Panteonun da önemli bir yere sahip olduğunun kanıtı olarak, sivri konik şekilli başlığında hem yanlardan, hem de

⁹⁹ Darga 2020: 176.

¹⁰⁰ Akurgal 2015: 248.

¹⁰¹ Özgüç 1949: 46.

¹⁰² Özgüç 1949: 48.

¹⁰³ Özgüç 1949: 49; Darga 1992: 36.

önden boynuzlarla gösterilmiştir. Başlığının altından taşan uzun ve iri betimlenmiş kulakları vardır. Kolları yüzünün önünde elleriyle çapraz oluşturacak şekilde kavuşturulmuştur. Tanrıya atfedilen doğa özelliği bu heykelde vücut bulmuş gibidir. Sanki gözleri kapalı, ellerini önde kenetleyerek odaklanmış doğayı dinler gibi betimlenmiştir. Altı dağ sırasıyla süslenmiş aşağıya doğru konik şekilde genişleyen bir etekle tasvir edilmiştir. Pek çok eser gibi bu heykelde Büyük Krallık Dönemine (MÖ 13.-14. yüzyıl) tarihlendirilmektedir¹⁰⁴.

Yine duruş kıyafet ve konik başlık açısından diğer eserlerle benzer olan Kat 35'deki eserin ise başlığının önünde beş adet boğum şeklinde kabartma ile boynuz görüntüsü verilmiştir. Boynuz olarak varsaydığımız bu çıkıntılardan ötürü heykelin yüksek rütbeden bir tanrı olduğu kanısındayız. Eser Büyük Krallık Dönemine (MÖ 14.-13. yüzyıl) tarihlendirilmektedir.

Kat 36'te yer verdiğimiz eser ise amulet olarak kullanılması için arkasında bir yer olmasına karşın bir platformun üzerinde ve o platformun altında da bir yere monte edilmesi için uzantılar yer almaktadır. Başlığının ucunun alışılmışın dışında bir hayvan tasviri ile bitmektedir¹⁰⁵(?). yine aynı şekilde kıyafetinin önü kısa arkası uzun olması da alışlagelmişin dışındadır.

Tanrı Bes heykelciği Mısır Tanrılarında biri olarak bilinir (Kat. 37). Alaca Höyükten çıkan bu eser gri bej renkli kemikten yapılmıştır. Dizlerinin üstünde durmuş bacakları yanlara açık ve elleri bacaklarının üzerinde kasık çevresine yerleştirilmiştir. Cinsel organı belirginleştirilmiş heykelciğin dizlerinde ve vücut kaslarında, yüz hatlarında kesi ve hafif kabartmalar görülmektedir¹⁰⁶. Normalde cinsel organı çok daha büyük gösterilen bu Mısır tanrısı Hitit içinde önem arz eden tanrılardan biri olmalıdır çünkü aynı şekilde farklı duvar kabartmalarında da görülmüştür.

2.2.2 Hayvanlı Tanrı Heykelcikler

¹⁰⁴ Akurgal 2015: 255.

¹⁰⁵ Daltaban 1996: 75.

¹⁰⁶ Kulaçoğlu 1992: 201.

Bu başlık altında inceleyeceğimiz eserler daha önceden de bahsini ettiğimiz gibi ve metinlerde hayvanları ile birlikte tasvir edildikleri bilinen heykellerden oluşacaktır. Toplamda 4 adet eser incelenecektir. Bu eserlerde boğaların ya da farklı hayvanların üzerinde daha soyut ve detaysız işlenmiş figürlerdir.¹⁰⁷ Kat. 38'da yer alan eser ise British Müzesi'nde yer alan bakır alaşımlı katalog bilgilerinde boğa üzerinde Fırtına Tanrısı olarak tanımlanmıştır. Ve tarihlendirme geniş bir aralıkta bırakılarak tüm Hitit Dönemi yazılmıştır (MÖ 1600-1200)¹⁰⁸. Kat. 39, 40, 41 numaralı eserler Haluk Per Müzesinde sergilenmektedirler tunçtan yapılan eserlerin buluntu yerleri hakkında detaylı bir bilgiye ulaşamamıştır.

2.2.3. Adak Çivileri

Adak çivileri yapıların dört köşesine yerleştirilen ve yapının tanrılar tarafından korunması amacını taşıyan insan biçimli çivilerdir. Bunların görünüşleri yassı olup, üst kısımları insan biçimli alt kısımları ise bir yere sokulmak için bir tür çivi gibi yapılmışlardır¹⁰⁹. Daha çok Hurri etkili yapı ritüellerinde¹¹⁰ bahsi geçen bu tip heykellerin Hurri alanı olan Güneydoğu Anadolu kökenli oldukları bilinmektedir.

Kat. 42 – 47 arasında çeşitli şekillerde adak çivileri yer alır. İçlerinde heykel görünümünde kabul edilebilecek formda çiviler olsa da hepsinin fonksiyonları açısından aynı başlık altında toplamayı uygun gördük. Bu eserlerden 42 numaralı katalog eseri bronz saplama çivisi üzerinde uzunca bir platformda birbirinin eşi dört adet heykelcikten oluşur. Sivri konik başlıklı iri yuvarlak gözler büyük burun ve kulaklar ince dudaklar ve çene hattı belirgin işlenmiş figürlerin kollar dirsekten bükülmüş ve öne uzatılmıştır. Beldeki kemerler ve diz hizasındaki etekler görülmektedir. Bireyselde tek tek Hitit üslubunda heykeller gibidirler ama bir platformun üzerinde dört figür birden yer almıştır¹¹¹. Belki de yapının ayrı köşelerine koymak yerine tek bir yerinde yer alabilirler. Özel bir müze kataloğunda yer alan bu eser hakkında maalesef detaylı bir bilgiye ulaşamamıştır. Tıpkı kat. 42 gibi adak çivilerinin tek figürlü (Kat. 43) iki

¹⁰⁷ Bilgi 2012: 420.

¹⁰⁸ https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1989-0513-1

¹⁰⁹ Darga 1992: 34.

¹¹⁰ CTH 412-415.

¹¹¹ Bilgi 2012: 418.

figürlü(Kat. 44) şekillerde de olduğu bilinmektedir. bu tek ve iki figürlü olan eserler daha çok baş kollar ve gövdeden sivrilerek devam etmektedir. Yüz detayları verilen Hititli yüz biçiminde işlenmiş farklı olarak kulaklar delik ve hatta küpeli bulunanları da vardır. Bu başlık altında toplanabilecek çok fazla eser mevcutta vardı yalnız tek başına bile bir tez konusu olabilecek çeşitlilikte ürün olmasından ötürü sadece belli başta form veren ve benzerleri olan eserler çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Kat. 45 ve kat. 46'da yer alan eserler bu alanda en çok bilinen adak çivileridir. Kat. 45 Malatya Doğantepe'de bulunan ve İstanbul Arkeoloji Müzesinde yer alan eser daha yassı bir eserdir. Genellikle kolların yana açık olması ya da yukarı olmasının aksine bu figürde eller aşağıya uzatılmıştır. 46 numaralı eser ise Tübingen Üniversite Müzesinde sergilenmektedir. Tüm Hitit literatüründe bilinen tek bir resmi vardır. Maalesef tüm çabalarımıza rağmen esere dair başka fotoğraflar ve detaylı bilgilendirmeye ulaşamamıştır. Bu figür kollara belden destek vermesi açısından farklılık gösterir. Çünkü genelde eserlerin hareketli parçaları için destek ihtiyacı görülmemektedir. Son olarak ise kat. 47'de ele aldığımız eser British Müzesi kataloğundan bulunmuş Anadolu menşeli ve Hitit dönemi eseri olarak adlandırıldığı ve farklı bir formda olduğu için çalışmaya dahil edilmiştir. Bu eser genelde yassı şekilde gösterilen adak çivilerinin aksine tam bir çivi gibi yapılmış daha yuvarlak hatlı sanki yuvarlak bir artı gibi görülmektedir.

2.2.4. Heykel Başları

Toplamda 5 eserin yer aldığı bu bölümde 5 adet küçük boyutlu baş, 2 adet büyük heykellerden kopma bir kadın bir erkek başı ve 1 adette başsız büyük ölçekli heykel yer alacaktır. Heykel başları Hattuşa ve Yozgat Alishar Höyükte kazılarda ele geçirilmiş olup stil özellikleri bakımından farklı görüntüler veren kilden yapılmış tanrı ve kral temsilleri olmalıdır. Kat. 48, 49, 50 numaralı eserler başlıklarından ötürü muhtemelen tanrı başları iken Kat. 51, 52 numaralı eserler ise takke şeklindeki başlıklarından sebep kral başlarıdır¹¹². Yüzde oyukluk ya da kabartma büyük gözler, iri burunlar, iri kulaklar ve kazıma tekniğiyle yapılmış ağızlara sahip olan bu eserlerden sadece Kat. 51 numaralı eserin başlığı spiral şekilde yapılmış ve diğer başlık türlerinden farklıdır.

¹¹² Bilgi 2012: 424.

2.2.5. Ss Objeleri

Bu bölümle yer alan eserler Gaziantep Kargamış'ta bulunmuş ve British Müzesinde sergilenen 1,6 ila 1,8 cm ölçülerindeki bir grup eseri içermektedir. Bu eserlerin tamamı 53 numaralı katalog içinde topluca verilmektedir. Lapis lazuli, steatit ve altından 38 adet küçük figür ve ss eşyası koleksiyonudur. Figürlerden iki tanesi başak, altısı iek şeklinde süstür, Fakat figürlerden 29'u mızrak, kuş, şimşek, eki, buhurdan veya sistra tutan küçük tanrı şekilleridir. Figürlerden 14' sağa, 15'i sola bakmaktadır. Bu figürlerden 10 tanesinin taş dolguları tamamen gitmiş, sadece altın kaplamaları kalmıştır. Ayrıca bir figür altın varaktan kesilmiş ve işlenmiştir; üstünde kanatlı bir disk vardır ve elinde bir eki ve çarpık bir asa tutar.¹¹³.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İKONOĞRAFI

3.1. Hitit Metinlerine Göre Heykel Tasvirleri ile Karşılaştırma

..... “Ayrıca siz tanrıların altın, gümüş heykelleriniz (ile birlikte), tanrı (heykelinin) vücudu üzerinde ve tanrıların eşyalarından (da) ne eskimiş ise onları bizim kadar kimse (tamir ederek) yenilemeye uğraşmamıştır¹¹⁴. ”

Metinlere göre Hititler pek çok malzemedен tasvirler yapmışlardır. Günümüze ulaşan eserlerin pek çoğu bronz eserlerken altın, gümüş, kil ve tahtadan da tasvirlerin yapıldığı bilinmektedir. Ele geçen en eski metinlerden biri olan Anitta metninde tanrı heykellerinin varlığından haberdar oluruz¹¹⁵:

..... “Eskiden Zalpuva Kralı Uhna Tanrı Şiuşummi’yi Neşadan Zalpuva’ya götürdü. arkadan ben büyük kral Anitta Tanrı Şiuşummi’yi Zalpuva’dan tekrar Neşa’ya götürdüm”

Her ne kadar metinde heykel sözcüğü geçmese de burada anlatılan heykelinin götürüldüğüdür ve bir tür hakaret anlamı taşımaktadır ve heykelin götürülmesi bir yerde o kentin idaresinin el değiştirdiğinin göstergesidir. Bu durumu I. Hattuşili’nin yaptığı seferler sonucunda ele geçirdiği kentlerin tanrılarını alıp getirmesinden daha iyi anlamaktayız¹¹⁶.

..... “(...) Ulma ülkesini yerle bir ettim. Onun yerine ayırık otu ile dolduru(p arazisini verimsiz kılmak ve çift sürülmemek üzere boş bıraktım). Yedi tanrı (heykelini) Arinna kenti güneş tanrıçasının tapınağı için geri aldım”.

“(...)Zipaşana kentini yerle bir ettim. Tanrılarını kaldırdım ve onları Arinna kenti güneş tanrıçasına götürdüm”.

¹¹⁴ CTH 375 Karauğuz 2020: 110.

¹¹⁵ CTH 1 Alp 2001: 53.

¹¹⁶ CTH 4 Karauğuz 2019: 58, 59, 60.

“(...)Taştan iki heykel ile mal ve mülkü Arinna kenti güneş tanrıçasına götürdüm”.

“(...)Bu altın heykelini yaptım ve onu sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası için yerleştirip oturttum”.....

Son bölümde yazılan “bu altın heykeli yaptım ve Arinna’nın Güneş Tanrıçası için yerleştirdim” derken yapılan heykelinde Güneş Tanrıçası heykeli olduğu Kat. 1 örneği gibi bir eserden bahsedilmiş olması muhtemeldir.

Başka ülkelerin tanrılarının heykellerinin yer değiştirmesi gibi bir dönem başkent değişikliği yapıldığında tanrılarının ve belki ölen ataların heykellerinin de taşındığını çıkarabileceğimiz III. Hattuşili’nin yazdırdığı metnin ilgili yeri ise şöyledir¹¹⁷:

“.....(...)Kardeşim Muwatalli tanrısının buyruğu üzerine Aşağı Ülkeye aşağı gittiği zaman, Hattuşa’yı terk etti. Hatti’nin tanrılarını ve ölü ruhlarını da kaldırdı ve onları (Tarhuntaşşa?) ülkesine götürdü.....”

Metinler içinde belki de bizim için en önem arz edenleri envanter metinleridir. Bu metinler sayesinde heykellerin ağırlıklarını, ölçülerini, hangi malzemeden ve hangi tanrı için yapıldıklarını anlamamız ve günümüzde ele geçen heykelleri isimlendirmemiz mümkün olabilir. Bu metinlerden bazılarının çevirilerine aşağıda yer vereceğiz:

KUB XXXVIII¹¹⁸

Öy. I

x+1 Tarammeqa kenti Fırtına Tanrısı Tanrı Marduk’un

2 heykeli vakşur ölçüsü içinde(dir) onun ağırlığı 2 mana gümüş(tür)

3 ona yeni bir tapınak yaptık (ve) bir rahip koyduk (tayin ettik).

4 Tarammeqa kenti Savaş Tanrısının heykelciği

5 20 gın gümüş ağırlığında 1 gal (yumruk biçimli?) kap II bakır kalkan

(...)

10 Tanrıça İşhaşhuriya pınarı

11 tasviri oturmuş vaziyette gümüş kaplı masklı ağaçtan yapılmış kadın heykelciği

12 yüksekliği 1 karış(?) sağ elinde gümüş kadeh tutar

¹¹⁷ Alp 2001: 135.

¹¹⁸ KUB XXXVIII Çeviri yazara aittir.

13 1 gümüş bilezik onun alnında altın 20 meyve içlerinden altısı gümüş(tendir)

14 onun göğsünde 3 adet gümüş ay kursu

15 x tanrıça tasviri oturmuş (vaziyette) gümüş kaplı

16 masklı ağaçtan bir kadın heykelciği yüksekliği 1 karış

17 sağ elinde gümüş kadeh tutar. Onun alnında gümüş 3 meyve

18 içlerinden biri altındır.

19 ağaç kadın heykelci gümüş kaplı masklı oturmuş

20 vaziyette yüksekliği 1 karış(tır)

21 sağ elinde gümüş kadeh tutar onun alnında

22 x adet altın meyve içlerinden biri gümüş

23 toplam 3 kadın heykelciği onlara yeni 1 tapınak inşa ettik.

Bu metinde geçen oturmuş vaziyette gümüş kaplı ve ellerinde kadehler tutan tanrıça tasvirleri Kat 4 ve 5 te yer alan heykellerle benzerlik göstermektedir. Her ne kadar bizim heykel örneklerimizde ellerde tutulan nesnelere yassı bir form verse de kadeh dışında farklı bir obje tutan eserlerinde varlığına işaret olabilir.

Öy. II

x+1 Viyanauvanta Kır'ın Koruyucu Tanrısının tasviri

2 belirli bir tarzda giyimli ayakta altından bir erkek heykelciği

3 sağ elinde altın bir yay tutar, sol elinde

4 altın bir kartal (ve yine) altın tavşan tutar

5 bir altın hançer (onun) içinde altın meyve

6 ayakta altın bir geyik ayaklı kaide(si) gümüş kaplı??

7 ayakta durur vaziyette altından, başlıklı bir erkek heykelciği

8 altın dizginli sfenks üzerinde durmakta

Ay. II

(...)

17 savaş tanrısı ayakta durur vaziyette gümüş erkek heykelciği

18 sağ elinde silah tutar sol elinde

19 kalkan tutar onun altında bir aslan ayakta durur

20 aslanın altında gümüş kaplı kaide

(...)

24 koruyucu tanrı ayakta durur vaziyette erkek heykelciği

25 onun göz(ler)i altın kaplıdır

26 sağ elinde gümüş mızrak tutar

27 sol elinde kalkan tutar

Ay. IV

1 Lapana kenti tanrıça İyaya'nın tasviri

2 oturmuş (vaziyette) bir karış (boyutunda olan) kadın heykelciği

3 başı altın, altın kaplı maskli vücut(u) ve taht(t) ise kalay kaplı

4 ağaç iki kalay kaplı dağ koyunu tanrıçanın altında

5 sağında ve solunda oturur. (...)

(...)

8 Tiura kenti tanrıça İyaya'nın tasviri

9 maskli yüksekliği bir karış (olan) ağaçlı gümüş kaplı oturur vaziyette bir kadın heykelciği

10 sağ elinde bir kadeh tutar

11 sol elinde bir iyilik sembolü tutar onun altında ağaç düz halde

(...)

Genel olarak heykellerin ellerinde bir şey varmış gibi görünmelerine karşı birkaç eser dışında eldeki nesnelere günümüze ulaşmamış olsalar da bu ve benzeri metinler sayesinde ellerinde neler tuttukları hakkında fikir sahibi olabilmekteyiz Kat. 10-19 arası numaralı ayakta hemen hemen aynı tarzda giyinen heykelciklerin sık olarak görülmesi de belli bir üslubun kalıplaşmış hale geldiğini metinlerde de göstermektedir. Aynı zamanda heykellerin ayaklarının altlarında uzanan parçaların işlevlerinin de kaidelere ya da bazı hayvanların üstlerine yerleştirilmek için yapıldıkları anlaşılmaktadır. Ya da direkt olarak hayvanlarla birlikte yapılmış olan Kat. 38, 39, 40, 41 numaralı heykellerin örnekleri de metinlerde görülmektedir. Ayrıca Kat. 11, 12 ve 13'teki heykellerin

yanlarındaki oyuklarında ahşap benzeri kaidelere geçirildiği düşünülebilir. Ve gözlerindeki boşluklarında altından olabilecekleri ihtimali kuvvetlenmektedir.

KUB 38.2¹¹⁹

Öy. I

7 Tanrıça İştari'nin tasviri altın bir kadın heykelciği

8 oturmuş vaziyette omuzdan kanat(lar) çıkmış(tır)

9 sağ elinde altın kadeh tutar sol elinde

10 altın iyilik (sembolü) tutar. X

11 onun altında gümüş kaplı düz kaide, kaidenin altında ise

12 gümüş kaplı sfenks bulunmakta(dır)

13 sfenksin kanatlarının sağında ve solunda

14 gümüşten Tanrıça Ninatta ve Tanrıça Kulitta ayakta durur.

15 gözleri altın kaplı(dır)

16 sfenksin altındaki kaide ise tahtadan(dır)

(...)

21 yakarmanın İştari altın ayakta bir erkek heykelciği

22 omuzundan kanat(lar) çıkmış(tır) sağ elinde

23 altın balta tutar. Sol elinde

24 altın iyilik (sembolü) tutar

25 gümüş kaplı kuyruğu (ve) göğsü altın kaplı sfenks ayakta durur

26 arkasında kanat(larının) sağında (ve) solunda

27 tanrıça Ninatta ve Kulitta ayakta durur

Bu metinde yakarmanın İştari olarak tanımlanan tanrı heykelinin bir benzeri Kat. 8'deki heykel örneğimize fazlasıyla benzemektedir. Genellikle kabartmalarda Tanrıça Ninatta ve Kulitta ile birlikte gösterilen Tanrıça İştari'nin heykel tasvirlerinde de onunla

¹¹⁹ KUB 38.2 Çeviri yazara aittir.

birlikte yer aldıkları görülür. Belki de bizim heykeli örneğimizde de bu tanrıçalar heykelden bağımsız olarak yer alıyorlardı fakat günümüze ulaşamadılar.

Öy. II

4 Tanrı Karmahili oturur vaziyette bir erkek heykelciği gözleri altın

5 sağ elinde ağaç silah tutar. Onun altında gümüş düz (kaide) vardır

(...)

8 Göğün Fırtına Tanrısı oturur vaziyette altın kaplı heykelciği

9 sağ elinde gürz tutar

10 sol elinde altın iyilik sembolü tutar

11 gümüş kaplı erkek heykelciği iki dağ üzerinde ayakta durur

12 onun altında gümüşten kaide iki (adet) riton gümüş

13 onun iki bayramı ilkbahar ve sonbahar resmi yapılarda verilir

(...)

12 Hatepuna Karkid tarzında

13 masklı gözleri altın kaplı kadın heykelciği

14 sağ elinde gümüş kadeh tutar onun altında ağaç kaide

(...)

Her ne kadar bizim elimize ulaşan eserlerde hiç oturur vaziyette bir heykel olmasa da benzer örnekleri ilerleyen süreçlerde umarım ele geçirilir. Metnin 8 ile 10. satırları arasında anlatılan Göğün Fırtına Tanrısı Kat . yer alan heykelin altın kaplamasını 11-13 satırları arasındaki heykelin kaidesi ise gümüşten düz kaidesini akla getirmektedir.

Bu metinlerden anlaşıldığı kadarıyla tapınaklarda bulunan tanrı tasvirleri genellikle bir karış boyutunda farklı malzemelerden (altın gümüş tahta) yapılırdı. Ve en azından elde olan bu metinlerde büyük boyutlu heykellerden bahsedilmemektedir.

Hititler tanrıları dışında kralların tasvirlerini de yaparlardı. Ölen krala ölü kültüyle bağlantılı şekilde verilen kurbanların olduğu bir metinde tapınma için I. Hattuşili, I. Tuthaliya ya da I. Şuppiluliuma'ya heykeller dikildiği anlaşılmaktadır¹²⁰. Mesela kralların heykellerinin yapıldığına dair izlerden birisi I. Hattuşili'ye ait

¹²⁰ Klinger 2019: 81.

kayıtların birinde yer alan, metnin aslının kralın bir tapınakta bulunan heykelinin üzerine yerleştirilmiş olmasıdır¹²¹. Ayrıca Puduhepa Yer Altı Tanrıçası Lelvani'ye karşı ithaf ettiği bir metinde de kendisi ve kocası III. Hattuşili için uzun ömür dileğinde bulunurken şöyle söyler¹²²:

.....”(...) hizmetkarın Hattuşili'yi hayatta tutarsan, uzun yıllar ve aylar bahşedersen, ben sana, hanımım Lelvani'ye Hattuşili'nin ağırlığı kadar bir gümüş heykelini, kafası, elleri ve ayakları altından yaptıracağım”.....

Bu örnekler günümüze henüz ulaşamamış olsalar da Yazılıkaya B Odasında tüm sahnelerin karşısına gelecek konumda yer alan bir heykele ait kaidesi bu tarz plastik eserlerin varlığını kanıtlar niteliktedir (Çizim 2). Metinlerden birinde II. Şuppiluliuma'nın babası IV. Tuthaliya'ya ait bir heykel yaptırdığından ve bunu ölü odasına koydurduğundan bahsetmesi burada Tuthaliya'ya ait anıtsal bir eserin yer aldığını düşündürmektedir¹²³. Ayrıca krallar ve tanrılar dışında belki de kraliçelerinde heykelleri yapılmaktaydı. Eski Hitit Dönemine tarihlendirilen ve Hattuşa Aşağı Şehirde devşirme olarak kullanılmış olduğu anlaşılan Kat. 10'da yer alan kadın heykel başı da bu savı destekler nitelikte bir örnektir¹²⁴.

Yine aynı şekilde bir başka metinde kraliyet çifti için yapılan bir arınma ritüelinde de kilden asker figürleri kaplarla birlikte yere gömülerek hastalığın, kötülüğün tekrar yukarı çıkmaması ve düşman ülkelere aktarılması istenir¹²⁵. Metinlerde kilden heykeller genel olarak kara büyüün çözülmesi için yapılan ritüellerde görülür. Mesela Hitit kralının kilden bir heykeline karşılık düşmanın heykeli sedir ağacından yapılarak ateşe atılır ve sonucunda kilden yapılan heykel pişip sağlamlaşırken ağaçtan yapılan heykel kül olur¹²⁶. Bu metinlerdeki kilden kral örneği belki de Kat. 51, 52'deki baş örneklerinin kullanım amaçlarını açıklar nitelikte olabilir.

Hitit ritüellerinde nadiren de olsa altın heykellerden de söz edilir. Kral ya da kraliçe çifti için kendilerinin yerine vekil olarak altından heykelleri Güneş Tanrıçasına sunulur. Metinden anlaşıldığı üzere birden fazla altın heykel vardır¹²⁷ ve aynı şekilde

¹²¹ Klinger 2019: 78.

¹²² Darga 2020: 176.

¹²³ Schachner 2019: 174.

¹²⁴ Darga 1992: 98.

¹²⁵ Çilingir-Cesur 2020: 195.

¹²⁶ Çilingir-Cesur 2020: 250.

¹²⁷ Çilingir-Cesur 2020: 335.

gümüştten yapılan heykellerinde kullanıldığı görülür¹²⁸. Biz her ne kadar çalışmamız içerisinde yer alan heykellerin boynuzlarından ötürü tanrılar için yapıldığını düşünsek de krallarında altından ve gümüştten adak heykellerinin yapıldığı ortadadır. Kat. deki altın başlıklı gümüş kollarını önünde kavuşturmuş olan heykel adak için yaptırılmış bir kral heykeli de olabilir. Bir saray inşası ritüelinde de yapılan kral heykelinin kalaydan¹²⁹ başının ise demirden, gözlerinin kartal ve dişlerinin de aslan gibi yapıldığı bu şekilde de kralın gücünün ve sağlamlığının .gösterilmeye çalışıldığı anlaşılır¹³⁰.

Yapı ritüellerinde ise yapının dört köşesinde yer alan sütunların altına tunçtan heykellerinde konulduğu görülür. Belki de çok sayıda ele geçen adak çivisi formundaki heykeller bu metinlerde yer alan heykellerdir. Yapıyı korumaları için tanrılara sunulan adaklar arasında yer alırlar. Ve ritüel metinlerinde tunçtan olan heykeller sadece yapılar için olan ritüellerde karşımıza çıkmaktadır ve ne heykeli oldukları belirtilmemiştir¹³¹. İşte bu heykel örnekleri çok sayıda ele geçirilmiştir. Çalışmamız içerisinde yer alan adak çivileri bölümündeki heykeller bu amaçla kullanılmış olmalıdırlar.

3.2. Kaya Kabartmaları ile Karşılaştırma

3.2.1. Tanruların Kabartmalarda Tasviri

Hattuşuş'ta yer alan Yazılıkaya tapınma alanı geleneksel olan Hitit isimleri yerine ağırlıklı olarak Hurri isimleriyle tanımlanan ve Luvi hiyeroglifleriyle yazılmış Hitit devletinin Panteonunun en önemli tanrı ve tanrıçalarını tasvir eder¹³². Yazılıkaya Açık Hava Tapınağında (Resim1). Büyük galerinin batı duvarı boyunca tanrılar, doğu duvarı boyunca tanrıçalar tasvir edilmişlerdir. Tüm tanrılar ve tanrıçalar tapınağın ana duvarındaki sahneye bakar pozisyonda işlenmişlerdir (Çizim 1). Ana sahnenin işlendiği kuzey duvarında ise Fırtına Tanrısı ve Güneş Tanrıçasının karşılaşması yer alır (Resim 2). Sahnenin sağ tarafında imparatorluğun en büyük tanrıçası Hava Tanrısının karısı Güneş Tanrıçası Arinna vardır. Burada Hurri dilindeki adıyla yani Hepat olarak gösterilmektedir. Sağ elinin üstünde gibi görülen kısımda hiyeroglif olarak adı

¹²⁸ Çilingir-Cesur 2020: 326.

¹²⁹ Çilingir-Cesur 2020: 351.

¹³⁰ Ardzinba 2010: 138, Çilingir-Cesur 2020: 349.

¹³¹ Çilingir-Cesur 2020: 343.

¹³² Klinger 2019: 102.

yazmaktadır. Dağların doruklarına basan panterinin üzerinde Hellen kent tacı biçiminde yüksek bir polos giymektedir¹³³. Bryce'a göre¹³⁴ bu başlık, Yazılıkaya'daki kaya mabedinin mazgallarına benzer şekilde silindiriktir. Darga ise şehir surlarına benzemektedir¹³⁵. Saçlar sade bir biçimde arkaya atılmış ve başlığın arkasına gizlenmiş, ense üstünden bir kısım bele kadar inmektedir¹³⁶. Kulağında halka küpeler vardır. Bol ve uzun kollu, belden kemerli, kemerin altından topuklara kadar kıvrımlarla inen kıyafetinin altında Hititlere özgü ucu kıvrık ayakkabılarla betimlenmiştir¹³⁷. Bu özellikleri ile Kat. 1, 2 ve 3 örnekleriyle büyük benzerlikler göstermektedir. Kat 1'de de kalın halka küpelerle başlığın arkasına gizlenmiş çapraz desenlerle açık örgü şeklinde gösterilmiş saçları beline kadar inmektedir. Bir giysi parçası ise olasılıkla polosun altından aşağı doğru inen ince bir örtüdür. Tanrıça Hepat'ın arkasında oğlu Şarruma annesi gibi bir panterin üzerinde durmakta omzuna dayalı bir balta taşımaktadır. Tanrı Şarruma'nın arkasında çift başlı kartalın üstünde görülen iki tanrıçanın kimlikleri saptanamamıştır¹³⁸. Ünal'a göre bu tanrıçalar, Teşup ve Hepat çiftinin kızları Mezulla ve torunları Zintuhi'dir¹³⁹. Bu tanrıçaların başlıkları daha kısa kalmakla beraber Tanrıça Hepat gibi tasvir edilmişlerdir. Tanrıçalarda bir kol tam öne, diğer kol ise ileri ve yukarı kıvrılmış olarak belirtilir. Eller bütün figürlerde yumruk biçiminde sıkılmıştır¹⁴⁰. Erkek tanrılar sivri konik ve boynuzlu başlıkları ile tasvir edilirler. Başlıklarındaki boynuz sayısı onların panteondaki rütbelerini belirler. Kulaklarında halka veya düğme şeklinde küpeler yer alır. Kıyafet olarak ise ince bir gömlek ve kısa eteklik, olasılıkla iki parça kemerle birleştirilmiştir. Ellerinde kimi zaman baltaları, omuzlarında yay ve oklukları veya gürz gibi savaş aletleri ile gösterilmişler ve kimisi aşınmış olsa da başlarının üzerinde hiyerogliflerle isimleri yazılmıştır. Bu tanrı tasvirlerinin çoğu çalışmamızda yer alan yürür pozisyonda ayakta kısa kıyafetleri ve ellerinde farklı silahlar ve semboller tutarmışçasına elleri havada erkek heykellerinin üç boyutlu kopyaları olmalıdır. Erkek kabartmalarının içerisinde yer alan Güneş Tanrı kabartması ise diğer tanrı figürlerinden farklı olarak uzun kıyafetli olarak gösterilmiştir. Aynı şekilde bu tanrıya Hattuşa'nın

¹³³ Akurgal 2015: 140.

¹³⁴ Bryce 2020: 253.

¹³⁵ Darga 1992: 97.

¹³⁶ Darga 1992: 97.

¹³⁷ Bryce 2002: 176.

¹³⁸ Akurgal 2015: 140.

¹³⁹ Ünal 2003: 87.

¹⁴⁰ Akurgal 2015: 86.

Yenicekale olarak adlandırılan kısmında Hititler için yer altı dünyasına geçiş odalarından biri olduğu düşünülen alanda aynı şekilde rastlanır. Ayrıca bu alanda kral Kral II. Şuppiluliuma'yı tasvir eden bir kabartma da vardır¹⁴¹. Ve bu kabartma da tıpkı tanrı tasvirleri gibi kısa eteklikli

Aynı zamanda erkek tanrılar alayının bulunduğu batı duvarında üç adet tanrıçaya yer verilmiştir. Bunlardan bir tanesi hem dişil hem eril formda gösterilen fakat erkekler alayına yerleştirilmiş olan Tanrı/Tanrıça İstar'dır (Kat. 8)(Resim 3). Babil'in büyük tanrıçası İstar'a Anadolu'da Hurri ismi Şauşga olarak tapınılmıştır. Teşup'un kız kardeşidir, Yasa, Aşk ve Savaş Tanrıçası olarak bilinir. Genelde metinlerdeki örneklerinde de Yazılıkaya'da da yardımcıları Tanrıça Ninatta ve Kulitta ile birlikte görülür. Darga Yazılıkaya'daki Tanrıça İstar kabartmasını şöyle tasvir eder¹⁴²:

..... “Şauşga'nın giysisi bazı erkek tanrılara benzeyen önü diz boyu ; arkası uzun bir tipi göstermektedir. Burada arkası uzun kısmın pileli dökümü, diyagonal çizgiler ve iç içe yarım daire büklümlerle belirtilmiştir. Şauşga erkek tanrılarının sivri külahı başında ve silahsız olarak betimlenmiştir”

Akurgal ise elinde balta tuttuğunu belirtir¹⁴³. Şauşga'nın yardımcıları olan Tanrıça Ninatta ve Kulitta ise kabartmalardaki diğer tanrıça görsellerinden farklı olarak başlarında uzun yarım küre benzeri başlıklarla betimlenmişlerdir.

A odasının biraz ilerisinde iki tane aslan başlı kanatlı cin benzeri yaratığın kabartmalarının olduğu dar bir yarıktan b odasına geçiş sağlanır. Odanın sağ tarafında birbirinin eşi olarak gösterilen orak benzeri silahları ve yürür şekilde bacakları ayrı gösterilmiş kısa kıyafetli, kemerli, konik başlıklı 12 tanrı yer alır (Resim 4). Bu kabartma grubunun karşısında üzerlerinde yazılı lejantlardan anlaşıldığı üzere tanrı Şarruma ve IV.Tuthaliya tasvir edilmişlerdir (Resim 5). Tanrı Şarruma kolunu kralın omzuna atmış ve sağ bileğini tutmuştur. Bu şekilde Tuthaliya'nın otoritesine desteğini göstermektedir. Bu kabartmada Şarruma çok sayıda boynuzlu başlığı kısa kıyafeti belinde kemerine iliştilmiş kısa kılıcı ve kıvrık ayakkabıları ile gösterilmektedir. Tuthaliya ise takke benzeri bir başlık ve uzun kıyafeti, sol elinde litiusve kıvrık

¹⁴¹ Bryce 2020: 180.

¹⁴² Darga 1992: 157.

¹⁴³ Akurgal 2015: 139.

ayakkabıları ile tasvir edilmiştir. Bu kabartmanın yanında ise kısa sivri başlığı omuzlarından aslan başları çıkmış vücudunun devamında ters iki aslan görülen ve ayakların yerinde ise aşağıya doğru daralan kılıç şeklinde tasvir edilmiş bir kabartma vardır. Bu heykel büyük olasılıkla yeraltı tanrısı Nergal’i temsil etmektedir. Metinlerde Nergal ve 12 yeraltı tanrısından bahsedilir¹⁴⁴. Bu oda büyük ihtimalle Hitit krallarının gömüldükleri ve metinlerde *hekur* olarak geçen taş evlerden biri olmalıdır¹⁴⁵. Yer altı tanrılarının bu odada kabartmalarının yer alması Tuthaliya ve Şarrumanın birlikteliği odanın girişinde yer alan bir heykel kaidesi 12 tanrı kabarmasının yanında bulunan bos nişler bu odanın Tuthaliya’nın ölü odası olduğunu gösterir niteliklerdir.

Kraliçe Puduhepa’nın bir dua metninde “*Arinna’nın güneş tanrıçası, tüm ülkelerin kraliçesi! Hatti ülkesinde (kendine) Arinna’nın güneş tanrısı adını koydun, ama sedirden yaptığın ülkede [yani Suriye’de], (kendine) Hepat adını koydun.*” demektedir¹⁴⁶.

Günümüz ismiyle Alaca Höyük olarak adlandırılan bu yerleşim yerinin antik dönemdeki ismi Arinna idi. Güneş tanrıçasının şehri olarak kabul edilen ve tanrıçayla aynı isimle anılan bu şehir giriş kısmının iki tarafı rölyeflerle süslüdür. Doğu kulesinin şehre bakan köşesindeki ilk taş bloğunda Güneş Tanrıçası Arinna’nın kabartması bulunmaktadır (Resim 6). Karşısında kendisine tapınan bir grup insan gösterilen baş tanrıça tahtında oturmaktadır¹⁴⁷. Arkalıksız bir iskemlede, uzun giysili, başından aşağıya örtü uzanan tanrıçanın sol elinde bir ayna (?), sağ elinde, ağız hizasında kaldırılan bir kadeh bulunmaktadır. Ramsey’in çizimlerine göre sağ elinde gaga ağızlı bir testi tuttuğu düşünülür¹⁴⁸. Tanrıçanın sağ bileğinde iki halka bilezik, boynunda üç halkalı çember biçimli kolye, başından aşağıya inen örtüsünün altında dikey çizgilerle belirtilen saçları görülmektedir¹⁴⁹. Ayaklarında ucu kıvrık karakteristik ayakkabılar bulunmaktadır. Yazılıkaya betimlemelerinden farklı olarak başlığı konik formda ve elbisesi düz işlenmiştir.

Şapinuva kentinde d yapısı olarak adlandırılan yapının kapısının ağzında sağlı sollu karşılıklı olarak yerleştirilmiş iki ortostat vardır. Bunlardan biri yangın ve yıkıntı

¹⁴⁴ Bryce 2020: 255.

¹⁴⁵ Bryce 2020: 258.

¹⁴⁶ Klingler 2019: 102.

¹⁴⁷ Akurgal 2015: 143.

¹⁴⁸ Baltacıoğlu 1995a: 1.

¹⁴⁹ Darga 1992: 144-145.

sonucunda tamamen dağılmıştır. Fakat kuzey yönünde bulunan ortostat (Resim 7) yürür vaziyette kısa kıyafetli omzunda yayı ve sadağı asılı bir figürü göstermektedir. Sağ ayağının ucunda yere dayalı mızrağı görülürken omuz hizasından sonra kayıptır. Anadolu'daki benzer örneklerinden yola çıkarak figürün Fırtına Tanrısını gösterdiğini söylemek mümkündür. Bunu da ortostatın yan yüzünde zeminden 40 cm yükseklikteki ortası hafifçe yuvarlak gövdeli çukur çıkıntının tanrıya sunu yapmak için hazırlanan bir bölüm olduğunun düşünülmesinden çıkarmaktayız¹⁵⁰. Ayrıca bu kentte bulunan c binası olarak adlandırılan bir yapıda daha büyük bir heykele ait olabilecek kare bir seki/heykel kaidesi daha ortaya çıkarılmıştır¹⁵¹. Bu binanın yanında yer alan yapının ise Hititlerde açık alanlarda dinsel törenler için kullanılan bir yer olduğu ve kuzey kenarında üç adet taştan heykel kaidesinin bulunduğu görülmektedir¹⁵². Şapinuva kenti hafirlerine göre iki yapı birbiriyle bağlantılıdır ve tanrı heykelleri bu alana getirilerek kaidelere yerleştirilip bu alanda dinsel törenler yapılmaktadır.

3.2.2. Kralın kabartmalardaki tasviri

Krallar ya da kraliçeler öldükleri zaman 14 günlük bir yas süreci yaşanırdı ve bu sürede bir takım ritüeller düzenleniyordu. Bu ritüellerin bir kısmında ölen kişinin heykeli tören alayının ortasında arabanın üzerinde gezdiriliyordu¹⁵³. Ritüelinin 10. gününde ölünün heykeli ölen kişi erkekse (kral) gümüş bir tahta, kadınsa (kraliçe) altından bir tabureye oturtulurdu¹⁵⁴. Kralların ölmesi “o tanrı olduğunda” şeklinde yorumlanırdı. Kutsal panteona girecek şekilde bir tanrı olmasalar da düşük seviyede, onurlarına heykeller yapılarak tanrıların tapınaklarında yer verilen düşük seviyeli tanrılara dönüşürlerdi¹⁵⁵. Krallar daha çok MÖ 13. yüzyıl dolaylarında kayalara veya kesme taşlara yapılan kabartmalarda görülmeye başlandılar. Kimi kabartmalarda uzun kıyafetleri ve törensel halleriyle, kimi kabartmalarda savaşçı olarak betimlenirdi. Tanrıları diğer ölümlülerden ayıran en belirgin özellik başlıklarındaki boynuzlardı fakat kimi zaman krallarda başlıklarında boynuzlu olarak resmedilirdi. Bu durum genellikle kralın hayattayken kendisine kutsallık atfettiği ya da tanrı olduğu yönünde

¹⁵⁰ Süel 2008: 35.

¹⁵¹ Süel 2008: 31.

¹⁵² Süel 2008: 28.

¹⁵³ Schachner 2020: 219.

¹⁵⁴ Çilingir-Cesur 2020: 324.

¹⁵⁵ Bryce 2020: 106.

yorumlanırken kimi araştırmacılar tarafından cübbesiyle koruyucu tanrıya eş tutulan ve hala hayatta olan rahip kralın diğer rahiplerden ayırt edilmesi amacıyla yapıldığını böylece kralın tanrıyla olan yakın

Fraktin Anıtı tanrıçaların kabartmalarda nasıl tasvir edildiklerini inceleyeceğimiz üçüncü örnek olacaktır (Resim 8). Bu anıt III. Hattuşili ve Puduhepa kraliyet çiftinin Fırtına Tanrısı Teşup ve Güneş Tanrıçası Hepat' a iki ayrı sahnede libasyon da bulunmalarını anlatır. Bu anıtın sağ tarafındaki sahnede kraliçe Puduhepa, Hepat'a içki sunumunda bulunurken gösterilmiştir¹⁵⁶ (Resim 9). Buradaki kabartmada tanrıça tıpkı Alaca Höyük kabartmasında olduğu gibi arkalıksız bir tahtta, başında uzun örtüsü konik başlığının üstünde, ayaklarına kadar uzanan pilesiz elbisesi, ucu kıvrık ayakkabılarıyla gösterilmiştir. Ellerini öne ileriye uzatmış elinde bir kadeh tutmaktadır¹⁵⁷. Bu kabartmadaki en çarpıcı sahne ise kraliçe Puduhepa'nın, Tanrıça Hepat ile eşdeğer ölçülerde ve aynı ölçütlerde başlıklarla gösterilmiş olmasıdır. Güneş Tanrıçasının başlığı her zaman tüm tanrıçalardan yüksek gösterilir. Buda tıpkı erkek tanrıların başlıklarındaki boynuz sayısının rütbe olarak görülmesiyle eşdeğer olabilir.

Bu eserlerden biri Karabel A olarak anılan (Resim 10) ve İzmir Torbalı-Kemalpaşa yolu üzerinde Herodotos tarafından Mısır kralı Sesostri's'e atfedilse de günümüzde Arzava ülkelerinden biri olan Mira kralı Tarkasnava'nın Hitit kralından yakını bir üslupta MÖ 13.yüzyılda yaptırdığı bilinen kabartmasıdır. Bu üslupta başka örneklerinde ilerleyen süreçte karşımıza çıkacağı ve bölgenin Hitit üslubunda eserler veren yerel kralları olduğu unutulmamalıdır. Bu bölgede daha farklı anıtlarında bulunduğu fakat yol çalışmasına kurban gittikleri anlaşılmaktadır.

¹⁵⁶ Alp 2003: 21.

¹⁵⁷ Kinal 1962: 195.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hitit Krallık Dönemi heykellerinin tipolojik ve ikonografik özellikleri çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Heykeller üstünden, tanrı ve insan figürlerinin nasıl tasvir edildikleri anlatılmaya çalışılmıştır. Hititler hakkında yazılan kitapların içinde heykellerin sanat kısmında sadece belli başlı heykellerin anlatılmış olması bu konuda bir açığın varlığını göstermiştir. Kimi kitapta birkaç örnekle geçirilen konu, kimi kitapta ise kendine hiç yer bulamamıştır. Merak edilen ikonografik ve tipolojik özelliklerin kaya kabartmaları vasıtasıyla yapıldığı ve yetersizliği gözlenmiştir. Tabii ki yapılan tüm çalışmalara yetersiz demek yanlış olacaktır. Kesinlikle şimdi ve daha sonraki zamanlarda hep dayanak oluşturacak kitaplarda yeterli tanımlamalar yapılmışsa da, yazan uzmanların artık aramızda olmamaları ve her geçen gün yeni eserlerin ortaya çıkması, bu çalışmanın yapılmasının sebebidir. Yine benzer çalışmalara heykeller konusuna tezlerde ya da makalelerde Hitit Sanatı başlığı altında üstün körü değinilmesi, bu çalışmanın yapılması isteğini güçlendirmiştir. Hitit çivi yazılı arşivlerin kült ve tapınak envanter metinleri başlığında incelenen metinlerde, heykellerin özelliklerinden bahsedilmektedir. Elimizde bulunan metinler ışığında heykellerin ikonografik özelliklerini tanımlayabilmemiz ve karşılaştırma yapmamızda mümkün olabilmiştir. İnsan boyunda yapılmış heykellere Hitit Krallık Döneminde rastlanamamaktadır. Metinlerde ise insani ya da daha büyük boyutlu heykeller hakkında birkaç bilgidен ötesine ulaşamamıştır. Metinlerde çoğunlukla tapınaklarda envanteri tutulan heykelcikler hakkında boyutları, yapımında kullanılan malzemeler gibi bilgiler bulunmaktadır. Bu metinlerden elde edilen sonuçlara göre elimize ulaşan heykel sayısı çok kısıtlıdır. Ama tanrı betimlemeleri hakkında en güvenilir belgelerin yine bu metinler olduğu büyük bir gerçekliktir. Ele geçen heykeller hakkında hangi tanrı ya da krala ait olduğunu söylemek çoğu zaman mümkün olamamıştır. Ayrıca kaya kabartmalarında tanrıların, kralların ve kraliçelerin yanında isimlerinin yazılı olduğu lejantlar ve tasvirleri de bulunan heykellerin isimlendirilmesine yardımcı olmuştur.

Hitit heykellerinden kendi dönemlerinde üretilenlerin sadece çok küçük bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Bu sanat dalındaki betimlemelerin kökeni eski Anadolu

sanatını yansıtmakla beraber, Mezopotamya kültürlerinin etkisiyle kendilerine has yeni betim dili oluşturmuşlardır. Belirlenecek konuları betimleniş şekilleri gibi konular da sarayın etkin olduğu açıktır. Hitit heykellerini genel olarak şu şekilde tanımlayabiliriz. Tipolojik olarak uzun geniş yüzlü, badem gözlü, iri ama düz burunlu, büyük kulaklı, ince ağız tebessüm eder şekildedir. Tanrılar ve krallar ellerinde bir şey taşıyacaklar da taşıyacaklar da bir kolları öne uzatılmış öteki kolları ise göğüs hizasında yere paralel uzanır. Ayakları yürüyüş pozisyonunda ucu kıvrık ayakkabılarla gösterilir. Başlarında tanrılarda ucu sivri boynuzlu konik başlıklar olurken, krallarda takke gibi başı sıkıca saran bir başlık vardır. Tanrılar ve krallarda kulaklarında küpeler bulunur. Tanrıların olasılıkla iki parça kıyafetleri vardır. İnce vücuda oturan kısa kollu bir gömlek ve işlemeli kemerle birleştirilmiş kısa eteklik ile tasvir edilirler. Krallar ise eğer tanrılaşmadılarsa yani ölmedilerse tören kıyafeti olarak da geçen ayaklara kadar uzanan belden kemerli kıyafetleri ile betimlenirler. Uzun kıyafetli bir kral heykeli bulmak şansını ele geçerse daha ayrıntıları ile kralların betimlenişini açıklığa kavuşacaktır. Ele geçen ve kral heykeli olarak düşünülen heykelcikler ise tanrılaşan krallara ait heykeller olmalıdır. Kadınların nasıl betimlendiğine gelecek olursak ele geçen bir kadın ya da kraliçe heykeli olmamasından ötürü yalnızca tanrıça figürü olarak kabul edilen örneklerden yola çıkarak bir tanımlama yapılabilmektedir. Başlarında hale biçimli başlıkları üzerlerinde tek parça uzun kollu geniş ayaklara kadar uzanan kıyafetleri ile tahtta oturmuş şekilde belirtilmişlerdir. Ayaklarında ucu kıvrık ayakkabılar kulaklarında halka küpeler, boyunlarında yuvarlak kolyeler ile tasvir edilebilirler. Hititli yüz biçimi dediğimiz şekilde badem gözlü, çıkık elmacık kemikli, düzgün ama iri burun ve kulaklı, ince ağız tebessüm eder şekilde gösterilir.

İkonografi genel olarak hep aynı kalırken, stil ayrılıkları göze çarpan heykelerde farklı toplumlardan etkilenen Hititler kendilerine has bir üslup oluşturabilmişlerdir. Kendilerinden sonra gelen uygarlıklara etkilemeye uzun süre devam eden Hititler dini öğelerin hayatlarında fazlasıyla yer almasından ötürü hayatlarını o olgulara göre şekillendirmişler. Tanrılarını bildikleri iki canlı formunda tasvir ederler. Kendileri gibi biçim verdikleri tanrı tasvirlerinde de Hitit toplumunun yaşamından unsurlar gözlenebilmektedir. İnsanların kıyafetleri takıları tipolojik özellikleri anlaşılabilirliği için ele geçirilen heykel örnekleri bu uygarlığın daha iyi anlaşılabilmesi konusunda bizler ışık tutar.

KISALTMALAR VE KAYNAKÇA

Bu çalışmada, Alman Arkeoloji Enstitüsü ve Amerikan Arkeoloji Enstitüsü tarafından önerilenler dışında aşağıdaki kısaltmalar kullanılmıştır. Hitit kaynaklarının kısaltmalarında Hethitisches Zeichenlexikon'un, Türkçe kısaltmalarda ise Türk Dil Kurumu'nun tavsiyelerine uyulmuştur.

Akdeniz 2004	E. Akdeniz, "A Hittite Figurine Found in the Excavation of Kadıkalesi in Kuşadası", Olba IX, 21-59.
Akok – Koşay 1966	M. Akok – H. Z. Koşay, Alaca Höyük Kazısı 1940 – 1948 'deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor, (Ankara). TTK
Akurgal 2015	E. Akurgal, Hatti ve Hitit Uygarlıkları, (Ankara). Phoenix Yayınevi
Alp 1961	S. Alp, 'Amasya Civarında Zara Bucağında Bulunan Hitit Heykeli İle Diğer Hitit Eserleri', Anatolia, VI, 191-216.
Alp 1997	S. Alp, "Assur Ticaret Kolonileri Çağında Kaneş Neşa'da Hititler'in Varlığı ve Yokluğu (Bilimsel Bir Oluşumun Öyküsü)", Archivum Anatolicum – Anadolu Arşivleri 3, 2-17.
Alp 2001	S. Alp, Hitit Çağında Anadolu, 2. baskı (Ankara). Tübitak
Ardzinba 2010	V. Ardzinba, Eskiçağ Anadolu Ayinleri ve Mitleri, O. Uravelli (çev.) (Ankara). Kafdav Yayıncılık
Baltacıoğlu 1995b	H. Baltacıoğlu, "Alaca Höyük Anıtsal Hitit Heykeli", İ. B. Akyurt – B. Devam Anı Kitabı, 41 – 54.
Bittel 1957b	K. Bittel, Boğazköy III, Funde aus den Grabungen 1952-1955 (Berlin). Verlag Gebr. Mann
Bittel 1976a	K. Bittel, Die Hittiter, Die Kunts Anatoliens Vom Ende Des 3 Bis Zum Anfang Des 1 Jarhtausends Vor Christus, (München). Verlag C.H. Beck
Bittel 1984	K. Bittel, Boğazköy VI, Funde aus den Grabungen bis 1979 (Berlin). Verlag Gebr. Mann

- Bryce 2002 T. Bryce, Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum, (Ankara). Dost Kitabevi Yayınları
- Bryce 2020 T. Bryce, Hititler Anadolu Savaşçıları, Ü. E. Uysal (çev.) (İstanbul).Kronik Kitap
- Canby 1969 J. V. Canby, “ Some Hittite Figurines in the Aegean”, Hesperia, 38, 2 141-148.
- Çilingir Cesur 2020 S. Çilingir Cesur, Hititlerde Ritüel ve Büyü, (İstanbul). VakıfBank Kültür Yayınları
- Çınaroğlu – Kutlu 1993 A. Çınaroğlu – E. Kutlu, “Kınık Kastamonu’dan Bir Grup Metal Kap”, Mellink, E. Poroda ve T. Özgüç (eds.), Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbors, Studies in Honor of Nimet Özgüç (Ankara), 675 – 713.
- Daltaban 1996 F. N. Daltaban, “Hitit Çağı Heykelcikleri”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Ankara)
- Darga 1992 M. Darga, Hitit Sanatı, (İstanbul). Akbank Yayınları
- Darga 2020 M. Darga, Anadolu’da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe, 4. Baskı (İstanbul) Yapı Kredi Yayınları
- Doğan 1970 Ş. Doğan, “Çiftlik Heykelciği”, Anadolu, XIV, 72-75.
- Ekiz 2003 H. Ekiz, “Tokat Müzesi’nde Bulunan Bir Hitit Tanrı Heykeli”, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı, XVII, 357-365.
- Emre 1993 K. Emre, “A Group of Hittite Statuettes from Alaca Höyük”, İstanbuler Mitteilungen, 43,
- Ensert 2017 K. Ensert, “Norbert Schimmel Koleksiyonu’nun Altın Pandantifi’ndeki Çocuk Tasviri Tanrıça Zintuhi Olabilir”. Eurasian Academy of Sciences Eurasian Art & Humanities Journal 8, 1-11.
- Erkut 2003 S. Erkut, “Hititçe Çivi Yazılı Boğazköy Belgelerinde Geçen Sümerce LU SİMUG.A= Metal İşleyicileri Hakkında”, AÜ. D.T.C.F. Fakültesi Tarih Araştırması Dergisi, 33, 69-77.

- Goldman 1952 H. Goldman, “ A Crystal Statuette from Tarsus”, G. C. Miles (ed.), *Archaeologica Orientale in Memoriam Ernsts Herzfeld*, (Newyork) J.J Agustin Publisher, 129-133.
- Hout 2020 T.V.D. Hout, “ Hitit Krallığı ve İmparatorluğu’nun Kısa Tarihi”, M. Doğan-Alparlan–M. Alparlan (eds.), *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu*, (İstanbul). Yapı Kredi Yayınları, 11-29.
- İlaslı 1993 A. İlaslı, “A Hittite statue Found in the Area of Acurhisar”, Mellink, E. Poroda ve T. Özgüç (eds.), *Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbors, Studies in Honor of Nimet Özgüç* (Ankara), 301- 308.
- Karasu 2020 C. Karasu, “Hititçe ve Hitit Çiviyazısı”, M. Doğan-Alparlan–M. Alparlan (eds.), *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu*, (İstanbul). Yapı Kredi Yayınları, 53-67.
- Karauğuz 2002 G. Karauğuz, *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Antlaşma Metinleri*, (Konya). Çizgi Kitabevi
- Karauğuz 2019 G. Karauğuz, *Hitit Tarihi ve İdari Kil Kitapları Yaşam Hikayesi, Ferman, Vasiyetname, Bağış Belgesi, Talimatname ve Kral İcraatları*, (Konya). Çizgi Kitabevi
- Karauğuz 2020 G. Karauğuz, *Hitit Duaları Kil Kitapları “ Bin Tanrı” İçin İlahi ve Münacatlar*, (Konya). Çizgi Kitabevi
- Kınal 1962 F. Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, (Ankara). TTK Basımevi
- Klinger 2019 J. Klinger, *Hititler*, F. G. Gerhold (çev.) (İstanbul). Alfa Kitap
- Koşay 1951 H. Z. Koşay, *Alaca Höyük Kazısı 1937-1939’daki Çalışmalara ve Keşiflere ait İlk Rapor* (Ankara). TTK Basımevi
- Kulaçoğlu 2000 B. Kulaçoğlu, “Anadolu Medeniyetleri Müzesi Altın Serpuşlu Gümüş Tanrı Heykelciği”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1999 Yıllığı*, 125-130.
- Laroche 1960 E. Laroche, *Les Hiéroglyphes Hittites*, (Paris). Rec. Scie.

- Macqueen 2018 J. G. Macqueen, Hititler ve Hitit Çağında Anadolu, E. Davutoğlu (çev.) (Ankara). Arkadaş Yayınevi
- Martino 2020 S. Martino, “Din ve Mitoloji”, M. Doğan-Alparıslan–M. Alparıslan (eds.), Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu, (İstanbul). Yapı Kredi Yayınları, 203-218.
- Muscarella 1974 O. W. Muscarella, Ancient Art The Norbert Schimmel Collection, (Mainz). Philipp von Zabern
- Müze Rehberi 1995 Alanya Müze Rehberi, Alanya Turizmini Eski Eserleri ve Müzeleri Sevenler Derneği, (Alanya). Günizi Ofset
- Neve 1986 P. Neve, “ Die Ausgrabungen in Boğazköy-Hattuıa 1985, (Berlin). Archaeologischer Anzeiger.
- Osten 1937b H.H. von den Osten, The Alıshar Hüyük Seasons of 1930-32 PartII OIP XXIX (Illinois) The University of Chicago Press
- Özgen-Summers 1993 E. Özgen – G. D. Summers, “Metal Work in the Gaziantep and Adana Museums: an Addendum”, Anatolian Studies 43, 109 – 110.
- Özgüç 1949 N. Özgüç, “Dövlek köyünden (ıarkıııla ilçesi) getirilen Eti heykelciğı”, Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi V, 45-52.
- Özgüç 1993 T. Özgüç, “Studies on Hittite Relief Vases”, Mellink, E. Poroda ve T. Özgüç (eds.), Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbors, Studies in Honor of Nimet Özgüç (Ankara), 473-499.
- Peker 2020 H. Peker, “Hitit Devleti’nin Uluslararası İlişkileri ve Politik Enstrümanları: Savaş ve Diplomasi”, M. Doğan-Alparıslan–M. Alparıslan (eds.), Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu, (İstanbul). Yapı Kredi Yayınları, 42-54.
- Schachner 2019 A. Schachner, Hattuıa Efsanevi Hitit İmparatorluğu’nun İzinde, I. R. Iıılıkaya – Laubscher (çev.) (İstanbul). Homer Kitabevi
- Schachner 2020 A. Schachner, “Hitit Sanatının Gelişimi ve Toplumsal İşlevlerine Dair”, M. Doğan-Alparıslan–M. Alparıslan (eds.), Hititler: Bir Anadolu

İmparatorluğu, (İstanbul). Yapı Kredi Yayınları
283-304.

Süel 2008

M. Süel, Bir Hitit Başkenti Ortaköy Şapınıva,
(Ankara). Uyum Ajans

Uzunoğlu 1983

E. Uzunoğlu, The Anatolian Civilisations I .
Prehistoric/ Hittite/ Early Iron Age, (İstanbul).
Turkish Ministry of Culture an Tourisme

Ünal 2003

A. Ünal, Hititler Devrinde Anadolu, (İstanbul).
Arkeoloji ve Sanat Yayınları

KATALOG



a

b

Kat No: 1

Eser Adı: Altın Tanrıça

Buluntu Yeri: Bilinmiyor

Sergilendiği Yer: Metropolitan Sanat Müzesi **Env.:** 1989.281.12

Malzeme: Altın

Ölçüler: Y. 4.3 cm D. 1.7 cm G. 1,9 cm

Tanım: Disk şeklinde başlıklı, tüm vücudunu saran tek parça bir elbise giyen figürün belirgin yüz hatlarından ve gözlerinin altındaki torbalardan ileri yaşta biri olduğu izlenimi oluşmaktadır. Bitişik yukarı kalkık kaşlara, iri ve düzgün bir buruna sahiptir. Hitit heykellerindeki karakteristik tebessüm ince dudaklarında yer alır. Halka şeklinde küpelere, bir kolye ve omuz başlarında halkadan süslere sahiptir. Heykelin saçları başlığının altından çizgilerle örgü motifi verilerek omzundan beline kadar uzanır ve tahtın arkasında kaybolur. Arkalıksız tahtın kol ve ayakları iki tarafta da ikişerden, hem cepheden hem de iki yandan görülebilen dört aslan ayağı üzerinde gösterilmiştir. Kucağında yer alan çıplak çocuk 1.5 cm, som altından ve döküm tekniğiyle ayrı bir kalıpta üretilerek sonradan eklenmiştir. Cinsel uzvu, üçgen şeklinde işlendiği için bir kız çocuğu betimlemesi olduğu düşünülür. Heykelcik arkasındaki halka askı yerinden anlaşılacağı üzere amulet olarak kullanılmış olmalıdır. Heykelin Arinna'nın Güneş Tanrıçası (Hepat) ve kucağındaki kız çocuğun da torunu Tanrıça Zintuhi olduğunu düşünmekteyiz.

Karşılaştırma: Koşay 1951 Lev. LXVIII

Kaynakça: Muscarella 1974: 125, Canby 1969: 128, Darga 1992: 102-104, 103, Çınaroğlu – Kutlu 1993: 703, Bilgi 2012: 422, Resim 1138, Ensert 2017: 2-8. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/327401?ft=hittite&offset=0&:rpp=40&pos=1>

Tarih: MÖ 14. – 13. yüzyıl



a



b

Kat No: 2

Eser Adı: Alaca Höyük Heykelciği

Buluntu Yeri: Alaca Höyük

Sergilendiği Yer: Anadolu Medeniyetleri Müzesi **Env. No:** 5684

Malzeme: Tunç

Ölçüler: Y .10,5 cm G. 5,5 cm

Tanım: Disk şeklinde başlığı vardır, başlığında şualar gösterilmiştir. Ayaklarının görülmeyeceği uzunlukta bir elbiseyle tahtında betimlenmiştir. Elleri tahtının kollarında, ilk çıkarıldığı anda elinde yuvarlakça bir nesne tuttuğu göğüslerin ise kabın arkasından belirgin işlendiği rapor edilmiştir. Karakteristik Hititli yüz biçimine sahip iri badem gözler, büyük fakat düzgün bir burun ve ince tebessüm eder dudaklara sahiptir. Tahtın altında yassı ve dikdörtgen biçimli bir yere monte edildiğini gösteren uzantı vardır. Heykelin arka kısmı düzleştirilmiştir. Başındaki başlığı, iri göğüsleri, tahtında oturuşuyla ve Alaca Höyükte bulunmasından sebep heykelin Arinna'nın Güneş Tanrıçasının Heykeli olduğunu düşünmekteyiz.

Karşılaştırma: Muscarella 1974: 125,

Kaynakça: Koşay 1951 Lev. LXVIII, Darga 1992: 102, 96, Bilgi 2012 422, Resim 1132

Tarih: MÖ 14.- 13. yüzyıl



a



b

Kat No: 3

Eser Adı: Çiftlik Heykelciği

Buluntu Yeri: Kayseri Çiftlik

Sergilendiği Yer: Kayseri Müzesi **Env. No:** 71/ 75

Malzeme: Altın

Ölçüler: Y. 1,85 cm G. 0.9 cm.

Tanım: Disk şeklindeki başlığıyla tüm vücudu saran tek parça bir elbise giyen figür arkalıksız bir tahta betimlenmiştir. Badem şeklinde gözler, kalın kaşlar, ucu genişçe iri bir burun ve küçük bir çukurcuk şeklinde gösterilmiş kulakları vardır. Saçı arkadan başlığının altından tahtının üstüne kadar uzanır. Dudakların sol tarafı ve çenesi tahrip olmuştur. Arkasındaki halka askı yerinden anlaşılacağı üzere amulet olarak kullanılmış olmalıdır. Heykelciğin Güneş Tanrıçasının bir tasviri olduğunu düşünmekteyiz.

Karşılaştırma: Muscarella 1974: 125, Koşay 1951 Lev. LXVIII,

Kaynakça: Doğan 1970: 72-74

Tarih: Büyük Krallık Dönemi (MÖ 14.-13. yüzyıl)



Kat No: 4

Eser Adı: Oturan Kadın Heykelciği

Buluntu Yeri: Bilinmiyor

Sergilendiği Yer: Metropolitan Müzesi **Env. No:** 1989.281.17

Malzeme: Gümüş

Ölçüler: Y. 3,2 cm D. 1,6 cm G. 1,8 cm.

Tanım: Tüm vücudu saran, ayakları açıkta bırakan, tek parça bir elbise giyen figür dikdörtgen arkalıksız bir tahtın üzerinde oturur şekilde betimlenmiştir. Tahtın önden görünen iki ayağı aslan pençesi şeklinde arka ayaklar ise düzdür. Gümüşten bir platformun üstünde görünmektedir. Sol tarafın uzantısı sağa göre daha fazladır. Takke benzeri başlıklı saçları arkadan uzanan figür, büyük ama düzgün burunlu ve iri kulaklıdır. Sağ elinde yuvarlak bir nesne tutmaktadır. Ucu kıvrık ayakkabılar giymiştir. Sırtında halka askı bulunmasından ötürü amulet olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Karşılaştırma: Bittel 1957: Tafel 27.

Kaynakça: Muscarella 1974: 131, Çınaroğlu – Kutlu 1993: 703, Bilgi 2012: 422 Resim 1137,

Tarih: MÖ. 14. – 13. Yy



Kat. No: 5

Eser Adı: Pandantif Heykelcik

Buluntu Yeri: Boğazköy Çorum

Sergilendiği Yer: Anadolu Medeniyetleri Müzesi **Env. No:** 13164 Bo/70L

Malzeme: Altın

Ölçüler: Y. 1,8 cm D. 0,9 cm G. 1,5 cm.

Tanım: Tüm vücudu saran, ayakları açıkta bırakan, tek parça bir elbise giyen figür dikdörtgen bir kaidenin üzerinde oturur şekilde betimlenmiştir. Takke benzeri başlıklı saçları arkadan uzanan figür, kemerli geniş burunlu ve iri kulaklıdır. Kulaklarında yuvarlak düğme veya kurs şeklinde küpeler bulunmaktadır. Sağ elinde yuvarlak dipli, büyük yayvan bir kap tutmaktadır. Ucu kıvrık ayakkabılar giymiştir. Sirtında halka askı bulunmasından ötürü amulet olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Karşılaştırma: Muscarella 1974: 131

Kaynakça: Bittel 1957: Tafel 27.

Tarih:

MÖ.

15.-14.

Yy



Kat No: 6

Eser Adı: Oturan Tanrıça

Buluntu Yeri: Alaca Höyük Çorum

Sergilendiği Yer: Anadolu Medeniyetleri Müzesi **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Tunç

Ölçüler: Y. 5 G. 2,5 cm.

Tanım: Arkalıksız tahtında oturan figür başlıksız, iri kulaklı, yüzündeki yıpranmalardan sebep yüz hakkında fazla detay verilememektedir. Eserin başı hafif öne eğik durumdadır. Dirsekten bükülü sol kolu göğsüne dayalı, yine dirsekten bükülen sağ kol ise öne uzanmış ve el bilek kısmından kırılmıştır. Üstünde ayaklarına kadar uzanan bir kıyafet vardır sivri ayakkabıları öne doğru çıkıktır.

Karşılaştırma: Neve 1986: Resim 13 a-b, Bilgi 2012: 422.

Kaynakça: Emre 1993: Taf 23, 2-4, Bilgi 2012: 422.

Tarih: MÖ. 14.-13. yüzyıl



Kat No: 7

Eser Adı: Oturan Tanrıça

Buluntu Yeri: Boğazköy Çorum

Sergilendiği Yer: Çorum Müzesi **Env. No:** 1-21-84

Malzeme: Tunç

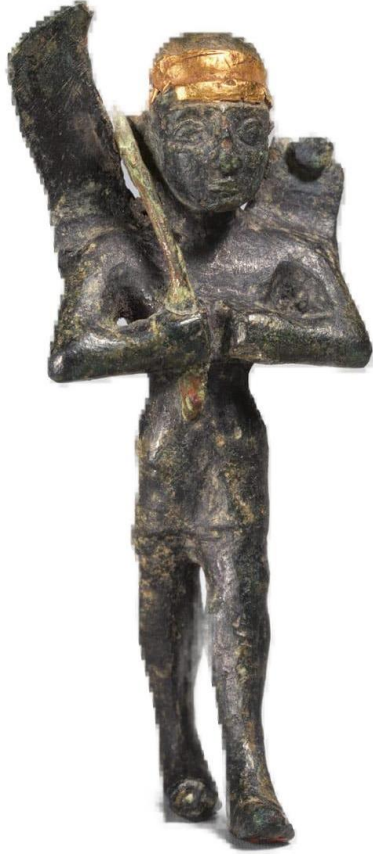
Ölçüler: Y.5,7 G. 2,6 cm.

Tanım: Arkalıksız tahtında oturan bir kadın figürü. Başlıksız, iri kulaklı , yüzündeki yıpranmalardan sebep yüz hakkında fazla detay verilemeyen eserin kolları önünde birleştirilmiş, üstünde ayaklarına kadar uzanan bir kıyafet vardır.

Karşılaştırma: Emre 1993: Taf 23, 2-4, Bilgi 2012: 422.

Kaynakça: Neve 1986: Resim 13 a-b, Bilgi 2012: 422.

Tarih: MÖ. 14.-13. yüzyıl



Kat No: 8

Eser Adı: Kanatlı İştar

Buluntu Yeri: Bilinmiyor

Sergilendiği Yer: Metropolitan Sanat Múzesi **Env. No:** 1990.255

Malzeme: Tunç ve Altın

Ölçüler: Y. 4,1 cm D. 1,8 cm G. 1,5 cm.

Tanım: Başında yuvarlak altın süslemeli bir başlık, üstünde kısa etek tarzı bir kıyafet ve ayaklarında ucu kalkık ayakkabılarla betimlenmiştir. Sol ayağı ilerde sağ ayağı geri durmuş hareket eder şekildedir. Sağ elinde, bir pala veya bir hiyeroglif sembolün eğrisiyle sonlandırılmış olabilecek, kısmen yok edilmiş bir çubuk tutar. Belki de bir selamet sembolüdür. Tanrı'nın omuzlarından orak şekilli kanatlar çıkmıştır. Sol kanadı kırıktır. Tanrıça İştar (şauşga) heykelciği olduğunu düşünmekteyiz.

Karşılaştırma: -

Kaynakça: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/327438>

Tarih: MÖ 14.- 13. yüzyıl



Kat No: 9

Eser Adı: Tanrıça Heykelciği

Buluntu Yeri: Alaca Höyük Çorum

Sergilendiği Yer: Anadolu Medeniyetleri Müzesi **Env. No:** 5680

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Y. 5,5 cm G. 2 cm.

Tanım: Ayakta duran heykelciğin disk şeklinde bir başlığı vardır. İri gözleri, burnu ve ağzı seçilebilmektedir. Sol eli göğüs üzerinde üçgen biçimde çizilmiş bir sembolün üzerindedir. Öne doğru uzatılan kolu omuz altından kırıktır. Ayaklarını kapatan uzun bir kıyafeti vardır.

Karşılaştırma:-

Kaynakça: Daltaban 1996: 68. Bilgi 2012: 419.

Tarih: MÖ. 14.-13. yüzyıl



Kat No: 10

Eser Adı: Kadın Başı

Buluntu Yeri: Boğazköy Çorum

Sergilendiği Yer: Çorum Müzesi **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Chlorit taşı

Ölçüler: Y.16 cm

Tanım: Disk şeklinde başlıkla betimlenmiş büyük boyutlu bir kadın heykelinin başı olduğu düşünülmektedir. Başlığının sağ üst kısmı zarar görmüştür. İri badem biçimli belirgin göz çukurları vardır. Yüksek ihtimal değerli taşlar veya kireç taşından applike gözleri bulunmaktaydı. Kulakları ve burnu irice belirtilmiştir. Dudakları ince ve tebessüm eder şekildedir.

Karşılaştırma: -

Kaynakça: Bittel 1984 Lev. 13-15, Darga 1992: 99, 95, Bilgi 2012: 425, Resim 1144

Tarih: MÖ. 14.-13. yüzyıl



Kat No: 11

Eser Adı: Amasya Heykelciği

Buluntu Yeri: Doğantepe Amasya

Sergilendiği Yer: Amasya Müzesi **Env. No:** A.64.1.1.

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Y. 21,5 cm

Tanım: Heykelin başında sivri konik şeklinde bir başlık bulunmaktadır. Figür sakalsız ve saçsızdır. Yüz hatları kaşları ve göz kapakları belirtilmiş şimdi boş olan göz çukurlarında değerli bir maden ya da taştan gözler konulmuş olmalıdır. Burun oldukça düz, dudaklar ince ve keskin tebessüm eder şekilde ve vakur bir duruşta ifade edilmiştir. Kıyafeti iki parçadan oluşmaktadır. İnce bir gömlek ve kısa bir eteklik kemerle birleştirilmiştir. Gömlek yakasında ve sırtında V şekilli kesitler vardır, sırtındaki V şekilli kesit sırtın ortasına kadar inmekte açıklıktan sırt çizgileri belli olmaktadır. Bele oturan kemer yüksek kenarlıklı birer yarım kavis halinde sona eren iki ucu arasında tam belirginleştirilmemiş bir toka bulunur, tokenin ortasından aşağıya doğru kemerin devamı niteliğindeki bir bant eteğin altına kadar sarmakta saçaklı bir izlenim vermektedir. Kısa eteklik vücuda oturur bir sıra düz şeritten sonra balık kılıcı şeklinde bir desenle süslenmiştir.

Karşılaştırma: Darga 1992: 102-104, 103, Bilgi 2012 410 – 411.

Kaynakça: Alp 1961: 191-216.

Tarih: MÖ 14.- 13. yüzyıl



Kat No: 12

Eser Adı: Tunç Heykelcik

Buluntu Yeri: Boğazköy

Sergilendiği Yer: Vorderasiatisches Müzesi **Env. No:** VA 04853

Malzeme: Tunç

Ölçüler: Y. 14,7 cm D. 4 cm G. 5.4 cm.

Tanım: Dolgun yanaklı, derin göz çukurları daha önce yerlerinde farklı bir materyalle dolu olduğunu gösterir. İri burun ve kulaklarla tipik Hititli biçimine uyar. Başta başlık yoktur, değerli bir madenden yapılmış ekleme bir parça olduğu düşünülebilir. Kısa boyunlu göğüs ve sırt kasları boynunda V şeklinde bir açıklık bırakılmış gömleğinin altından anlaşılabilir. Belirgin işlenmiş diz kapaklarını açıkta bırakan kısa etekliği düz ve sade betimlenmiştir. Beli iyice kavrayan alttan kancalı ve tokalı kemer bedenine oturan bu iki parça kıyafeti birleştirir şekilde görülür. Tek kolu olan heykelde bu kol yere paralel yukarı kaldırılmış ve eller yumruk şeklinde birleştirilmiştir. Diğer kol perçin yerinden çıkmış ve kaybolmuştur. Yürür pozisyonda betimlenen figürün ayaklarında Hititler için karakteristik olan ucu kıvrık ayakkabılar vardır.

Karşılaştırma: Alp 1961: 191-216.

Kaynakça: Darga 1992: 102-104, Bilgi 2012 410 – 411.

Tarih: MÖ 14.-13. yüzyıl



Kat No: 13

Eser Adı: Lazkiye Heykelciği

Buluntu Yeri: Lazkiye

Sergilendiği Yer: Louvre Múzesi **Evn No:** AO 11187

Malzeme: Tunç

Ólçüleri: Y. 15,5 cm D. 3,5 cm G. 5,5 cm.

Tanım: Ayakta yürür pozisyonda betimlenmiş erkek heykelciği. Dolgun yanaklı, derin göz çukurları vardır. İri burun ve kulaklarla tipik Hititli biçimine uyar. Başta başlık yoktur, değerli bir madenden yapılmış eklene bir parça olduğu düşünülebilir. Bele kadar uzanan şeritlerle örgü şeklinde gösterilen saçları vardır. Kulağında düğme şeklinde bir küpe gözlenmektedir. Kısa boyunlu göğüs ve sırt kasları boynunda açıklık bırakılmış gömleğinin altından anlaşılabilir. Belirgin işlenmiş diz kapaklarını açıkta bırakan kısa etekliği yatay bantlarla ve balık kılçığı şeklinde süslenmiştir. Beli iyice kavrayan alttan kancalı ve tokalı kemer bedenine oturan iki parça kıyafeti birleştirir ve eteğin ucuna kadar uzanan bir hat çizer. Kolları olmayan heykel yürür pozisyonda betimlenmiş ayaklarında Hititler için karakteristik olan ucu kıvrık ayakkabılarla gösterilmiştir.

Karşılaştırma: Alp 1961: 191-216.

Kaynakça: Darga 1992: 102-104, 103, Bilgi 2012 410 – 411.

Tarih: MÖ.1550 – 1150



Kat No: 14

Eser Adı: Heykelcik

Buluntu Yeri: Sakçagözü Gaziantep

Sergilendiği Yer: Adana Müzesi **Env. No:** 5.25.1975

Malzeme: Kırmızı Bakır Alaşım

Ölçüler: Y. 21,6 cm

Tanım: Ayakta yürür pozisyonda heykelciğin sol ayağı önde sağ ayağı arkadadır. Kollar dirsekten bükülmüş öne doğru uzanır, eller yumruk şeklinde sıkılmış artık var olmayan nesnelere tutar şekildedir. Yuvarlak oval yüz; içi boş badem şekilli gözler, kalın kaşlar, etli yanaklar ve dar bir alında çıkıntı yapan iri bir burun ile hafif tebessüm eder ince dudaklar şeklinde tasvir edilmiştir. Baş kulak koruyucu konik bir miğfer ile örtülmüştür. Yüz ve boynun altın varak kaplaması korunmuştur. Büyük gözler bir zamanlar kakılmışsa bile folyonun altında bir iz kalmamıştır. Gevşek bir şekilde bükülmüş bir şeritten düzleştirilmiş uçları dışa doğru yuvarlanmış gümüş boyunda görülmektedir. Uzun üçgen gövde, hafif belirgin köprücük kemikleri ile oldukça düz bir şekilde modellenmiştir. Omuzlar geniş, sol omuz sağdan daha yüksektir. Sol elin baş parmağı diğerlerinden açıkça tasvir edilen parmaklardan ayrılmıştır. Gövdenin arkası kürek kemikleri arasından bele kadar uzanan bir çöküntü dışında modellenmemiştir. Figür geniş bir kemer ya da kuşakla tutturulan kısa, dar sade bir etek giymektedir. Bacaklar dizlere kadar ince, dizlerin altında baldır kısmında yuvarlak şekilde kalıplanmıştır. Ayak parmakları görülebilmektedir.

Karşılaştırma: Özgen-Summers 1993: 109-110.

Kaynakça: Özgen-Summers 1993: 109-110, Bilgi 2012: 411, 1094.

Tarih: Bilinmiyor



Kat No: 15

Eser Adı: Heykelcik

Buluntu Yeri: Sakçagözü Gaziantep

Sergilendiği Yer :Gaziantep Müzesi **Env. No:** 13.1.75

Malzeme: Bronz, Altın, Gümüş

Ölçüler: Y. 17,5 cm

Tanım: Ayakta yürür pozisyonda heykelciğin sol ayağı önde sağ ayağı arkadadır. Oval yüz; içi boş badem şekilli gözler, kalın kaşlar, etli yanaklar ve dar bir alında çıkıntı yapan iri bir burun ile hafif tebessüm eder ince dudaklar şeklinde tasvir edilmiştir. Baş kulak koruyucu konik bir miğfer ile örtülmüştür. Yüz ve boynun altın varak kaplaması korunmuştur. Gevşek bir şeklide bükülmüş bir şeritten düzleştirilmiş uçları dışa doğru yuvarlanmış gümüş boyunda görülmektedir. Uzun üçgen gövde, hafif belirgin köprücük kemikleri ile oldukça düz bir şekilde modellenmiştir. Omuzlar geniş, sol omuz sağdan daha yüksektir. Kollar yatay olarak öne doğru uzatılmış ve eller sıkılı yumruk biçiminde ve deliklidir. Geniş bir kemer ya da kuşak karnına bağlanmış ve etek kısa, dar şeritlerle süslenmiştir. Belinden sarkan kemere tutturulmuş hançeri vardır. Bacaklar dizlere kadar ince, dizlerin altında baldır kısmında yuvarlak şekilde kalıplanmıştır. Ayak parmakları görülebilmektedir.

Karşılaştırma: Özgen-Summers 1993: 109-110,

Kaynakça: Özgen-Summers 1993: 109-110, Gaziantep Müze Müdürlüğü

Tarih: Bilinmiyor



Kat No: 16

Eser Adı: Savaşçı Heykelciği

Buluntu Yeri: Kadıkalesi

Sergilendiği Yer: Aydın Müzesi **Env. No:** 6097

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Y. 7.8

Tanım: Heykelciğin yüksekliğine kıyasla uzun sayılabilecek konik başlık kabartma bir bantla ayrılır. Konik başlığın altındaki yuvarlak yüzde kulakları oldukça büyük ve kepçe şeklinde kıvrıktır. Gözleri iri-patlak, burun da büyüktür. Başlığının arkasında at kuyruğu şeklinde bele doğru uzanan saçları vardır. Boyun düz olmayıp hafif bir kavisle uzanmaktadır. Eserin üçgene benzeyen gövdesinde kısa kollu bir giysi dikkat çeker. Gövdenin alt yarısında etek şeklindeki giysinin altından görünen bacaklardan soldaki önde, sağdaki ise geride gösterilmiş ve böylece hareket sağlanmıştır. Heykelcik adım atarak yürür vaziyettedir. Kasık kısmına kadar bacağın hareketi hem önden hem arkadan gösterilmiştir. Bacaklar düz bırakılmamış diz kapağının alt bölümüne tombulluk da verilmiştir. Heykelcik sağ eli havada bir nesne tutuyor olmalıdır. Sağ kolun dirsek çıkıntısı da seçilebilmektedir. Öne doğru uzatılan diğer elin durumu uç kısmındaki oksitlenmeden dolayı tam olarak anlaşılammakla fakat yukarıya doğru kıvrılmış olduğu söylenebilir.

Karşılaştırma: Darga 1992: 102-104, Bilgi 2012 410 – 411.

Kaynakça: Akdeniz 2004: 25-26.

Tarih: MÖ. 15.-14. yüzyıl



Kat No: 17

Eser Adı: Konya Heykelciği

Buluntu Yeri: Konya

Sergilendiği Yer: Tübingen Üniversitesi Müzesi **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Y. 14,5 G. 6 cm

Tanım: Yürür pozisyonda kısa kıyafetli hatları diğer örneklere nazaran daha yuvarlak işlenmiş başı, iri burnu, iri kulaklı; sağ eli havada, sol eli ileri uzanmış erkek heykelciği. Vücudun üst kısmında kıyafet seçilemese de belin aşağısında kalça hizasında kısa eteklik görülmekte. Ayaklarının altında bir yere monte edildiğini gösteren metal uzantılar seçilebilmektedir.

Karşılaştırma:-

Kaynakça: Bittel 1976: 331 147, Darga 1992: Bilgi 2012: 412, 1102.

Tarih: MÖ. 14.-13. yüzyıl



Kat No: 18

Eser Adı: Tokat Heykelciği

Buluntu Yeri: Aktepe, Tokat

Sergilendiği Yer: Tokat Müzesi **Env. No:** 75.67.1-2743

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Y. 14,4 cm G. 3,7cm.

Tanım: Ayakta yürür pozisyonda tasvir edilmiş bir heykelcik. Fazla uzun olmayan konik şekilli başlığının ön kısmının alt kenarlarında ince bir bant vardır. Kaşları yay gibi olup burnunun üst kısmında birleşmektedir. Oval ve iri betimlenmiş gözlerinin içi hafif çukur gibidir. Burnu iri ve düzdür. Dudakları ince, ağız hafif açıktır. Kulakları kabartma şeklinde ve dışa çıkıktır. Boynu ince ve uzun, omuzları geniş ve yuvarlak hatlıdır. Vücudun üst kısmı üçgen şekilli olup bele doğru daralmıştır. Göğüsleri hafif belirgin yuvarlak çıkıntı şeklindedir. Beli dar kalçası geniştir. Sol kolu dirsekten bükülmüş ileri uzatılmıştır, sağ kolu dirsekten bükülmüş hafif arkaya doğru eğik durumda yukarı kaldırılmıştır. Ellerinin parmakları birleştirilerek yumruk oluşturulmuş, ellerinde yuvarlak şekilde delikler bulunmaktadır. Gövdesinin üst kısmında herhangi bir kıyafet belirtisi olmamakla birlikte gövdenin alt kısmında kalçasına kadar inen dizleri açıkta bırakan kısa bir etek vardır, diz kapakları yuvarlak şekilli birer çıkıntı olarak belirtilmiştir. Sol bacak hafif öne, sağ bacak ise geriye uzatılmıştır. Ayakları düzdür, ayaklarının altında ince ve dikdörtgen şekilli uzantılar bulunmaktadır. Kalıp döküm tekniğinde üretilip sonrasında gövdesinin ön ve arka kısmının dövme tekniği ile düzleştirildiği anlaşılmaktadır. Boynun arka kısmı, gövdenin iki yanında ve bacaklarının arkasında ince yivler bulunmaktadır.

Karşılaştırma: Özgüç 1949: 49, Darga 1992: 110,

Kaynakça: Ekiz 2003: 357, Bilgi 2012: 412, 1103.

Tarih: MÖ. 14.-13. Yüzyıl



Kat No: 19

Eser Adı: Heykelcik

Buluntu Yeri: Karaşehir Kütahya

Sergilendiği Yer: Louvre Müzesi **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Bronz

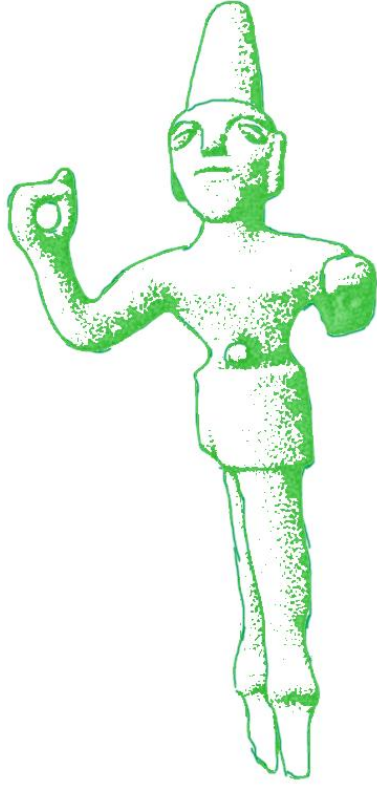
Ölçüler: Y. 9 cm.

Tanım: Ayakta yürür pozisyonda tasvir edilmiş kısa kıyafetli erkek heykelciği. Yüzde iri gözler, düzgün bir burun, dolgun dudaklar iri kulaklarla tasvir edilmiş. Heykel alışık olunmuş sivri başlıktan farklı olarak başta toplanan top gibi saç(?) ya da o tarz bir başlıkla görülür. Sağ eli havada pazısında bir takı bulunur. Sol el dirsekten bükülmüş öne uzanmaktadır. Belinde bıçak kabzası şeklinde bir figür vardır. Ayaklarının altında bir yere monte edildiğini gösteren uzantılar mevcuttur. Yuvarlak hatlarda yapılmış gibidir.

Karşılaştırma: Ekiz 2003: 357.

Kaynakça: Bilgi 2012: 412, 1105.

Tarih: Hitit



Kat No: 20

Eser Adı: Heykelcik

Buluntu Yeri: Konya

Sergilendiği Yer: Louvre Müzesi **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Y. 9 cm

Tanım : Ayakta yürür pozisyonda tasvir edilmiş kısa kıyafetli erkek heykelciği. Yüzde badem biçimli gözler, düzgün bir burun, çizgi gibi dudaklar iri kulaklarla tasvir edilmiş. Heykel sivri bir başlıkla görülür. Sağ eli havada yumruk biçimli ve ortası delikken, sol el dirsekten bükülmüş öne uzanmaktadır. Belinde bıçak kabzası şeklinde bir figür vardır. Ayaklarının altında bir yere monte edildiğini gösteren uzantılar mevcuttur. Bel ve etek kısımlarında hatlarda bir farklılık var gibi görünür.

Kaynakça: Bilgi 2012: 412, 1104.

Tarih: Hitit



Kat No: 21

Eser Adı: Heykelcik

Buluntu Yeri: Hatay

Sergilendiği Yer: Alanya Müzesi **Env. No:** 1.11.93

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Ulaşılamadı

Tanım: Ayakta ayakları daha önde vücut biraz daha geride görünen heykelcik sivri başlıklı, kısa etekli sağ eli havada, elinde şekli bozulmuş metal bir eserle bulunmuştur. Sol eli dirsekten bükülmüş ileriye bakmakta ve bileklerinde iki sıra bileklik görülmektedir. İri burun, kulak ve gözlere, kalın uzun bir boyna sahiptir. Belindeki kemer alışık olunan kemerlerden farklı daha kalın işlenmiş ve altındaki genellikle kısa çizgiyle bile olsa gösterilen eteklik burada çok belirgin değildir.

Karşılaştırma: Ekiz 2003: 357.

Kaynakça: Müze Rehberi 1995: 15.

Tarih: MÖ. 14.-13. Yüzyıl



Kat No: 22

Eser Adı: Altın Varaklı Heykelcik

Buluntu Yeri: Bilinmiyor

Sergilendiği Yer: Vorderasiatisch Müzesi **Env. No:** VA 02717

Malzeme: Bronz, Altın

Ölçüler: Y. 18 cm

Tanım: Ayakta durur vaziyette tasvir edilmiş heykelcik bronz üstü altın kaplamadır. Belden aşağısında kapla kısmı soyulmuştur. Bacaklar bitişik şekilde işlenmiş heykelin arka kısmı düzleştirilmiştir. Kollarda vücudun aksine hareket kazandırılmış gövdeden bağımsız dirseklerden kırılarak sağ kol öne, sol kol yana uzatılmıştır. Eller kırıktır ve kollarda da altın kaplamada yer yer soyulmalar gözlenmektedir. Başında konik tipli bir başlık bulunan heykelciğin başlığının uc kısmı düzleştirilmiştir. Karakteristik Hititli biçeminde olan yüz altın plakaya kazınma tekniğiyle işlenmiştir.

Karşılaştırma:-

Kaynakça: Vorderasiatisch Müze Müdürlüğü

Tarih: Hitit



Kat No: 23

Eser Adı: Altın Serpuşlu Gümüş Heykelcik

Buluntu Yeri: Satın alınma

Sergilendiği Yer: Anadolu Medeniyetleri Müzesi **Env. No:** 10-01-1997

Malzeme: Gümüş ve Altın

Ölçüler: Y. 4,4 cm G. 1,4 cm.

Tanım: Sağ ayağı arkada, sol ayağı önde adım atar şekilde ayakta duran bir erkek tasviridir. Başında altın plaka ile kaplanmış sivri konik bir başlığı vardır. Geniş yüzünde iri bir buruna, belli belirsiz çukurlar şeklinde işlenmiş gözler ve ağıza sahiptir. İri kulakları ve kulaklarının hemen altından başlayan ve çenesini saran sakal kabartısı yer almaktadır. Gövdesi ve başına göre uzun ve kalın olan boynu dar ve düşük omuzlarla birleşmektedir. Kolları gövdeye bitişik dirseklerden kıvrılarak göğüste çaprazlama birleştirilmiştir. Sağ elinde, sol omzuna dayalı ucu kıvrık bir asa tutmaktadır. Sol elinde ise tuttuğu obje aşınmalardan kaynaklı olarak tam anlaşılamamaktadır. Dizlerinin üstünde biten vücudunun üst kısmı oturan etek kısmına doğru genişleyen tek parça bir kıyafet giydiği düşünülmektedir çünkü belinde kemer izine rastlanmamıştır. Kıyafetin etek kısmının önünde boyuna ve enine çizgilerle oluşturulmuş kare kabartma süslemeler oluşturulmuştur. Adım atar pozisyondaki bacaklarında diz ve baldırlar belirgin işlenmiştir. Ucu kıvrık ayakkabılar giymektedir. Sağ ayakkabının ucu sol ayak topuğuyla birleşmiş ve sol ayakkabının ucu yukarıya dönmüş ve fazla kıvrılmıştır. Heykelciğin sırt kısmında kürek kemiklerinin arasındaki dikey askı deliği amulet olarak kullanıldığını gösterir.

Karşılaştırma: -

Kaynakça: Kulaçoğlu 2000: 125-130.

Tarih: MÖ. 15.- 14. yüzyıl



Kat No: 24

Eser Adı: Ahurhisar Heykelciği

Buluntu Yeri: Afyonkarahisar

Sergilendiği Yer: Afyonkarahisar Müzesi **Env. No:** 10393

Ölçüler: Y. 31,5 cm

Malzeme: Tunç

Tanım: Takkeli savaşçı giyimli boynuzlu heykelcik(?). V yakalı kemerli, kısa etekli, kalıp yuvalı, yuvalar derin hatlı, hatlar içinde beyaz macun ve kulak üstünde altın çengel parçası kalmıştır. Kollar omuzdan, ayaklar dizden, boynuzlar kulak yanından kırılmış ve ele geçmemiştir. Heykelcik bronz döküm olup içi kurşun dolguludur. Kulak üzerindeki altın çengelden dolayı altın süslemeli olduğu sanılmaktadır. Hitit çağına ait en büyük bronz heykelciktir. Heykelin tahribat oranı yüksek olduğu için ayrıntıları seçmek zor olsa da badem biçimli gözler, iri bir burun seçilebilmektedir.

Karşılaştırma: -

Kaynakça: İlaşlı 1992: 267.

Tarih: MÖ 14.- 13. Yüzyıl



Kat No: 25

Eser Adı: Gözlükule Heykelciği

Buluntu Yeri: Tarsus Gözlükule

Sergilendiği Yer: Adana Müzesi **Env. No:** 2823

Malzeme: Dağ Kristali

Ölçüler: Y. 6 cm

Tanım: Dağ kristalinden yapılmıştır. Sivri uçlu konik başlığında tahribatlar gözlenir. Başındaki oyuklardan değerli bir madenle kaplandığı söylenebilir. Yuvarlak badem biçimli gözleri, iri olarak belirtilmiş kulakları ve burnuyla klasik bir Hititli biçimini yansıtır. Uzun giysili olarak tasvir edilmiştir. Vücudun tek parça blok işlenişi Alaca Höyük başsız heykeline benzer.

Karşılaştırma: Baltacıoğlu 1995b: 41-54.

Kaynakça: Goldman 1952: 129-133. Plate XXV fig. 1 Uzunoğlu 1983: 242, A647.

Tarih: MÖ. 14.-13. yüzyıl



Kat No: 26

Eser Adı: Malatya Heykelciği

Buluntu Yeri: Malatya

Sergilendiği Yer: Sadberk Hanım Müzesi **Env. No:** HK.2116

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Y. 5,8 cm.

Tanım: Başında sivri konik şekilli başlığı, üzerinde ayaklara kadar inen uzun bir kıyafeti vardır. Klasik Hititli yüz biçeminde badem gözlü, iri kulaklı ve burunlu ince keskin dudaklı olarak tasvir edildiği seçilebilmektedir. Kalın boynu kısa, saçlar gür ve başlığının altından kalın bir bant halinde incelerek bele kadar uzanmaktadır. Kolları öne kıvrık, elleri göğüs hizasında birleştirilmiştir. Belden aşağısı dört yüzlü bir kaide gibi işlenmiştir.

Karşılaştırma :

Kaynakça: Sadberk Hanım Müzesi Envanteri

Tarih: MÖ. 14.-13. Yüzyıl



Kat No: 27

Eser Adı: Oturan Erkek Heykelciği

Buluntu Yeri: Alaca Höyük Çorum

Sergilendiği Yer: Anadolu Medeniyetleri Müzesi **Env. No:** 9737

Malzeme: Fildişi

Ölçüler: Y. 3,9 cm G. 1.7 cm.

Tanım: Dizlerinin üzerinde ayak baş parmaklarından destek alarak duran mısır tarzında, oturan bir erkek tasviri. Kısa kesimli saçları, yuvarlak oyuk gözleri, düzgün bir burnu ve ince dudakları vardır. Üzerinde tek parça uzun bir kıyafet bulunan figürde bel kısmında süslü önünden uzanan bir kemer görülür. Sağ eli dizinde parmakları seçilebilmekte, sol eli ise sağ omzunu tutmaktadır.

Karşılaştırma: -

Kaynakça: Akok-Koşay 1966, 181,182 pls 30-31; Al. i. 14.

Tarih: MÖ. 14.-13. Yüzyıl



Kat No: 28

Eser Adı: Troya Heykelciği

Buluntu Yeri: Troya annakkale

Sergilendiği Yer: anakkale Müzesi **Env. No:** 8058

Malzeme: Bronz

Ölüler: Y. 10,2 cm G.4,2 cm.

Tanım: Heykelcik sağ elini dirsekten kırıp ne uzatmış ve elini yumruk şeklinde sıkımmış. Sol elini ise göğsüne koymuştur. İri burulu, iri kulaklı ve iri gzlı olması karakteristik Hitit slubundadır. stndeki kıyafetler seçilememektedir.

Karşılaştırma: -

Kaynakça: Bilgi 2012: 413, 1108

Tarih: Geç Tunç ağı



Kat No: 29

Eser Adı: Efes Heykelciği

Buluntu Yeri: Efes

Sergilendiği Yer: Özel Koleksiyon **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Ulaşılamadı

Tanım: Öne doğru eğik formda, üç ayaklı bir şeyin üstünde duran bir kabı tutan uzun kıyafetli bir adam tasviridir. Saçları alışık olunan tarzın ötesinde kısadır. Badem biçimli gözleri, burun hizasında kavis yapan kaşları ve delikli iri kulaklarıyla görülmektedir.

Karşılaştırma: -

Kaynakça: Hanfmann 1962: 1,2,4

Tarih: MÖ. 14.13. yüzyıl



Kat No: 30

Eser Adı: Alaca Höyük Başsız Heykel

Buluntu Yeri: Alaca Höyük Çorum

Sergilendiği Yer: Alaca Höyük Müzesi **Env. No:** 1-1102-74

Malzeme: Kalker

Ölçüler: Y. 2.10 m.

Tanım: Başı boynu ve omuzları eksiktir. Masif olarak yontulmuş heykelin kıyafeti yere kadar uzanmaktadır. Dirsekten kıvrılan kolları göğüs üzerine doğru kaldırılmıştır. Fakat dirsekler aynı hizada değildir. Sağ elinin sol elinden daha yukarda tutulduğunu düşündürmektedir. Sağ kolu kıyafetin altında kalırken, kıyafetin yandan uzanan parçasıyla öne kıvrık sol kolu örtülmüştür. Elinde asa veya mızrak tutuyor olabilir. Arka kısmı az işlenmiş olduğundan arkadan görülmeyecek bir alanda bulundurulduğu düşünülmektedir.

Kaynakça: Baltacıoğlu 1995b: 41-54.

Tarih: MÖ. 13. yüzyıl



Kat No: 31

Eser Adı: Altın Tanrı

Buluntu Yeri: Yozgat

Sergilendiği Yer: Louvre Müzesi **Env. No:** AO 9647

Malzeme: Altın

Ölçüler: Y. 3.8cm G. 1.3 cm D. 1.3 cm.

Tanım: Sol ayağı önde, sağ ayağı arkada adım atar şekilde ayakta duran bir erkek tasviri. Konik biçimli sivri başlığında çok sayıda boynuz bulunmaktadır. Geniş bir yüz, iri yassı burun, büyük belirgin gözler, irice kulaklar ve çizgi gibi bir ağız ile tam Hitit tipolojisine uygun bir eserdir. Saçları arka taraftan başlığının arkasından sırtına dökülmektedir. Kolları dirsekten kıvrılarak aynı eşitlikte göğüs hizasında birleştirilmiş, küt ellerinde bir tür asa tutmaktadır. Kısa giysisinin etek kısımlarında ve başlığında dikey çizgilerle süslemeler görülmektedir. Sivri uçlu ayakkabılarının neredeyse diz kapağına kadar uzandığı görülmektedir. Sırtında kürek kemiklerinin arkasındaki bozulmalardan burada amulet olarak kullanılması için bir halka askı olduğu düşünülmektedir. Amulet olarak kullanılması, başlığında yer alan çok sayıdaki tanrısallık sembolü olan boynuzdan, heykelciğin yüksek rütbeli bir tanrının kuvvetle muhtemel Tanrı Şarruma'nın Heykelciği olabileceğini düşünmekteyiz.

Karşılaştırma: Darga 1992: 103; Akurgal 2015: 248 .

Kaynakça: Darga 1992: 103; Akurgal 2015: 248;
<https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010123028> 23.03.2022.

Tarih: MÖ 14.- 13. yüzyıl



Kat No: 32

Eser Adı: Altın Tanrı

Buluntu Yeri: Boğazköy Çorum (?)

Sergilendiği Yer: British Müzesi **Env. No:** 1939,0610.1

Malzeme: Altın

Ölçüler: Y. 3.94 cm G. 1,25 cm.

Tanım: Sol ayağı önde, sağ ayağı arkada adım atar şekilde ayakta duran bir erkek tasviri. Konik biçimli sivri başlığında çok sayıda boynuz bulunmaktadır. Geniş bir yüz, iri yassı burun, büyük belirgin gözler, dudaklar ve çıkık bir çenesi vardır. İri kulaklarında düğme şeklinde bir küpe olduğu düşünülmektedir. Saçları arka taraftan başlığının arkasından sırtına dökülmektedir. Kolları dirsekten kıvrılarak aynı eşitlikte göğüs hizasında birleştirilmiş, ellerinde bir tür asa tutmaktadır. Kısa giysisinin etek kısımlarında ve başlığında dikey çizgilerle süslemeler görülmektedir. Sivri uçlu ayakkabılarının neredeyse diz kapağına kadar uzandığı anlaşılır. Sırtında kürek kemiklerinin arkasında bir halka askı amulet olarak kullanıldığını göstermektedir. Amulet olarak kullanılması, başlığında yer alan çok sayıdaki tanrısallık sembolü olan boynuzdan, heykelciğin yüksek rütbeli bir tanrının kuvvetle muhtemel Tanrı Şarruma'nın Heykelciği olabileceğini düşünmekteyiz.

Karşılaştırma: Darga 1992: 103; Akurgal 2015: 248.

Kaynakça: Darga 1992: 103; Akurgal 2015: 248;
https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1939-0610-1 23.03.2022.

Tarih: MÖ 1400 - 1200



Kat No: 33

Eser Adı: Dövklek Heykelciği

Buluntu Yeri: Dövklek Şarkışla Sivas

Sergilendiği Yer: Anadolu Medeniyetleri Müzesi **Env No:** 8825

Malzeme: Tunç

Ölçüler: Y. 11.4 cm.

Tanım: .Sol ayak önde, sağ ayak arkada ileri adım atar şekilde ayakta duran erkek figürü. Konik şeklindeki sivri başlığının iki yanında öne doğru kıvrılan birer boynuz bulunmaktadır sol taraftaki boynuz daha aşağıya düşmüştür. Kareye benzeyen yüz yapısında çıkık elmacık kemikleri ve iri burnu belirgindir. Çenesi dolgun ve sakalsızdır. Uzun bir boynu vardır. Başlığının arkasından uzanan saçları belin üstüne kadar üçgen şeklinde uzanır. Kulaklarında küpeler seçilebilmektedir. Üstünde ince göğüs kaslarının ve vücut hatlarını ortaya çıkartan bir kıyafet vardır. Kıyafetin varlığı mide üstündeki bir düğmeden anlaşılmaktadır. Kısa eteğinin ucunda çizgi boyunca enlice bir şerit vardır. Sağ kolu dirsekten yukarı doğru kıvrılmış sanki bir şey atmış gibi görünmesine sebep olmaktadır. Sağ kolu ise dirsekten kıvrılmış ve öne doğru uzatılmıştır. Ellerinde daha önce var olan fakat şuanda mevcut olmayan aletlerin tutulduğunu gösteren delikler fark edilmektedir. Ayakları ve kollarının tasviri heykele canlılık katmaktadır. Heykelin ayaklarında ucu kıvrık ayakkabılar vardır. Ayaklarının altında bir yere monte edildiğini gösterir sivri çıkıntılar görülmektedir.

Karşılaştırma: Darga 1992: 102-104, 103, Bilgi 2012 410 – 411.

Kaynakça: Özgüç 1949: 49.

Tarih: MÖ 15. yüzyıl



Kat No: 34

Eser Adı: Dağ Tanrısı Heykelciği

Buluntu Yeri: Boğazköy

Sergilendiği Yer: Anadolu Medeniyetleri Müzesi **Env. No:** 136-1-64

Malzeme: Fildişi

Ölçüler: Y. 3,6 cm.

Tanım: Fildişinden yapılmıştır. İri gözkapakları, sivri kalkık uçlu burnu, ve sakallıdır Sivri konik şekilli başlığında hem yanlardan, hem de önden boynuzlarla gösterilmiştir. Arkadan başlığının devamında uzun saçları görülebilir. Başlığının altından taşan uzun ve iri betimlenmiş kulakları vardır. Kolları yüzünün önünde elleriyle çapraz oluşturacak şekilde kavuşturulmuştur. Altı dağ sırasıyla süslenmiş aşağıya doğru konik şekilde genişleyen bir etekle tasvir edilmiştir.

Karşılaştırma: -

Kaynakça: Bittel 1957: 29-31.

Tarih: MÖ 14. yüzyıl



Kat No: 35

Eser Adı: Mut Heykelciği

Buluntu Yeri: Mut Karaman

Sergilendiği Yer: Karaman Müzesi **Env. No:** 2626

Malzeme: Tunç

Ölçüler: Y. 7,5cm G. 2,7 cm.

Tanım: Ayakta yürür şekilde görünen heykelcik kısa eteklikli sağ eli havada elinde bir şey tutar gibi eli kapalı, sol eli dirsekten bükülmüş ileriye bakmakta. İri burun, kulak ve gözlere sahip. Başında sivri külah benzeri başlığının ön tarafında boynuz benzeri dört kabartma mevcut. Başlığın alt kısmında geniş bir bant kuşağı görülmektedir. Heykelin saçları başlığının altından bele doğru incelerek uzanmaktadır.

Karşılaştırma: Darga 1992: 102-104, 103, Bilgi 2012 410 – 411.

Kaynakça: Akurgal 2015: 253. Bilgi 2012: 412, 1100

Tarih: MÖ. 14.-13. Yüzyıl



Kat No: 36

Eser Adı: Tanrı Heykelciği

Buluntu Yeri: Boğazköy Çorum

Sergilendiği Yer: Çorum Müzesi **Env. No:** 1-545-84

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Y. 3,9 cm G. 1,4 cm.

Tanım: Bir platform üzerinde ayakta durur vaziyette önü kısa arkası uzun bir kıyafet giymiş şekilde tasvir edilen heykelciğin sivri başlığı uç kısmında bir hayvan tasviri ile son bulur. Sakallı ve iri kulaklı, elleri göğüs hizasında birleştirilmiş. Sırtındaki yuvarlakta amulet olarak kullanıldığı düşünülse de ayakta durduğu platformun altında bir yere monte edilmesi için yapılan uzantılardan vardır.

Karşılaştırma: -

Kaynakça: Daltaban 1996: 75, Bilgi 2012: 415, 1114.

Tarih:



Kat No: 37

Eser Adı: Tanrı Bes Heykelciği

Buluntu Yeri: Alaca Höyük Çorum

Sergilendiği Yer: Anadolu Medeniyetleri Müzesi **Env. No:**13186

Malzeme: Kemik

Ölçüler: Y. 4.9,cm G. 3.5. cm

Tanım: Tanrı Bes heykelciği gri bej renkli kemikten yapılmıştır. Dizlerinin üstünde durmuş bacakları yanlara açık ve elleri bacaklarının üzerinde kasık çevresine yerleştirilmiş. Cinsel organı belirginleştirilmiş heykelciğin dizlerinde ve vücut kaslarında, yüz hatlarında kesi ve hafif kabartmalar görölmektedir.

Karşılaştırma: -

Kaynakça: Kulaçoğlu 1992: 201.

Tarih: MÖ. 14.- 13. Yüzyıl



Kat No: 38

Eser Adı: Heykelcik

Buluntu Yeri: Bilinmiyor

Sergilendiği Yer: British Müzesi **Env. No:** 1989,0513.1

Malzeme: Bakır

Ölçüler: Y. 6,9 cm G. 3.8 cm.

Tanım: Bakır alaşımlı bir Hitit tanrısı heykelciği, bir boğanın sırtında uzun bir başlık giymiş - muhtemelen fırtına tanrısı.

Karşılaştırma: Bilgi 2012: 420

Kaynakça: https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1989-0513-1
23.03.2022

Tarih: MÖ. 1600-1200



Kat No: 39

Eser Adı: Heykelcik

Buluntu Yeri: Bilinmiyor

Sergilendiği Yer: Haluk Per Müzesi **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Y. 7,1 cm

Tanım: Bir hayvanın sırtında başlık giymiş Tanrı Heykelciği. Detayların çok seçilemediği figür daha stilize şekilde yapılmıştır.

Karşılaştırma: Bilgi 2012: 420, 1126.

Kaynakça: Bilgi 2012: 420, 1125.

Tarih: Ulaşılamadı



Kat No: 40

Eser Adı: Heykelcik

Buluntu Yeri: Bilinmiyor

Sergilendiği Yer: Haluk Per Müzesi **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Y. 6,1 cm

Tanım: Bir hayvanın sırtında sivri başlık giymiş Tanrı Heykelciği. Detayların çok seçilemediği figür daha stilize şekilde yapılmıştır fakat irice burnu seçilebilmektedir. Figürün altında bulunan hayvanın ön ve arka ayakları ortada birleştirilmiştir.

Karşılaştırma: Bilgi 2012: 420, 1126.

Kaynakça: Bilgi 2012: 420, 1127.

Tarih: Ulaşılamadı



Kat No: 41

Eser Adı: Heykelcik

Buluntu Yeri: Bilinmiyor

Sergilendiği Yer: Haluk Per Müzesi **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Y. 6,6 cm

Tanım: Bir hayvanın sırtında sivri kısa başlık giymiş Tanrı Heykelciği. Detayların çok seçilemediği figür daha stilize şekilde yapılmıştır fakat iri gözler, yassı bir burun ince dudaklar seçilebilmektedir. Figürün sağ eli havada gibidir ve belinde kemer çizgileri görülmektedir.

Karşılaştırma: Bilgi 2012: 420, 1127.

Kaynakça: Bilgi 2012: 420, 1126.

Tarih: Ulaşılamadı



Kat No: 42

Eser Adı: Heykelcik

Buluntu Yeri: Bilinmiyor

Sergilendiği Yer: Haluk Per Müzesi **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Y. 6,7 cm

Tanım: Bronz saplama çivisi üzerinde uzunca bir platformda birbirinin eşi dört adet heykelcik. Sivri konik başlıklı iri yuvarlak gözler büyük burun ve kulaklar ince dudaklar ve çene hattı belirgin işlenmiş figürlerin kollar dirsekten bükülmüş ve öne uzatılmıştır. Beldeki kemerler ve diz hizasındaki etekler görülmektedir.

Karşılaştırma:-

Kaynakça: Bilgi 2012: 418, 1124.

Tarih: Ulaşılamadı



Kat No: 43

Eser Adı: Bronz Figür

Buluntu Yeri: Alishar Höyük Yozgat

Sergilendiği Yer: Anadolu Medeniyetleri Müzesi **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Y. 6,5 cm.

Tanım: Önceden hazırlanmış bir kalıba döküm tekniği ile yapılmıştır. Başında konik şekilli külaha benzeyen bir başlık vardır. Yüz hatları çok seçilememekle birlikte gözleri ufak ve yuvarlak şekilli birer delik halindedir. Kulakları büyüktür. Yanlara açılmış kolları dirsekten bükülmüş durumda ileri uzatılmıştır.

Karşılaştırma: Bilgi 2012: 418, 1123.

Kaynakça: Osten 1937: 192 fig. 230, e 1612.

Tarih: MÖ. 15.-14. Yüzyıl



Kat No: 44

Eser Adı: Bronz Figür

Buluntu Yeri: Bilinmiyor

Sergilendiği Yer: Haluk Per Müzesi **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Y. 10 cm

Tanım: Önceden hazırlanmış bir kalıba döküm tekniği ile yapılmıştır. Çift figürlü uç kısımdan birleşmiş ve çivi formunda bitmiştir. Başlarda kısa konik şekilli başlıklar vardır. Gözleri ufak ve yuvarlak şekilli burunlar iride dudaklar dolgundur. Kulaklar delik şeklinde ve içlerinde yuvarlak metal halkalar durmaktadır. Yanlara açılmış kollar ortada birleşmiş diğer kollar yanlara uzatılmıştır.

Karşılaştırma: Osten 1937: 192 fig. 230, e 1612.

Kaynakça: Bilgi 2012: 418, 1123.

Tarih: Ulaşılamadı



Kat No: 45

Eser Adı: Bronz Figür

Buluntu Yeri: Doğanşehir Malatya

Sergilendiği Yer: İstanbul Arkeoloji Müzesi **Env. No:** 77/11

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Y. 11,7 cm G. 3 cm

Tanım: Kalıp yöntemiyle oluşturulan adak çivisinin ön ve arka tarafı dövme tekniği ile düzleştirilmiştir. Konik şekilli ve ucu sivridir. Külaha benzer baş kısmı dar ve yatay şekilli birbirine benzer üç tane kabartma olarak yapılmış bant bulunmaktadır. Burnu uzun ve iri olarak betimlenmiş, dudakları birbirine bitişik ve incedir. Kulaklarında delik bulunmaktadır. Yüzü ovaldir. Omuzları geniş ve yuvarlaktır. Uzun ince ve yassı olan alt kısmı daralarak çivi şeklindedir

Karşılaştırma: Bittel 1976: 328 92.

Kaynakça: Darga 1992: 34, Bilgi 2012: 418, 1120.

Tarih: 14. yüzyıl



Kat No: 46

Eser Adı: Arapkir Figürini

Buluntu Yeri: Arapkir Malatya

Sergilendiği Yer: Tübingen Üniversitesi Koleksiyonu **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Bronz

Ölçüler: Y. 7 cm

Tanım: Önceden hazırlanmış olan kalıpta dökme tekniği ile yapılmıştır. Külâhı andıran bir başlığı bulunmaktadır. Başlığın altında yatay bant vardır. Alnı geniştir. İri ve oval gözlerinin içi çukurdur. Kulakları, burnu büyüktür. Yüzü oval, yanakları dolgun ve çenesi kısadır. Yanlara açılmış kolları dirsekten bükülmüş durumda ileri uzatılmıştır gövdeden desteklenmiştir. Elleri belirtilmemiştir.

Karşılaştırma: Darga 1992: 34.

Kaynakça: Bittel 1976: 328 92, Bilgi 2012: 419, 1119.

Tarih: MÖ. 1500



Kat No: 47

Eser Adı: Heykelcik

Buluntu Yeri: Güneydoğu Anadolu Bölgesi

Sergilendiği Yer: British Müzesi **Env. No:** 1883. 1018.72

Malzeme: Bakır

Ölçüler: Y. 13,3 cm

Tanım: Uzun bir başlık takan bakır alaşımlı dübel biçimli heykelcik; ince bir metal şerit şeklinde stilize edilmiş kollar. Karakteristik Hititli yüz biçeminde Badem biçimli oyuk şeklinde gözler, iri burun ve kulaklar dolgun dudaklar.

Karşılaştırma:

Kaynakça: https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1883-1018-72
23.03.2022

Tarih: MÖ. 1600



Kat No: 48

Eser Adı: Konek Başlıklı Baş

Buluntu Yeri: Alishar Höyük Yozgat

Sergilendiği Yer: Anadolu Medeniyetleri Müzesi **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Pişmiş Toprak

Ölçüler: Y. 4,9

Tanım: Yekpare kazılmış bir baş figürü. Kaşlar yay gibi iri yuvarlak gözler, ucu kırılmış bir burun ve çizgi şeklinde dudaklar anlaşılabilir.

Karşılaştırma: -

Kaynakça: Osten 1937b: Part II, fig. 234,e1442, Bilgi 2012: 424, 1139.

Tarih: Ulaşılamadı



Kat No: 49

Eser Adı: Baş

Buluntu Yeri: Boğazköy Çorum

Sergilendiği Yer: Boğazköy Müzesi **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Pişmiş Toprak

Ölçüler: Y. 9,3 cm

Tanım: İri kulaklı iri burunlu başı düz konik başlıklı baş. Gözleri ve ağzı kazıma tekniğinde yapılmış. Omuzunda bir çizgi ve sanki sol göğüs hizasına gelen kısımda yuvarlak bir şekil göze görünür durumdadır.

Karşılaştırma: Bilgin 1992: 424.

Kaynakça: Bilgin 1992: 424, 1141.

Tarih: Ulaşılamadı



Kat No: 50

Eser Adı: Spiral Başlıklı Baş

Buluntu Yeri: Boğazköy Çorum

Sergilendiği Yer: Çorum Müzesi **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Pişmiş Toprak

Ölçüler: Y. 6 cm.

Tanım: Spiral konik başlıklı oyma tekniğinde yapılmış baş. Büyük badem biçimli oyuk şeklinde görülen muhtemelen kakma olan gözleri vardır. İrice yapılmış burun kırılmış aynı şekilde sol kulakta da kırılma görülür.

Karşılaştırma: Bilgin 1992: 424.

Kaynakça: Bilgin 1992: 424, 1140.

Tarih: Ulaşılamadı



Kat No: 51

Eser Adı: Baş Figürü

Buluntu Yeri: Alishar Höyük Yozgat

Sergilendiği Yer: Anadolu Medeniyetleri Müzesi **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Pişmiş Toprak

Ölçüler: Y.4,3 cm.

Tanım: Pişmiş topraktan bir erkek heykelciğe ait baş kısmı. Başlıksız veya takke şeklinde bir başlık takmış(?) kazıma tekniğiyle çizilmiş iri gözler, çizgi şeklinde kaşlar ve ağız. Sivri bir burun ve belirginleştirilmiş burun delikleri görülmektedir.

Karşılaştırma: Schachner 2019: 180

Kaynakça: Osten 1937b: Part II, fig. 234,e583, Bilgi 2012: 424, 1143.

Tarih: Ulaşılamadı



Kat No: 52

Eser Adı: Erkek Heykelcik Başı

Buluntu Yeri: Sarıkale Boğazköy Çorum

Sergilendiği Yer: Boğazköy Müzesi **Env. No:** Ulaşılamadı

Malzeme: Pişmiş Toprak

Ölçüler: Y. 5,3 cm.

Tanım: Pişmiş toprak bir erkek heykelciğine ait baş kısmı figürün başındaki örtü kral ya da Güneş Tanrısı betimlerinde görülen süslemelerle benzeşmektedir. Kulaklar boyna yakın gösterilmiş. Gözler sanki kapalı ama iri gözkapakları belirgin. Kaşların genişçe hattı ve burun büyükçe ama düzgün şekilde yapılmışken dudaklar sanki sıkıca kapatılmış gibi görülmektedir.

Karşılaştırma: : Osten 1937b: Part II, fig. 234,e583.

Kaynakça: Schachner 2019: 180.

Tarih: MÖ. 14.-13. yüzyıl



Kat No: 48

Eser Adı: Süs Figür

Buluntu Yeri: Kargamış Gaziantep

Sergilendiği Yer: British Müzesi **Env. No:** 1922,0511.365

Malzeme: Altın, Lapis lazuli, taş, steatit

Ölçüler: Y. 1,6 cm G. 1,2

Tanım: Lapis lazuli, steatit ve altından 38 adet küçük figür ve süs eşyası koleksiyonudur. Figürlerden iki tanesi başak, altısı çiçek şeklinde süstür, Fakat figürlerden 29'u mızrak, kuş, şimşek, çekiç, buhurdan veya sistra tutan küçük tanrı şekilleridir. Figürlerden 14'ü sağa, 15'i sola bakmaktadır. Bu figürlerden 10 tanesinin taş dolguları tamamen gitmiş, sadece altın kaplamaları kalmıştır. Ayrıca bir figür altın varaktan kesilmiş ve işlenmiştir; üstünde kanatlı bir disk vardır ve elinde bir çekiç ve çarpık bir asa tutar.

Karşılaştırma: -

Kaynakça: https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1922-0511-365

Tarih: MÖ. 13. yüzyıl

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Kat: 1a <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/327401> 27.03.2022 **1b**
Muscarella 1974: 125.

Resim 2: Kat 2a Darga 1992: 99, 96 **2b** Bilgi 2012: 422, 1132.

Resim 3: Kat 3a D.73 **3b** Darga 1992: 99, 97.

Resim 4: Kat 4a <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/327406> 27.03.2022 **4b-c-d**
Muscarella 1974: 131.

Resim 5: Kat 5a-b-c Bittel 1957: Tafel 27.

Resim 6: Kat 6 Bilgi 2012: 422, 136.

Resim 7: Kat 7 Bilgi 2012: 422, 1335.

Resim 8: Kat 8 <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/327438> 23.03.2022 .

Resim 9: Kat 9 Bilgi 2012: 419, 1122.

Resim 10: Kat 10 a-b-c Bittel 1984: Tafel 13-14-15

Resim 11: Kat 11 Amasya Müze Müdürlüğü

Resim 12: Kat 12 Vorderasiatisch Müze Müdürlüğü

Resim 13: Kat 13 <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010123027> 23.03.2022.

Resim 14: Kat 14 Bilgi 2012: 411, 1095.

Resim 15: Kat 15 Gaziantep Müze Müdürlüğü

Resim 16: Kat 16 Akdeniz 2004: lev 12 fig. 5,7,6.

Resim 17: Kat 17 Bilgi 2012: 412, 1102.

Resim 18: Kat 18 Bilgi 2012: 412, 1103.

Resim 19: Kat 19 Bilgi 2012: 412, 1105. (Çizim: Yazar)

Resim 20: Kat 20 Bilgi 2012: 412, 1104. (Çizim: Yazar)

Resim 21: Kat 21 Alanya Müze Müdürlüğü

Resim 22: Kat 22 Vorderasiatisch Müze Müdürlüğü

Resim 23: Kat 23 Kulaçoğlu 2000: 125-130.

Resim 24: Kat 24 Afyonkarahisar Müzesi Müdürlüğü

Resim 25: Kat 25 Uzunoğlu 1983: 242, A647

Resim 26: Kat 26 Sadberk Hanım Müze Müdürlüğü

Resim 27: Kat 27 Akok-Koşay 1966, 181,182 pls 30-31; Al. i. 14.

Resim 28: Kat 28 Bilgi 2012: 413, 1108.

Resim 29: Kat 29 Hanfmann 1962: 1,2,4.

Resim 30: Kat 30 Akok – Koşay 1973: Lev. XLI.

Resim: 31 Kat 31 <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010123028> 23.03.2022.

Resim: 32 Kat 32 https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1939-0610-1
[23.03.2022.](https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1939-0610-1)

Resim: 33 Kat 33 Canby 1969: Plate 41a.

Resim: 34 Kat 34 Bittel 1957: 29-31.

Resim: 35 Kat 35 Bilgi 2012: 412, 1100.

Resim: 36 Kat 36 Bilgi 2012: 415, 1114.

Resim: 37 Kat 37 Kulaçoğlu 1992: 201.

Resim: 38 Kat 38 https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1989-0513-1
23.03.2022.

Resim: 39 Kat 39 Bilgi 2012: 420, 1125.

Resim: 40 Kat 40 Bilgi 2012: 420, 1127.

Resim: 41 Kat 41 Bilgi 2012: 420, 1126.

Resim: 42 Kat 42 Bilgi 2012: 418, 1124.

Resim: 43 Kat 43 Osten 1937: 192 fig. 230, e 1612.

Resim: 44 Kat 44 Bilgi 2012: 418, 1123.

Resim: 45 Kat 45 Bilgi 2012: 418, 1120.

Resim: 46 Kat 46 Bilgi 2012: 419, 1119.

Resim: 47 Kat 47 https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1883-1018-72
23.03.2022.

Resim: 48 Kat 48 Osten 1937b: Part II, fig. 234,e1442.

Resim: 49 Kat 49 Bilgin 1992: 424, 1141.

Resim: 50 Kat 50 Bilgin 1992: 424, 1140.

Resim :51 Kat 51 Osten 1937b: Part II, fig. 234,e583.

Resim :52 Kat 52 Bilgi 2012: 424, 1142.

Resim: 53 Kat 53 https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1922-0511-365
23.03.2022.

LEVHALAR LİSTESİ

Harita 1: Hititler Dönemi Coğrafyası. Foto: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kizzuvatna> (04.11.2019).

Çizim 1: Yazılı Kaya Açık Hava Tapınağı Çizimi. Foto: Akurgal 2015 şek. 38, 136 / Yazar.

Çizim 2: Anıtsal bir Bazalt Heykelin Parçası Çizimi Foto: Macqueen 2018 şek. 123, 147 / Yazar.

Tablo 1: Kral Listesi. Tablo: Yazar.

Resim 1: Yazılıkaya tapınağı. Foto: Yazar (21. 05. 2018).

Resim 2: Yazılı Kaya ana sahne. Foto: Yazar (27. 08. 2020).

Resim 3: Yazılı Kaya İştar Kabartması ve yardımcıları Tanrıça Ninatta ve Kulitta. Foto: Yazar (27. 08. 2020).

Resim 4: Yazılıkaya B odası 12 Tanrı Kabartması. Foto: Yazar (27. 08. 2020).

Resim 5: Yazılıkaya B odası Tanrı Şarruma ve IV. Tuthaliya Kabartması. Foto: Yazar (27. 08. 2020).

Resim 6: Alaca Höyük Orthostatı Tanrıça kabartması. Foto: Yazar (21.05.2018)

Resim 7: D Binası Kapı Orthostatı. Foto: (Süel 2008: 34 belirtilmemiş.)

Resim 8: Fraktin Anıtı Tam Sahne. Foto: Akurgal 2015 56 s. 234

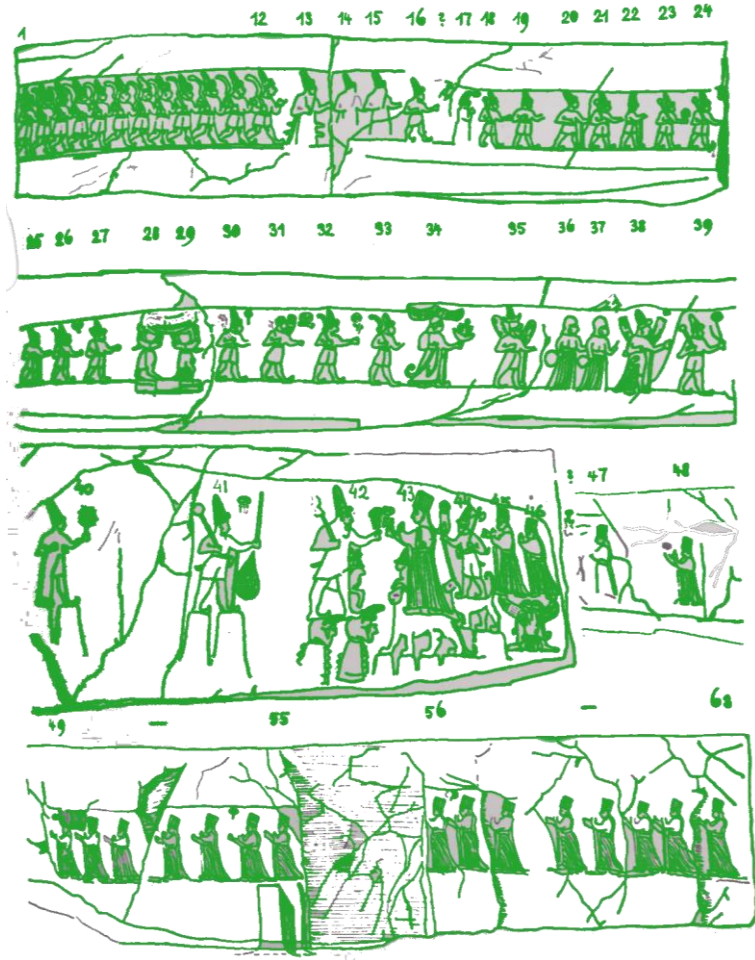
Resim 9: Fraktin Anıtı Tanrıça Hepat ve Puduhepa sahnesi. Foto: Akurgal 2015 57 s. 235 / Yazar.

Resim 10: Karabel Kaya Kabartması. Foto: (Darga 1992: 182 Resim 187).

LEVHALAR



Harita 1: Hititler Dönemi Coğrafyası



Çizim 1: Yazılı Kaya Açık Hava Tapınağı Çizimi



Çizim 2: Anıtsal bir Bazalt Heykelin Parçası Çizimi



Resim 1: Yazılıkaya Tapınağı



Resim 2: Yazılı Kaya Ana Sahne



Resim 3: Yazılı Kaya İştar Kabartması ve yardımcıları Tanrıça Ninatta ve Kulitta



Resim 4: Yazılıkaya B odası 12 Tanrı Kabartması



Resim 5: Yazılıkaya B odası Tanrı Şarruma ve IV. Tuthaliya Kabartması



Resim 6: Alaca Höyük Orthostatı Tanrıça kabartması



Resim 7: D Binası Kapı Orthostati



Resim 8: Fraktin Anıtı Tam Sahne



Resim 9: Fraktin Anıtı Tanrıça Hepat ve Puduhepa sahnesi



Resim 10: Karabel Kaya Kabartması

TABLO 1:

	İSİMLER	YAKLAŞIK TARİHLER
ESKİ KRALLIK	ANİTTA	MÖ. 18. yüzyıl
	PİTHANA	MÖ. 18. yüzyıl
	I. HATTUŞİLİ	MÖ. 1650 - 1630
	I. MURŞİLİ	MÖ. 1620 - 1590
	I. HANTİLİ	MÖ. 1590 - 1570
	I. ZİDANTA	MÖ. 1570 - 1560
	AMMUNA	MÖ. 1560 - 1540
	I. HUZZİYA	MÖ. 1540 - 1525
	TELİPİNU	MÖ. 1525 - 1500
ORTA KRALLIK	TAHURVALİ	
	ALLUVAMNA	MÖ. 1510 - 1500
	II. HANTİLİ	MÖ. 1500 - 1490
	II. ZİDANTA	MÖ. 1490 - 1480
	II. HUZZİYA	MÖ. 1480 - 1460
	I. MUVATALLİ	
	II. TUTHALİYA	MÖ. 1460 - 1440
	I. ARNUVANDA	MÖ. 1440 - 1420
	II. HATTUŞİLİ	MÖ. 1420 - 1400
	III. TUTHALİYA	MÖ. 1400 - 1380
BÜYÜK KRALLIK	I. ŞUPPİLULİUMA	MÖ. 1380 - 1345
	II. ARNUVANDA	MÖ. 1346 - 1345
	II. MURŞİLİ	MÖ. 1345 - 1315
	II. MUVATALLİ	MÖ. 1315 - 1282
	III. MURŞİLİ	MÖ. 1282 - 1275
	III. HATTUŞİLİ	MÖ. 1265 - 1240
	IV. TUTHALİYA	MÖ. 1240 - 1220
	KURUNTA	
	III. ARNUVANDA	MÖ. 1220 - 1200
	II. ŞUPPİLULİUMA	MÖ. 1200 - 1190

